

Huskvarna

**Kulturhistorisk utredning och förslag till
bevarandeprogram**

Text: Per-Ola Hallberg, Jönköpings läns museum.
Layout: Birgitta Eriksson, Vivi Anne Andersson och Per-Ola Hallberg
Foto: Per-Ola Hallberg om ej annat anges.
Utskrift: Birgitta Eriksson och Vivi Anne Andersson, Stadsarkitektkontoret,
Jönköping.
Omslag: Kvarteret Balder 19, Jönköpingsvägen.
Foto: Göran Sandstedt, Jönköpings läns museum.
Tryckt: September 1989.

ISSN nr 0349 - 7887 - 21

Kartorna som ingår i rapporten är godkända ur sekretessynpunkt enligt
Lantmäteriverkets beslut 1989-04-19.

INNEHÅLL

Förord	Sid	3
Huskvarna - Kulturhistorisk utredning och förslag till bevarandeprogram	"	7
Bebyggelsens och stadsplanens framväxt i Huskvarna	"	10
Före Huskvarna	"	10
Krutttillverkning under 1600- och 1700-talen	"	12
Vapenfaktoriet 1689 - 1877	"	14
Från gevärsfaktori till Huskvarna AB	"	17
Gator, kvarter och bostadshus i Huskvarna	"	20
Offentliga byggnader och anläggningar	"	32
Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde	"	42
Kvarteren Kroatorpet och Vetet	"	42
Kvarteren Armborstet, Brynjan, Härberget, Kogret, Kärrebyssan och Skölden samt delar av Fogden, Lansen, Riddaren och Vårdkasen	"	44
Kvarteren Bågen, Engelbrekt, Hjälmén och Pilen samt delar av Fogden, Lansen och Riddaren	"	46
Kvarteret Hagen,	"	48
Kvarteren Göta, Skruven, Släggan, Smeden, Stansen, Stålet, Stådet, Stämjärnet och Svarven	"	50
Kvarteren Bore, Mars, Svea och Venus	"	52
Kvarteren Rosen, Rosenborg och Rosenholm	"	54
Stockmakarebyn, Smedbyn och Herrgården samt kvarteren Hälsökällan, Ingenjören och Liden	"	56
Kvarteren Brottaren, Hopparen, Lillegården, Löparen och Simmaren	"	62
Kartor över kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer	"	66
Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse	"	77
Några arkitektur- och byggnadstermer	"	99
Källor och litteratur	"	103

FÖRORD

"Huskvarna - Kulturhistorisk utredning och förslag till bevarandeprogram" är den fjärde delen i en serie av sammanlagt 9 rapporter, som utgör underlag för ett kommunalt kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings kommun. Utredningen har gjorts av Jönköpings läns museum på uppdrag av Jönköpings kommun och i nära samråd med stadsarkitektkontoret.

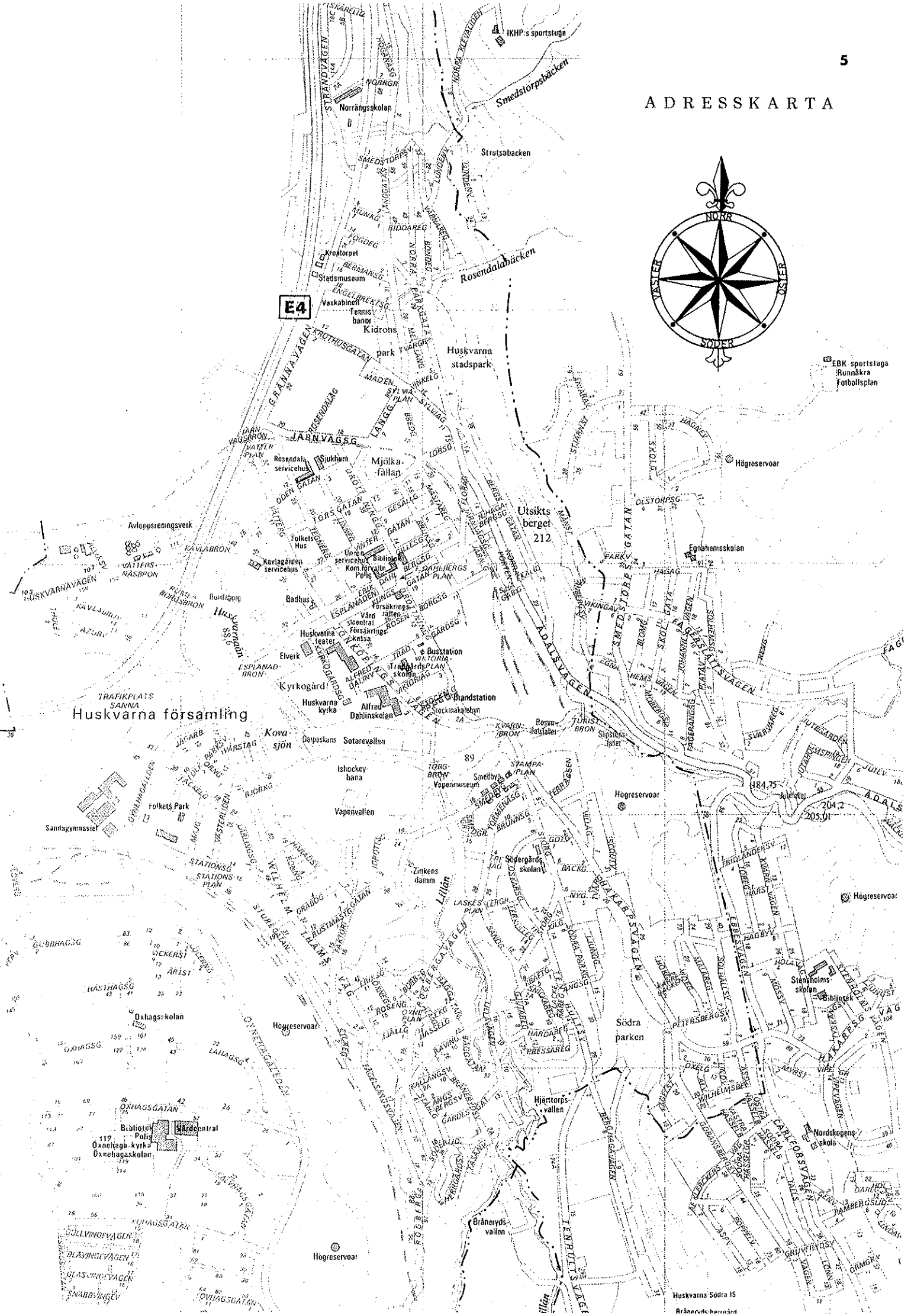
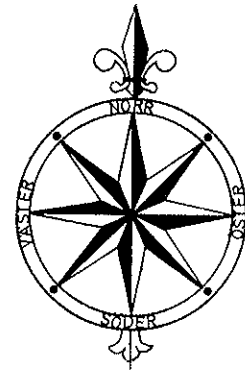
I planeringen av den framtida stadsmiljön är det av största vikt att kulturhistoriska och stadsbildsmässiga värden värnas. De resurser och det kunnande som finns bevarat i den äldre bebyggelsen är viktiga förutsättningar för en god framtida livsmiljö.

Avsikten är att rapporten skall bidra till ökade kunskaper i frågor angående bevarande och bebyggelsehistoria, både hos beslutsfattare och allmänhet.

Ett tack riktas till de organisationer, enskilda och myndigheter som deltagit i remissbehandling och revidering av rapporten.

Klas Börjesson
landsantikvarie

ADRESSKARTA

Huskvarna

KULTURHISTORISK UTREDNING OCH FÖRSLAG TILL BEVARANDE-PROGRAM

Bakgrund

De svenska städerna har under efterkrigstiden genomgått omfattande förändringar. Handels- och kontorsverksamhet har koncentrerats till städernas centrala delar. Stadskärnorna har bebyggts med blockartad bebyggelse som omfattar hela kvarter. Trafiken till och från städernas tätt bebyggda centra har ökat behovet av breda trafikleder och vidsträckta parkeringsplatser. Även Huskvarna har genomgått dessa förändringar. Esplanaden har blivit en hårt trafikerad gatusträckning omgiven av affärer och kontor, exempelvis i kvarteret Rosen. Behovet av parkeringsplatser i centrum och vid Huskvarna AB har medfört omfattande rivningar i kvarteren Rosenholm och Viktoria.

Även den del av städernas bebyggelse som undkommit rivningsvägen har ofta förändrats på ett genomgripande sätt. I spåren av 1970-talets energikris följde omfattande ombyggnadsverksamhet. Fasader tilläggsisolerades med nya byggnadsmaterial, nya fönster sattes in och nya takmaterial kom till användning. Stora delar av Huskvarnas bebyggelse har på detta sätt förlorat sitt ursprungliga utseende.

Under trycket av en ständigt fortskridande stadsomvandling har intresset för städernas utformning ökat, och mångfalden i de äldre delarna uppskattas allt mer. Bevarandointresset har vidgats från enstaka monument till hela miljöer, dvs sammanhängande områden med representativ eller unik bebyggelse. Idag vill vi bevara stadens årsringar genom att respektera olika perioders, även 1900-talets, byggnadssätt och arkitektur. I detta perspektiv innehåller villastaden Huskvarna många byggnader och områden väl värda att bevara.

Kulturhistoriska och stadsbildsmässiga värden i Huskvarna.

Bebyggelsen i Huskvarna har formats under en period, som sträcker sig från medeltiden fram till idag. Den långa och kontinuerliga utbyggnadsprocessen har medfört att stadsbilden blivit innehållsrik, detaljerad och varierande, kvaliteter som nya omfattande exploateringar inte kan uppvisa.

Arkitektur- och stadsplaneideal har, liksom sociala och ekonomiska förhållanden, förändrats mellan olika tidsskeden. Stadsbilden, med dess gator, torg och parker speglar stadens historia. Huskvarna är ett exempel på hur generella företeelser i Sverige utformats enligt speciella lokala förutsättningar. Bruksverksamhet, industrialisering och egnahemsbyggande är exempel på företeelser som finns i hela landet men som i Huskvarna har en specifik form tillkommen under inflytande av traktens natur, historia och personligheter.

Bevarandeprogrammets urval av kulturhistoriskt värdefulla miljöer och enskilda byggnader avser att påvisa unika och generella förhållanden som format stadsbebyggelsen. Målet är att värna olika delar av den mångfasetterade stadsbilden och att spegla levnadsvillkoren för olika grupper av människor under skilda epoker.

De utvalda miljöerna kan ha olika kvalitéer. En gatusträckning som domineras av bebyggelse uppförd under ett speciellt tidsskede ger en påtaglig bild av livsvillkoren i den tidens samhälle. Den sammanhängande gatubilden upplevs vidare som vacker därför att ett visst skedes enhetliga estetiska ideal präglar blickfånget. Andra miljöer har sitt värde genom att de innehåller byggnader från olika skeden. En serie bostadshus från skilda decennier beskriver på ett åskådligt sätt hur husbyggandets sociala, ekonomiska och estetiska förutsättningar förändrats. Miljöns enhetlighet bygger här på ett funktionellt tema, exempelvis boende, som varierar inom vissa ramar. Miljön är kontrastrik men även harmonisk.

Kontinuiteten, den stegvisa förändringen, är ett viktigt värde i miljön. Kunskapen om platsen för personliga och historiska händelser, kännedom om omgivningens tillkomst och förändringar samt förståelse för hur miljön fungerar, inger en känsla av hem och trygghet, i motsats till främlingskap. Hemkänslan och känsla av att omgivningen är vacker går ofta hand i hand.

Ju längre tillbaka man blickar i Huskvarnas historia dess färre vittnesmål i form av bebyggelse finner man. De äldsta byggnaderna har stort värde på grund av att de är sällsynta. Från senare epoker är bebyggelsens omfång större och urvalet kan göras med avseende på vad som är representativt och autentiskt istället för unikt. Den yngre bebyggelsens kvalitéer är ofta mer omstridda än äldre epokers. Det kan vara svårt att urskilja vad som är karaktäristiskt och intressant. Ur kulturhistorisk synvinkel är det dock viktigt att varje periods byggnadssätt och stil respekteras som ett uttryck för sin tid. Även efterkrigstidens bebyggelse har en historiskt given form som inte kan upprepas. Bevarandeprogrammet är ett försök att skapa ett medvetet urval av bebyggelse från Huskvarnas hela historia, inklusive 1900-talets första hälft.

Bevarandeprogram för Huskvarna

Stadsbebyggelsen i Huskvarna har inte tidigare behandlats i en heltäckande kulturhistorisk utredning. Inventeringsmaterialet är ojämt liksom de stadsbyggnadshistoriska kunskaperna. Delar av staden har dock tidigare behandlats i rapporterna:

- Sanering i Jönköping, del 5 - kulturhistorisk inventering av bebyggelse i Jönköpings kommun, 1975
- Kulturhistorisk bebyggelseinventering i Jönköpings kommun
- underlagsmaterial för energisparplan, 1980
- Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Huskvarna, Jönköping och Ljungarum, 1982
- Förslag till handlingsprogram för Smedbyn, 1985
- Kulturhistorisk utredning - Jönköpings kommun (landsbygdsdelen), 1986.

Föreliggande bevarandeprogram för Huskvarna är den fjärde i en serie rapporter för enskilda delar av Jönköping - Huskvarna. Serien arbetas fram av länsmuseet i samråd med stadsarkitektkontoret, på uppdrag av Jönköpings kommun. Bevarandeprogrammet skiljer sig från de tidigare inventeringarna genom de förslag till insatser för bevarande, som har knutits till vart och ett av de kulturhistoriskt värdefulla områdena. Programmet kan härmed utgöra underlag för tillämpning av plan- och bygglagen (PBL). Lagen innehåller möjligheter att genom detaljplan införa skyddsbestämmelser och rivningsförbud för värdefulla miljöer eller byggnader. Vidare kan utökad bygglovplikt införas och områdesbestämmelser antas för områden som ej omfattas av detaljplan. De enskilda byggnader, som är förtecknade i rapporten, föreslås huvudsakligen skyddas genom bevakning vid prövning av bygglov. Byggnadsminnesförklaring kan i vissa fall bli aktuell. Vad gäller bevarandeförslag för varje enskilt objekt, se vidare Kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings kommun, stadsarkitektkontoret oktober 1988.

I Huskvarna har byggnadslovsprövning visat sig vara ett speciellt viktigt instrument. Stora delar av staden har ett oförändrat, enhetligt och historiskt intressant stadsplanemönster som bör bevaras. Saneringsvägen till trots återstår dessutom stora delar av stadens ursprungliga bebyggelse, med en för Huskvarna speciell kombination av byggnadstyper. De enskilda byggnaderna är dock i många fall förändrade. Därvidlag åligger ett extra stort ansvar på byggnadslovsgivaren, att inte tillåta förändringar av återstående välbevarade enskilda byggnader. Byggnadslovsgivaren bör även tillse att stadsplanemönster och byggnadssätt inte förändras genom rivning av befintliga förändrade byggnader, som trots allt utgör en viktig del av stadens karaktär. Ombyggda äldre byggnader har ett miljömässigt värde genom att de inte bryter mot stadens traditionella bebyggelsemönster. Många av byggnaderna kan dessutom återställas i ursprungligt skick med relativt enkla medel.

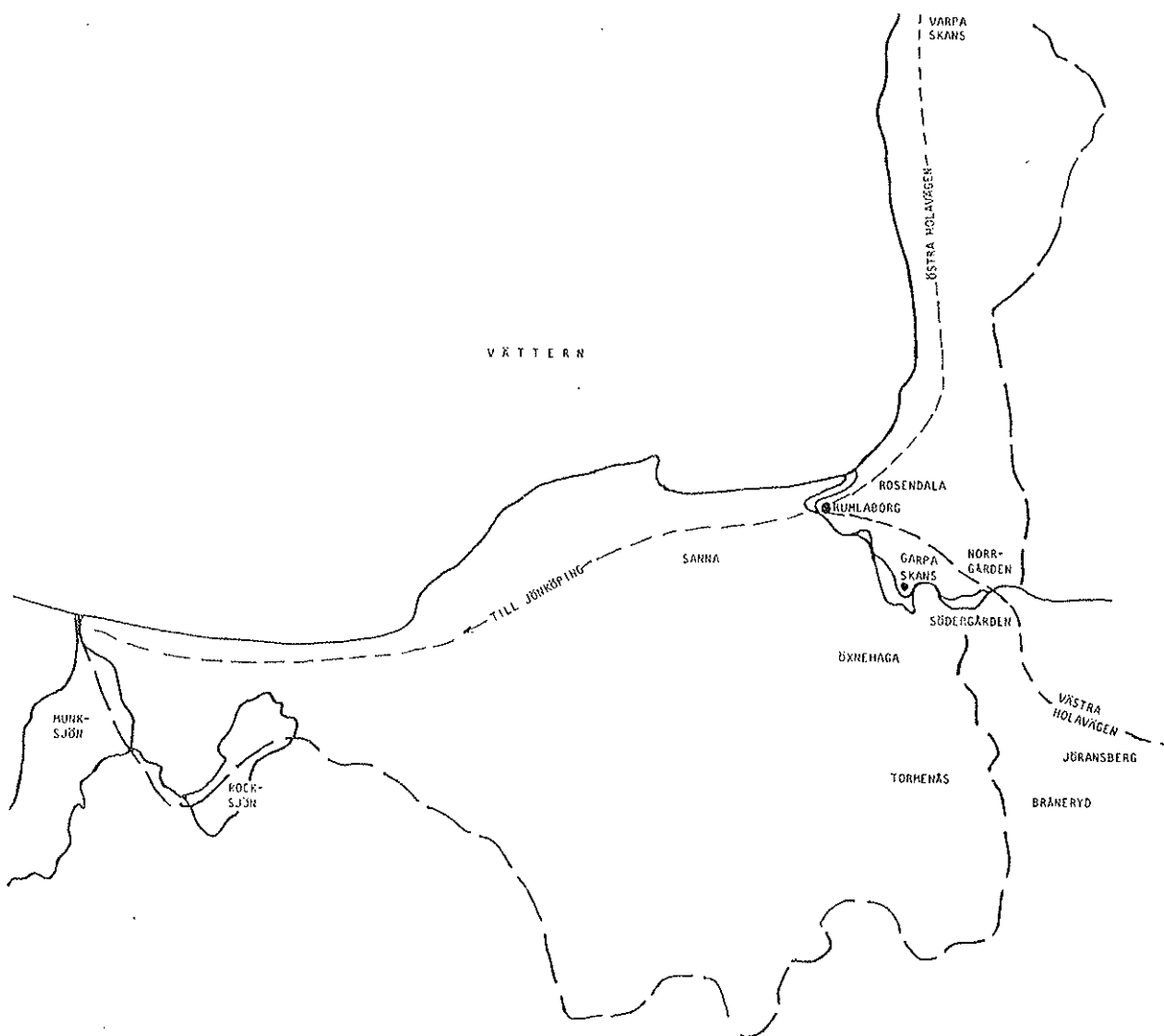
Första delen av rapporten är en historik över bebyggelsens och stadsplanens tillkomst. I det följande kapitlet beskrivs de sammanhängande miljöer som anses ha ett kulturhistoriskt och stadsbildsmässigt värde. Beskrivningarna åtföljs av förslag till åtgärder för bevarande. Begränsningar i utredningsarbetets resurser har medfört att de byggnader som ingår i de beskrivna värdefulla miljöerna ej redovisas i den förteckning över enskilda värdefulla byggnader som avslutar rapporten.

Bebyggelsens och stadsplanens framväxt i Huskvarna

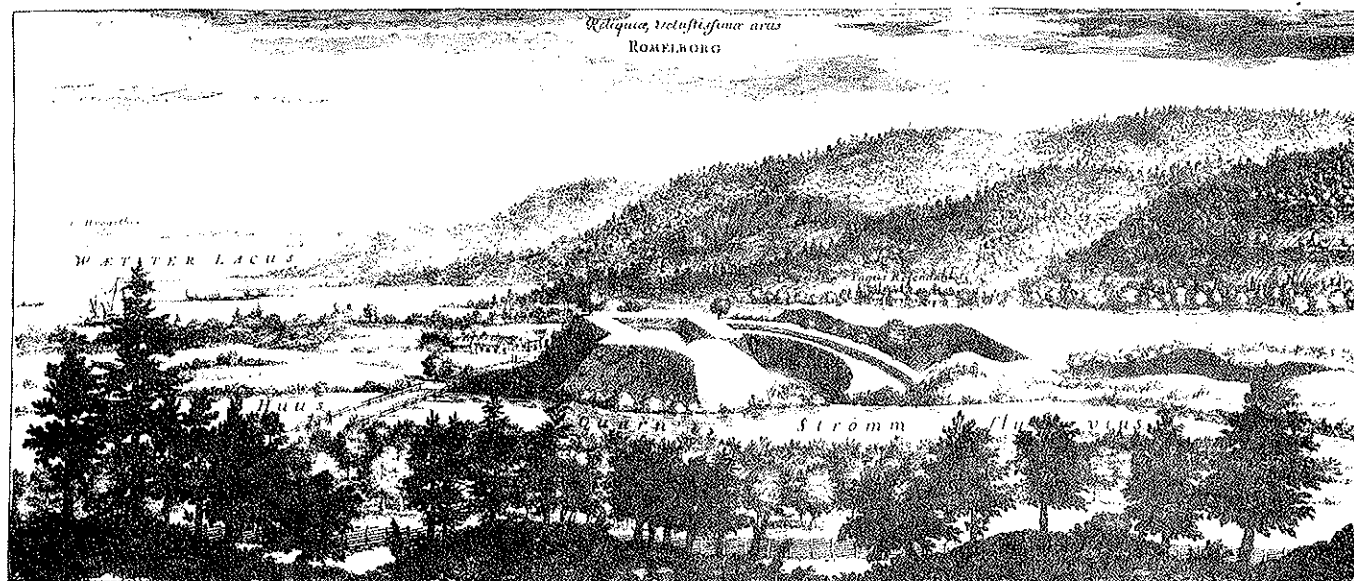
Före Huskvarna

Fram till 1658 gränsade Småland till Danmark. Vid Huskvarnaåns utlopp i Vättern sammanstrålade de viktiga vägarna mellan Danmark och Mälardalen. Längs Vätterns östra strand fanns Västra Holavägen och över bergskanten i öster gick Östra Holavägen mot Östergötland. Åt väster löpte vägen till Jönköping som hade förbindelse med Nissa- och Lagastigarna mot söder.

Vid den strategiskt viktiga knutpunkten anlades på 1360-talet det kungliga fästet Rumlaborg. Vägarna försvarades även med hjälp av två skansar. Varpa skans låg längs Västra Holavägen, vid ett smalt pass mellan berget och Vättern. Östra Holavägen försvarades vid Garpa skans. Denna låg söder om fästningen, där Huskvarnaån viker av mot öster.

Skiss över Sanda socken med gårdar, försvarsanläggningar och vägar.

Ruinerna av Rumlaborgs försvarsanläggning med Huskvarnabergen i bakgrunden. Ur *Svecia antiqua et hodierna* av Erik Dahlbergh omkring år 1700.

Borganläggningen har troligtvis haft en kärna av byggnader i sten och tegel. Kring denna fanns hus i trä. Nedanför borgkullen löpte en palissad av stående stockar och utanför denna flera vallgravar. Borgen raserades troligen på 1530-talet.

Rumlaborg var från medeltiden fram till omkring 1540 säte för fogden i Rumlaborgs län. Till länet hörde Tveta härad som omfattade ett 15-tal socknar, däribland Hakarp, Ljungarum, Rogberga och Sanda.

Fram till år 1556 omfattade Sanda socken hela området kring Huskvarnaåns utlopp. Sockencentra med kyrka låg vid Vätterns södra strand. Kyrkan raserades på 1500-talet och socknen delades mellan Hakarp, Ljungarum och Rogberga. Inom Sanda socken låg före splittringen bland annat skattehemmanet Öxnehaga och klostergodset Tormenås som båda kom att tillhöra Rogberga, kyrkogodset Sanna som tillföll Ljungarum samt Kronogodsen Rosendala och Huskvarna Norrgård som införlivades med Hakarp. I dalgången längs Lillån låg gårdarna Bräneryd och Gruveryd, senare benämnt Jöransberg, som tillhörde Hakarps socken.

Rosendala har det mest välkända ursprunget. Under tidig medeltid tillhörde Rosendala, tidigare Humblarum, Linköpings domkyrka. År 1374 kom gården under kronans kontroll genom ett markbyte. Kronan behövde de lättodlade jordarna mellan Vättern och Huskvarnaberget för att kunna försörja borgens personal. Vid mitten av 1500-talet avsöndrades Huskvarna Norrgård från Rosendala. Namnet Huskvarna kommer av att befästningens, husets, kvarn låg inom gårdens ägor, på norra sidan av åns nedre fall.

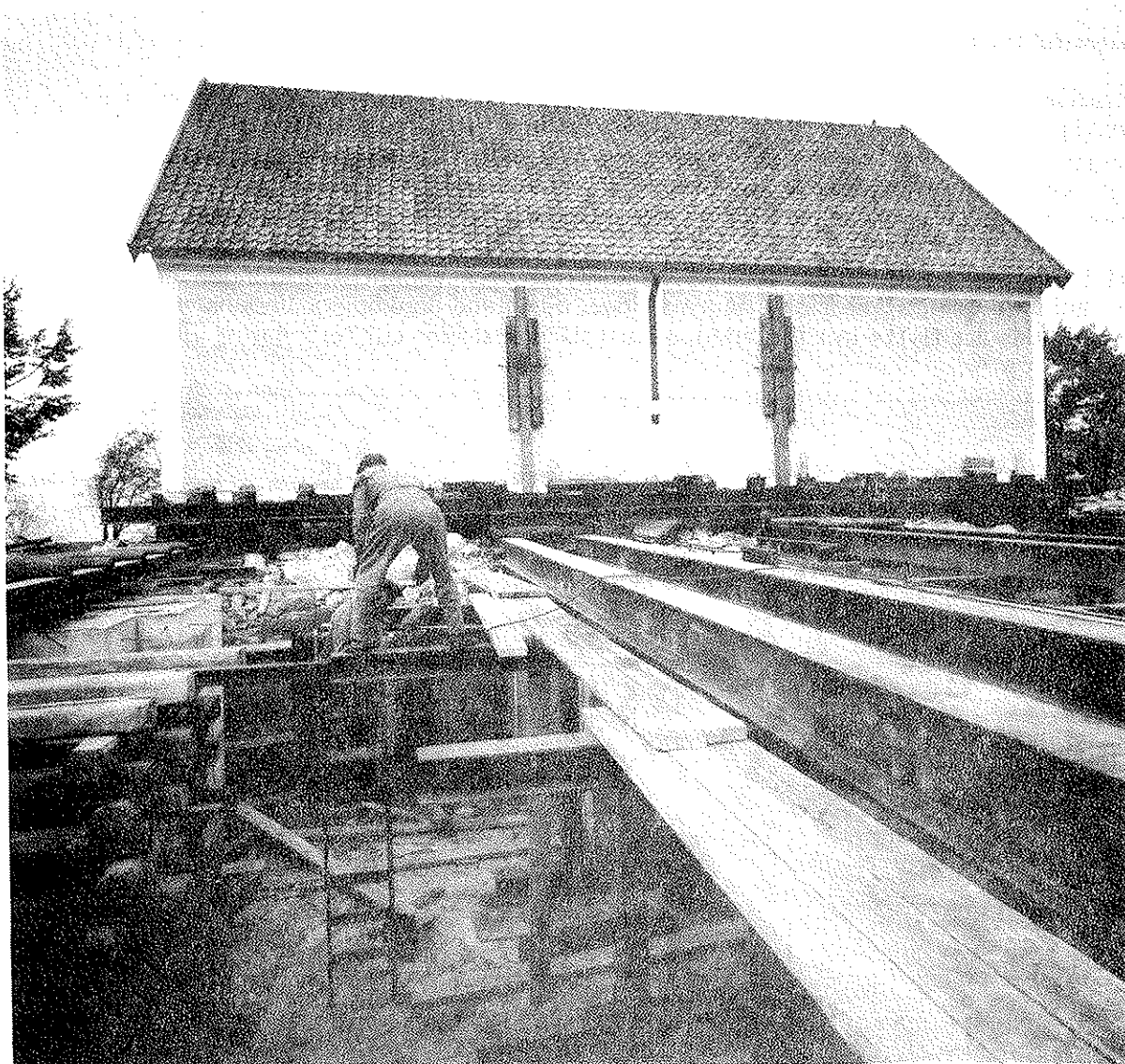
Kruttillverkning under 1600- och 1700-talen

Gårdarna i Huskvarnadalen fick under 1600- och 1700-talen nya ägare i flera omgångar. Under perioden genomfördes många styckningar och arvsskiften. Ägorna förändrades även genom storskiftet omkring år 1800. Ägosplittningen var störst inom Rosendalas domäner. På 1770-talet fanns inom Rosendala fyra större jordbruksenheter och dessutom ett 15-tal torp och backstugor. Det ännu bevarade Kroatorpet har tillhört Rosendala.

Det område som idag utgör Huskvarna tätort var på 1600- och 1700-talen främst jordbruksbygd, även om andra verksamheter förekom. På Norrgården drevs under en period, från 1630-talet till 1655, en klädesstampkvarn för tillverkning av grova tyger.

*Huvudbyggnaden på Rosendala gård fotograferad mot sydväst år 1937.
Byggnaden uppfördes troligen på 1770-talet.*

Kruthuset vid Vätterns östra strand, uppfört omkring 1771, flyttades 17 meter åt öster vid motorvägsbygget 1965. (Foto Huskvarna hembygdsförenings arkiv)

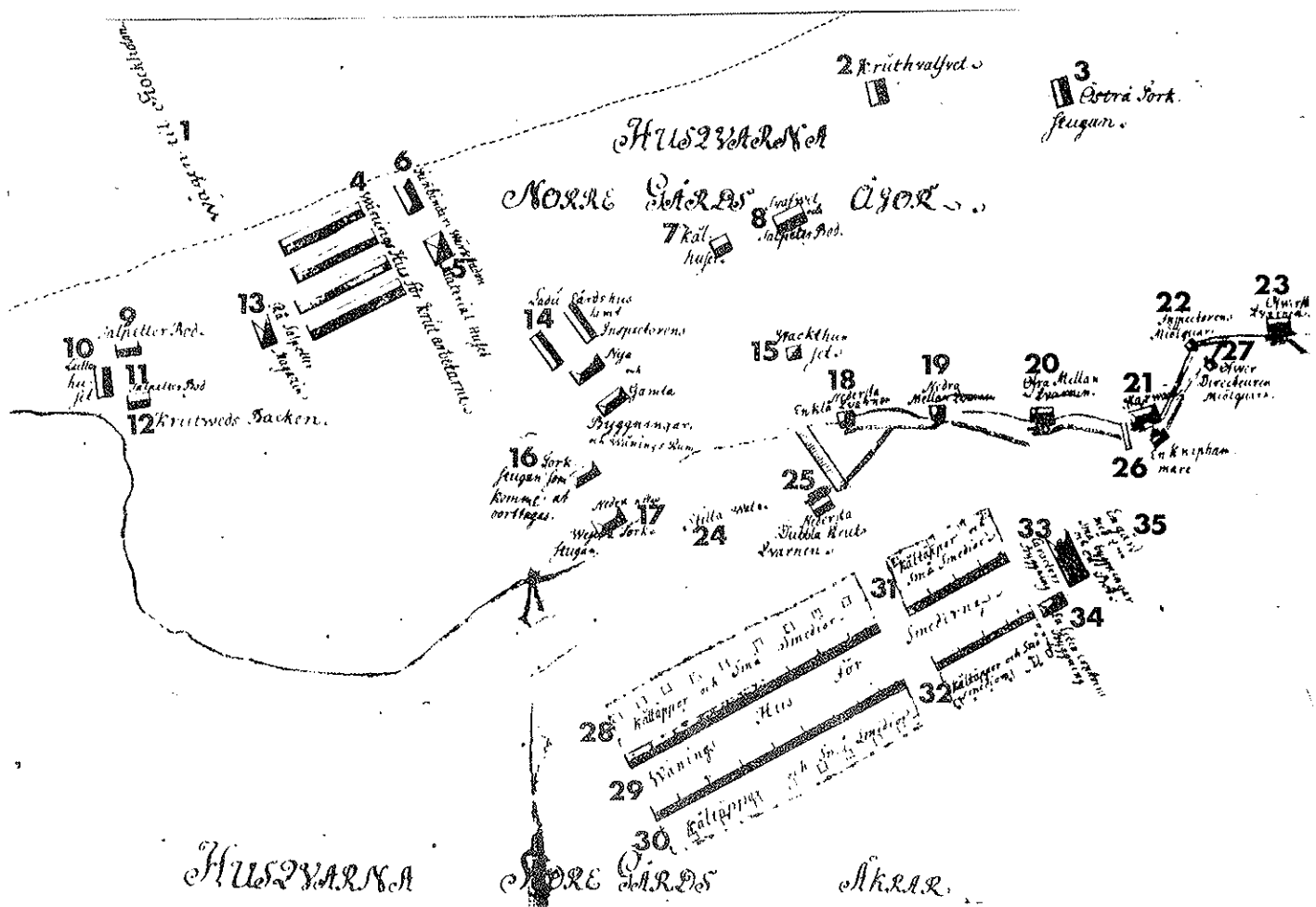
Fallen vid Norrgården utnyttjades för kruttillverkning från år 1647. Krutbruket tillkom på initiativ av Kronan och var ett led i försöken att kontrollera vapentillverkningen. I drygt 100 år, 1689 - 1796, drevs krutbruket parallellt med Kronans vapenfaktori, söder om ån. På 1740-talet var krutbrukets anläggningar relativt omfattande. Det fanns fem kvarnar, 16 större och mindre lokaler för krutberedning exempelvis torkhus och magasin, 21 bostäder för arbetare samt två inspektörsbostäder. Bland brukets byggnader fanns det magasin som numera inrymmer Huskvarna stadsmuseum. År 1796 lades kruttillverkningen ner och Norrgården överlämnades till det år 1689 anlagda vapenfaktoriets, (se karta sidan 14).

Huskvarna Södergård, belagd från 1542, var en avstyckning från Stensholms säteri. Gården låg söder om Huskvarnaån och hade en kvarn vid fallet. I samband med gevärsfaktoriets start tillföll den tidigare frälsegården kronan genom ett ägobyte.

Vapenfaktoriet 1689 - 1877

Huskvarnas förändring från jordbruksbygd till brukssamhälle inleddes när Jönköpings gevärsfaktori flyttades till Huskvarna Norr- och Södergårdar. Flyttningen var ett led i vapentillverkningens övergång från hantverk till manufaktur. Den hantverksmässiga tillverkningsformen kännetecknas av att hela tillverkningsprocessen sker med egen utrustning, i en verkstad nära bostaden.

På 1620-talet hade kronan försökt få kontroll över vapentillverkningen genom att anlägga gevärsfaktorer i några städer, däribland Jönköping. Vapensmederna beordrades att flytta in till staden, som ställde bostäder till förfogande vid

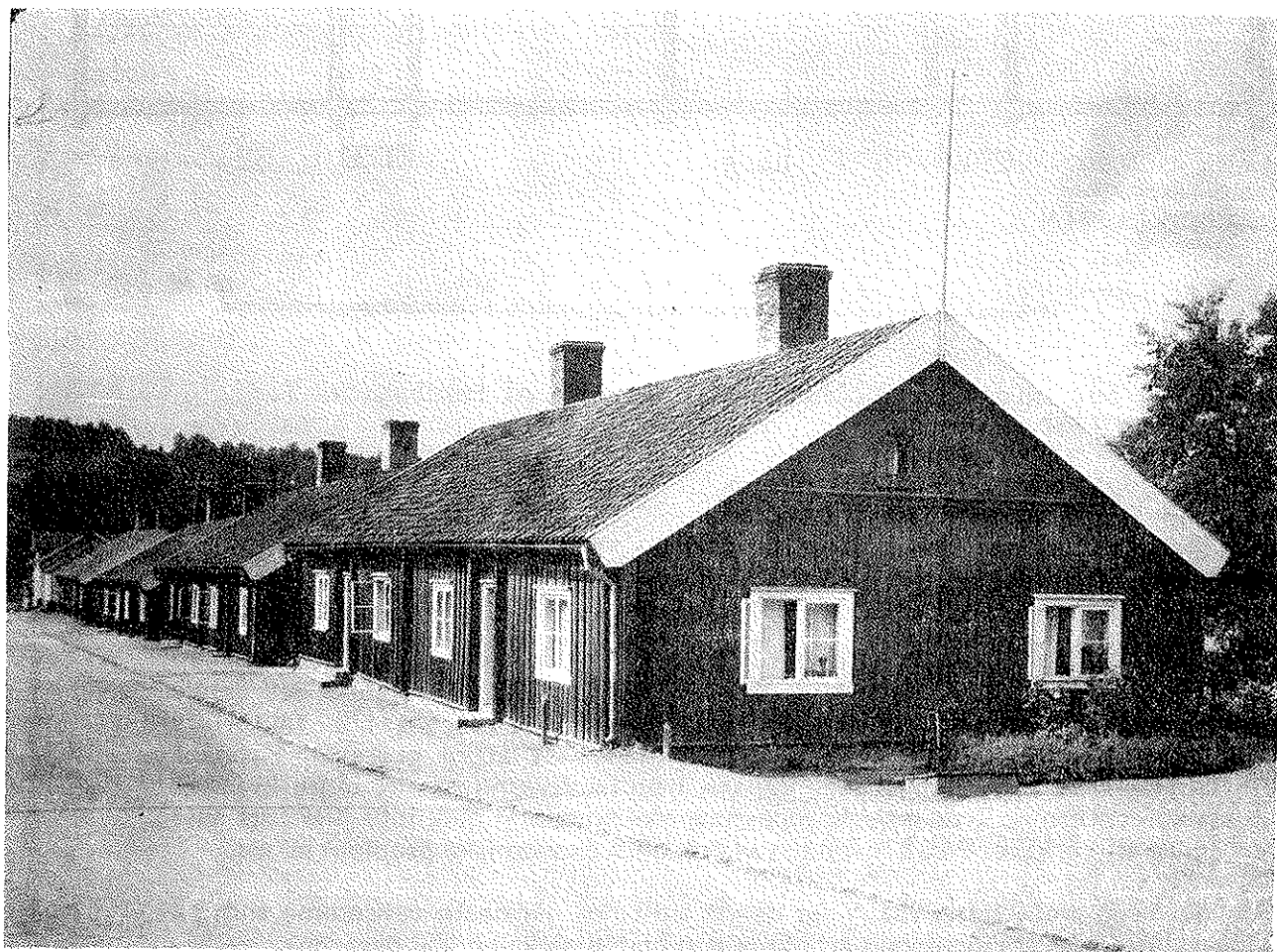

Del av karta över Jönköpings gevärsfaktori och krutbruk, upprättad år 1702 av lantmätaren i Jönköpings län Jonas Peterson Duker. 1/Wägen till Stockholm, 2/Kruthvalfvet, 3/Östra Torkstugan, 4/Wåningshus för krutarbetarne, 5/Material Huset, 6/Tun-bindarewærkstaden, 7/Kålhuset, 8/Svafvel och Salpeterbod, 9/Salpeterbod, 10/Lutterhuset, 11/Salpeterbod, 12/Krutweds Backen, 13/Rå Salpeter magasin, 14/Ladu Gårdshus samt Inspectorens Nya och Gamla Byggningar och wåningsrum, 15/Wackthuset, 16/Tork Stugan som kommer att borttagas, 17/Nedra eller Wetsra Tork Stugan, 18/Nedersta Enkla qvarnen, 19/Nedra Mellanqvarnen, 20/Öfra Mellanqvarnen, 21/Bårwærk, 22/Inspectorens Miölqvarn, 23/Öfwersta qvarnen, 24/Stilla watn, 25/Nedersta Dubbla Krutqvarnen, 26/En Kniphammare, 27/Öfwer Directeurens miölquarn, 28/Kåltäppor och Små Smedior, 29/Wånings Hus för Smederna, 30/Kåltäppor och Små Smedior, 31-32/Kåltäppor och Små Smedior, 33/Characters Byggning, 34/En Liten contorist Byggning, 35/En gård med 2ne små byggningar och en Bod.

Smedjegatan i Jönköping. Manufakturorganisationen präglades av en viss grad av arbetsdelning. De skilda handgreppen i tillverkningsprocessen utfördes av olika arbetare. Manufaktur innebär att flera arbetare placeras tillsammans i en större produktionslokal. Ett av de arbetsmoment som först specialiserades inom vapentillverkningen av borrar av gevärspipor. Jönköpings fabriker hade vattendrivna borrarbruk vid Odensjö, Dunkehallaån och Domneån. Den ojämna vattentillgången i dessa vattendrag medförde att vapentillverkningen flyttades till fallen i Huskvarna år 1689, på initiativ av landshövding Erik Dahlbergh.

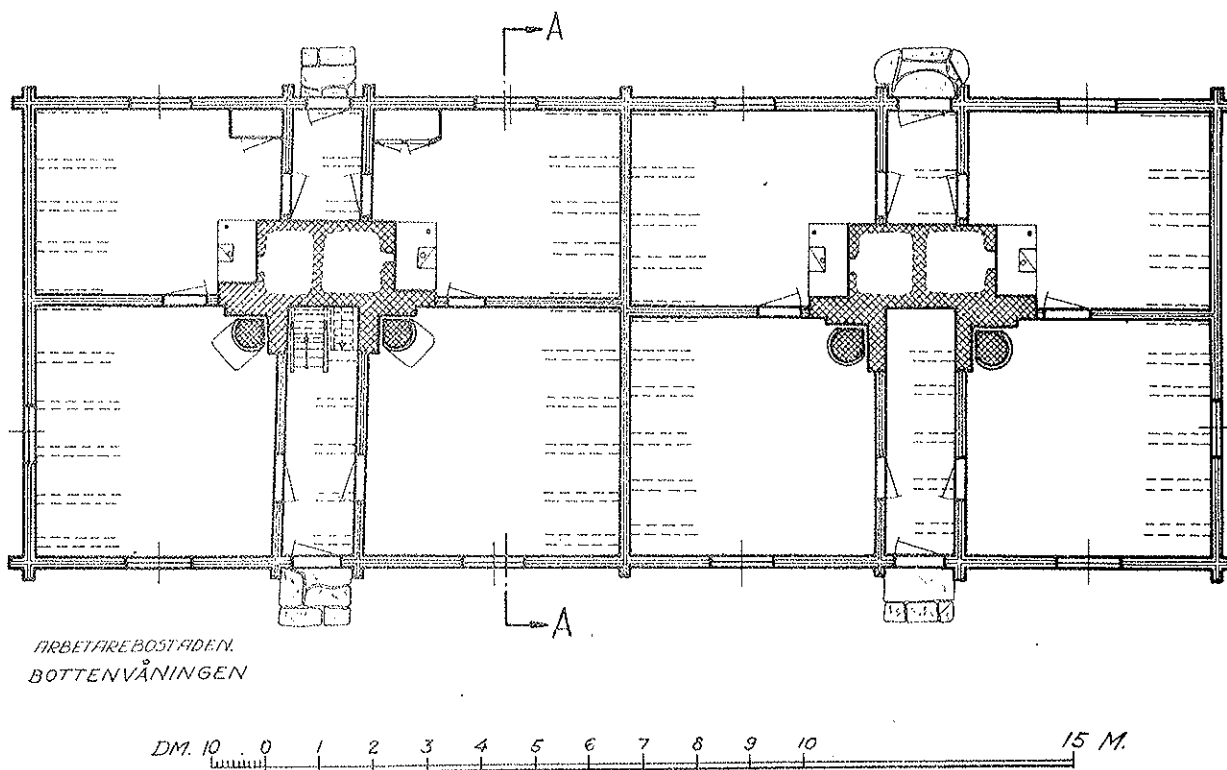
Den nya anläggningen vid Huskvarnafallen finns avbildad på en karta från år 1702. Gevärsfabrikens bebyggelse visar att tillverkningen var en blandning av hantverk och manufaktur. Vissa delarbeten utfördes i smedjor och borrarvindor längs ån, andra utfördes av smeder och stockmakare i egna verkstäder inom bruket eller på landsbygden. Arbetarna levde delvis på eget jordbruk trots att huvuddelen av produktionen samlats till en plats. Genom att hantverkarna höll sig med egna verkstäder och verktyg slapp manufakturägaren dessa investeringar, vilket var viktigt under en period av kapitalbrist.

Södergårdens ägor togs i anspråk för smedernas bostäder och av herrgården. Bostäderna var placerade längs bruksgatan, nuvarande Smedbygatan, med herrgården i fonden. I anslutning till bostäderna låg mindre smedjor och kålgårdar. Söder om bruksgatan fanns åkrar och ängar. På 1750-talet hade byggnaderna i Smedbyn stora brister. Flera byggnader revs och nya uppfördes, samtidigt som Stockmakarebyn anlades norr om ån.

Smedbygatan norra sida 1937.

Bostadslängorna i Smedbyn och Stockmakarebyn är av samma slag. Varje byggnad består av fyra lägenheter med rum och kök. Till lägenheterna hör en förstuga som delas med grannlägenheten. Byggnadernas timmerstommar var ursprungligen inte panelklädda. De rödfärgade lockpanelerna tillkom under 1800-talet. Lockpanelerna har i vissa fall kompletterats med locklistpaneler. De numera tegelklädda sadeltaken har i ett tidigare skede varit försedda med torv. Före år 1883 var gavlarna på bostadslängorna påbyggda med uthus. När dessa revs uppfördes nya uthus söder om Smedbyn.

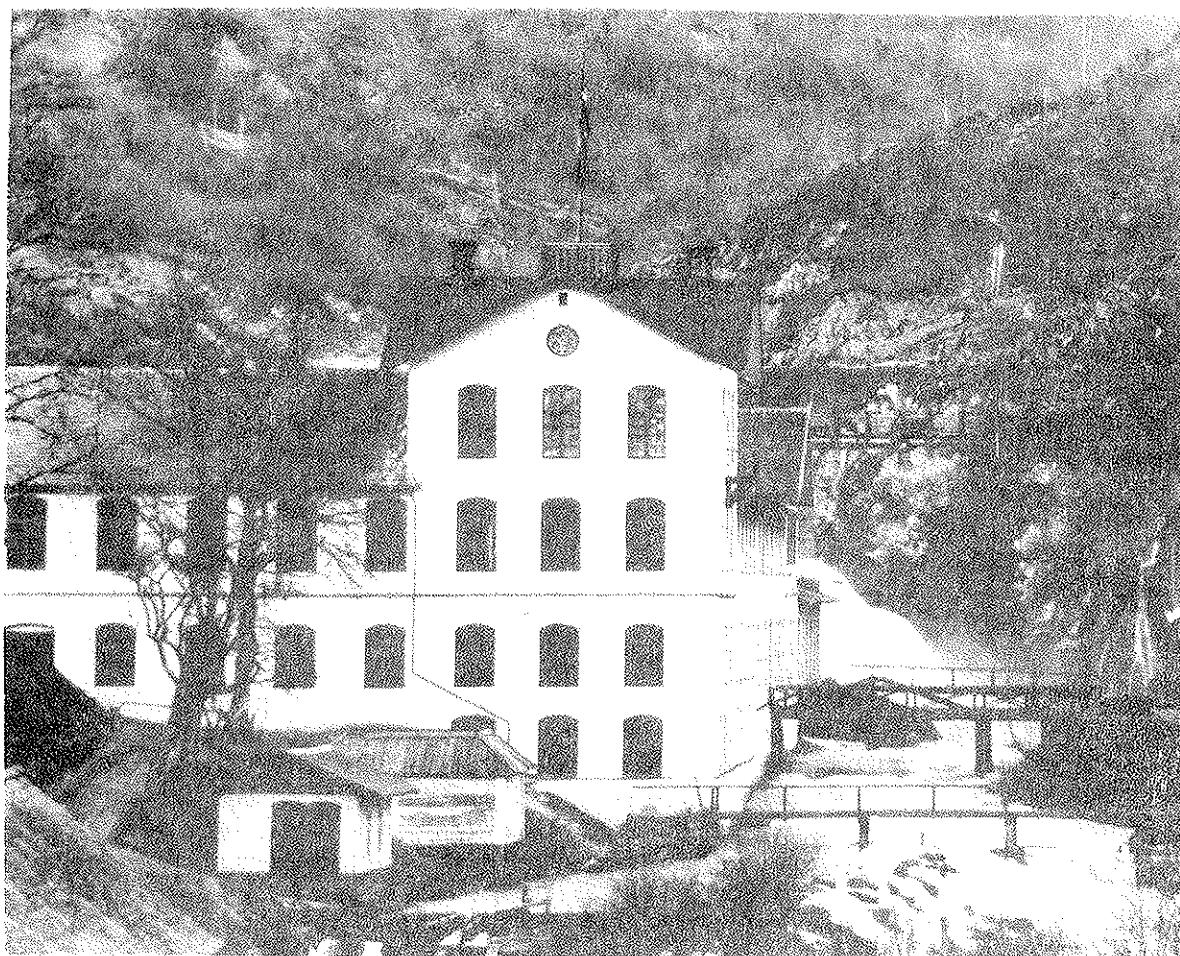
Plan över bottenvåningen tillhörande byggnaden på Smedbygatan 1.
Uppmätning 1937.

På 1700-talet sammanföll näringsfrihetspolitiken med en period av fred och lågkonjunktur för vapentillverkning. Kronan beslöt 1757 att försälja det delvis förfallna faktoriet till en enskild person. Perioden fram till faktoriets ombildning till aktiebolag, 1867, kännetecknades av stora problem. Kronans beställningar av vapen minskade. Vapnen från Huskvarna var av lägre kvalitet än konkurrenternas. Produktionsprocessens mekanisering gick inte lika fort som hos andra tillverkare. På 1870-talet var bolagets ekonomiska problem akuta.

Bebyggelsens omfattning var under denna tid i det närmaste densamma som på 1700-talet. Inom anläggningen arbetade och bodde omkring 600 personer.

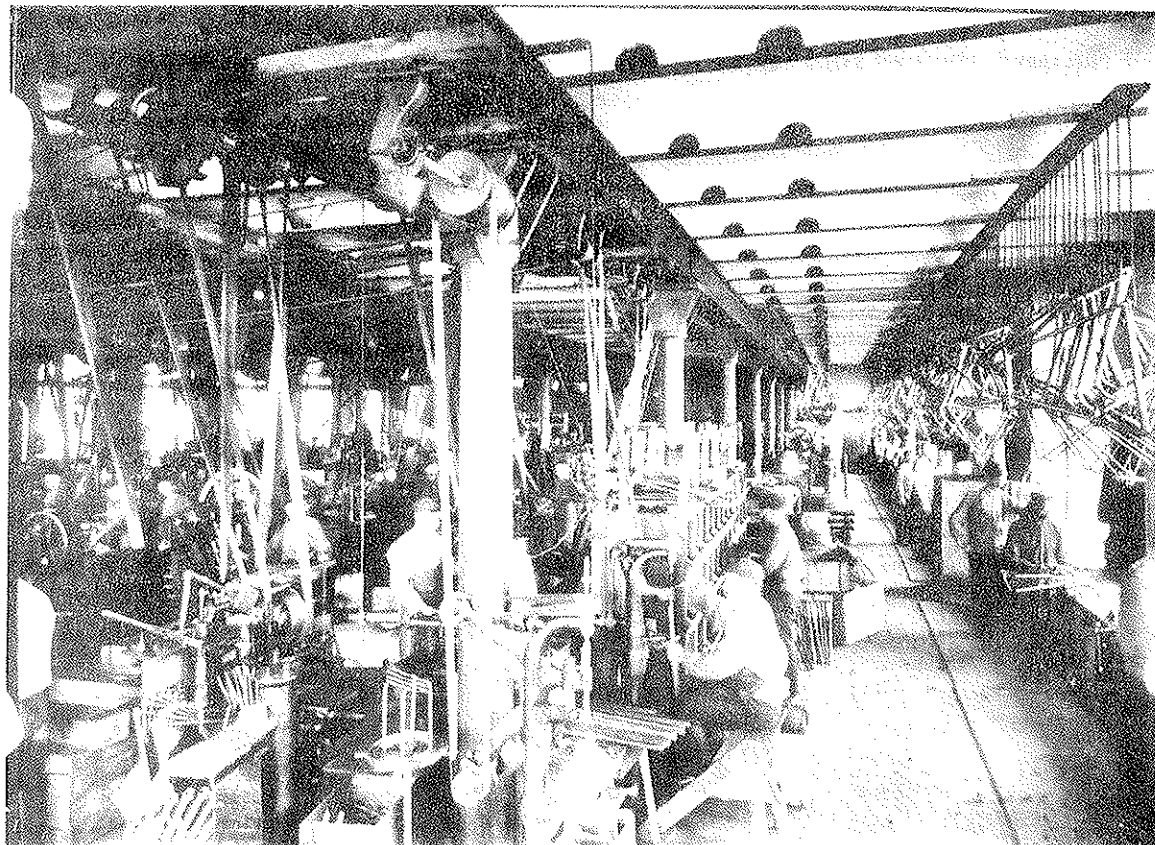
Från gevärsfaktori till Husqvarna AB

Majoriteten av aktierna i Husqvarna Vapenfabriks AB kom att tillhöra Hugo Tamm. Vid 1876 års rekonstruktion av bolaget blev Wilhelm Tham verkställande direktör, på Hugo Tamms inrådan. I mitten av 1870-talet inleddes försök att göra företaget oberoende av vapenkonjunkturerna, genom tillverkning av flera produkter. Först startade produktionen av symaskiner, för denna verksamhet uppfördes gjuteri, snickeri och lackeringsverkstad. I slutet av 1800-talet tillverkade Husqvarna den mest sålda symaskinen i Sverige. I det nya gjuteriet började tillverkning av flera nya produkter, bland annat spisar, kaminer och handkvarnar. Tillverkning av cyklar introduceras 1896 och 1908 startade produktion av motorcyklar. Senare har ytterligare produkter tillkommit, disk- och tvättmaskiner 1948-49 samt motorsågar och gräsklippare 1959.

Symaskinsverkstaden på Husqvarna Vapenfabriks AB 1874.

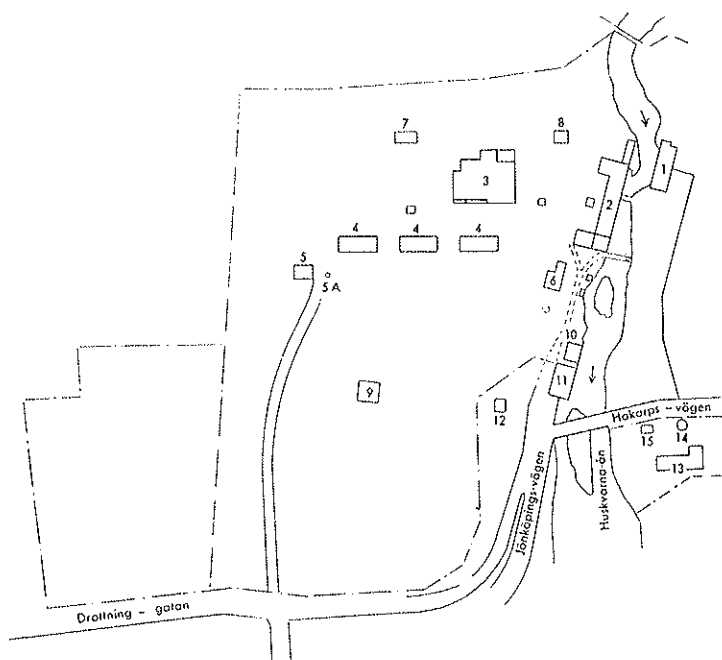
Rekonstruktionen av företaget 1876 blev inledningen till industrialiseringen av den tidigare hantverks- och manufakturbaserade tillverkningen. Industrialiseringsprocessen i Sverige innebar bland annat ökad kapitalbildning. Den goda tillgången på kapital medförde att företagen blev mer villiga att investera i maskiner, verktyg och byggnader. Att minska kostnader för arbetskraften blev det effektivaste sättet att sänka produkternas pris.

*Massproduktion av cyklar enligt principen "en arbetare - ett moment".
Fotografi från 1890-talet.*

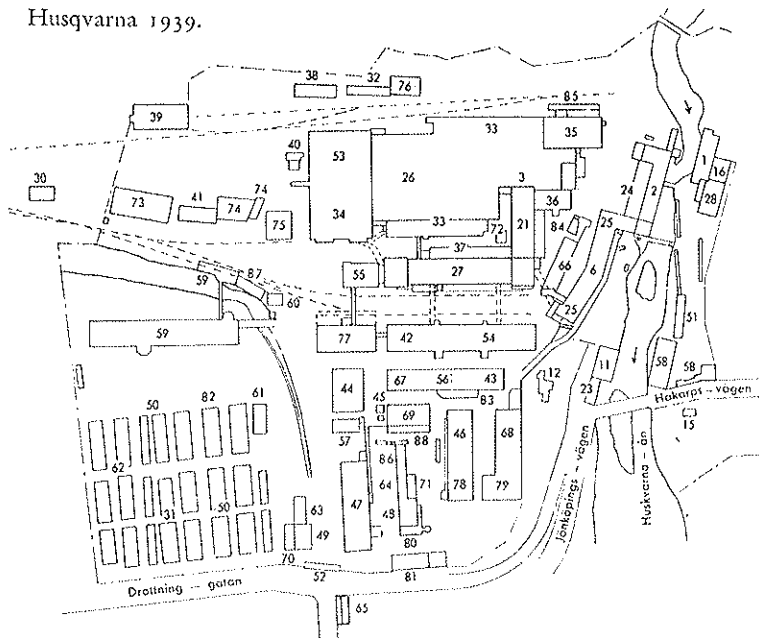
På Husqvarna AB effektiviserades tillverkningen genom arbetsdelning. Varje arbetare utförde ett moment i tillverkningskedjan. Dessutom bestod många moment endast av matning och övervakning av maskiner. Cykeltillverkningen är ett tidigt exempel på långt driven arbetsdelning. År 1898 hade de 108 arbetarna inte mindre än 28 olika yrkesbeteckningar. Tillverkningen effektiviserades även genom att de olika arbetsmomenten, och arbetarna, sammanfördes till stora fabriksbhallar. Mellan åren 1876 och 1911 ökade verkstadsytan från 3100 m² till 46600 m², samtidigt som antalet anställda steg från omkring 180 år 1877 till cirka 1050 år 1900. De nya tillverkningslokalerna var placerade inom gevärshallens gamla område.

Fackföreningsrörelsen inom det nystartade storföretaget var svag. Huvuddelen av arbetsstyrkan kom från landsbygden och kände inte industriarbetets villkor och hade inte organisationsvana. Vidare var bolaget den enda alternativa inkomstkällan i Huskvarna. Den patriarkaliska andan i Huskvarna, brukets relativt stora ansvar för arbetarna, dämpade organisationslusten. Förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare var dock inte helt konfliktfritt. Både 1903 och 1905 lockoutade bolaget de fackföreningsanslutna arbetarna i konflikter angående lön och arbetsvillkor. Även den starka frikyrko- och nykterhetsrörelsen i Huskvarna var en bidragande orsak till att den fackliga aktiviteten var låg.

1. Gamla Smedjan	6. Symaskinsverkst. (i. del.)	11. Mjölkvärn
2. Vapenverkstad	7. Magasin	12. Mjölharebostad
3. Gjuteri	8. Magasin	13. Gasverk
4. Arbetarebostäder	9. Stockbod	14. Gasklocka
5. Kapell	10. Snickareverkstad	15. Boningshus
5 a. Klockstapel		

Husqvarna 1939.

1. Gamla Smedjan	39. Koksmagasin	65. Brandstation
2. Vapenverkstad	40. Stenkross	66. Magasin
3. Gjuteri	41. Magasin	67. Ramverkst. (tillbyggnad)
6. Motorverkstad	42. Cykelverkstad	68. Smedja
11. Mjölkvärn	43. Hårdhus	69. Svetsnings- och smärglareverkst.,
bethus
12. Mjölharebostad	44. Lådmagasin	70. Magasin
15. Boningshus	45. Transformator	71. Trätörk
16. Turbinhus f. d.	46. Lackareverkst., nya	72. Dammskiljare
21. Gjutsodsverkst., smärglareverkst.
och förnicklingsverkst.	47. Snickareverkstad	73. Cykellager
23. Stall	48. Ångpannerum	74. Magasin
24. Vapenverkst. (tillbyggnad)	49. Fänerbod	75. Emaljberedning
25. Motorverkstad	50. Bräddgård (tillbyggnad)	76. Sandbinge
26. Gjuteri (tillbyggnad)	51. Järnbod f. d.	77. Centralförråd
27. Gjutsodsverkst. (tillbyggnad)	52. Portvaktbyggnad	78. Lackareverkst. (tillbyggnad)
28. Kraftstation f. d.	53. Gjuteri o. verktygsverkst.	79. Smedja (tillbyggnad navsmedja)
30. Järnvägsstation	54. Cykelverkstad	80. Ångpannerum
31. Bräddgård	55. Huvudkontor	81. Garage och försäljningslokal
32. Magasin	56. Ramverkstad	82. Bräddgård (tillbyggnad)
33. Gjuteri (tillbyggnad)	57. Rörverkstad	83. Hårdhus (tillbyggnad)
34. Emaljverkst. och gjuteri	58. Kraftstation	84. Provrum för motorer
35. Modellfärdareverkst. och modell-
verkstad	59. Symaskinsverkstad	85. Dammskiljare
36. Sliphus och förråd	60. Trätörk	86. Trätörk
37. Gamla lackareverkstaden	61. Säg	87. Magasin
38. Magasin	62. Bräddgård (tillbyggnad)	88. Svetsnings- och smärglareverkst.
bethus (tillbyggnad)
	63. Magasin	
	64. Trätörkar	

Fabriksområdet i Husqvarna
år 1877 och 1939. (Kartor
ur Husqvarna vapenfabrik
av E Göransson, 1939)

Gator, kvarter och bostadshus i Huskvarna

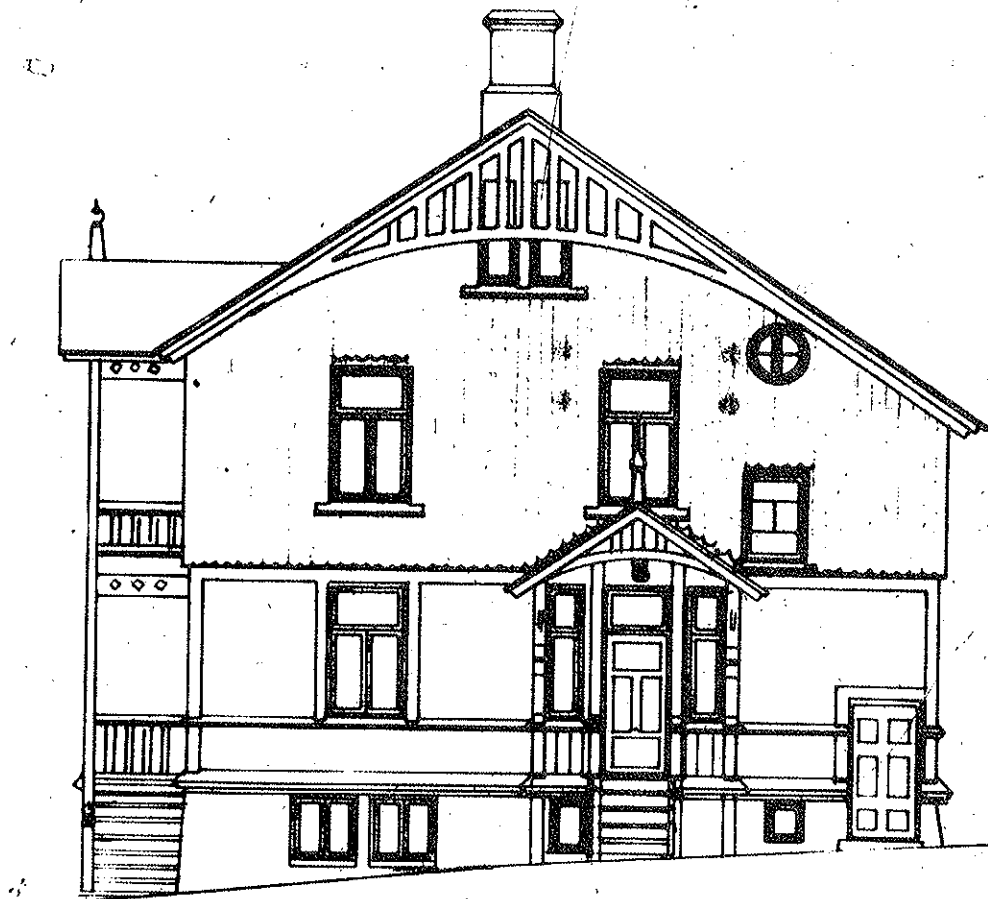
När produktionen på Huskvarna AB ökade och koncentrerades uppstod brist på bostäder för arbetarna. Bolagets tidigare innehav av bostadshus, främst i Smedbyn och Stockmakarebyn, utökades med Viktoriaby. Norr om Stockmakarebyn, längs Viktoriagatan, uppfördes åtta nya bostadslängor med tillhörande uthus. Byggnaderna gjordes två våningar höga, med samma planlösningar som i Smedbyn och Stockmakarebyn. Viktoriahusen var uppförda i timmer med fasader i puts. Sadeltaken var belagda med tegel.

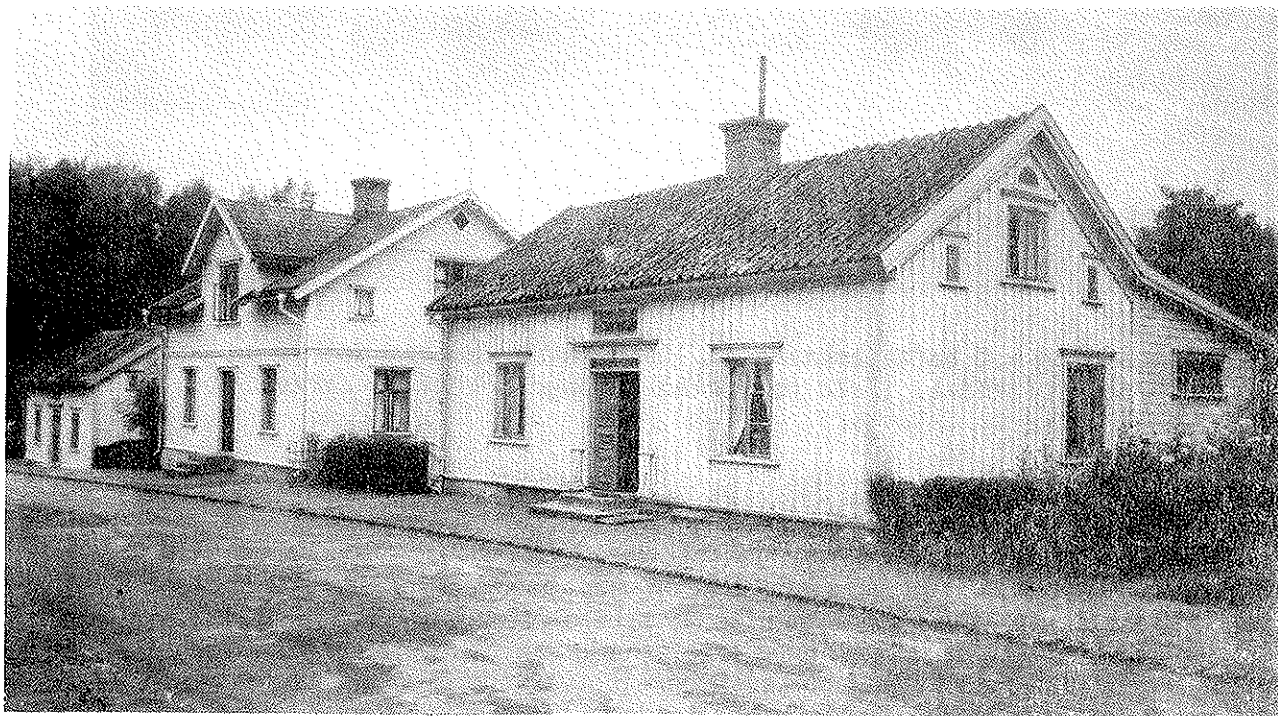
Viktoriaby mot sydost. Byggnaderna revs 1970 för att ge plats åt bilparkeringar. (Foto Huskvarna bibliotek)

I slutet av 1800-talet uppförde bolaget bostäder i kvarteren kring Kraftgatan. Byggnaderna innehåller flera lägenheter, vanligen med ett rum och kök, men till det yttre är de utformade enligt den stil som kom att bli vanlig i Huskvarnas villabebyggelse. Byggnaderna är uppförda i trä och en och en halv våning höga, samt försedda med sadeltak. Lägenheternas osymmetriska planlösningar avspeglas i fasaden genom oregelbundet placerade fönster, verandor och gavlar. Fasaderna är utförda omväxlande av stående och liggande panel. Husen är ofta försedda med detaljer i snickarglädje.

Redan på 1860-talet uppförde vissa arbetare, främst mästare, bostäder i egen regi. I Smedbyns förlängning åt väster uppfördes sex bostadshus. Byggnaderna är mindre än de äldre bostadslängorna i Smedbyn, men innehåller endast en större lägenhet. I många fall hyrdes extrarummen ut till ensamstående arbetare. Byggnaderna uppfördes i trä och försågs med paneler målade i ljusa oljefärger.

Ritning till villa på Adalsvägen 13. Byggnaden uppfördes omkring 1910. Den oregelbundna utformningen med träpanel och snickeridetaljer är karaktäristisk för tidens byggnadsstil.

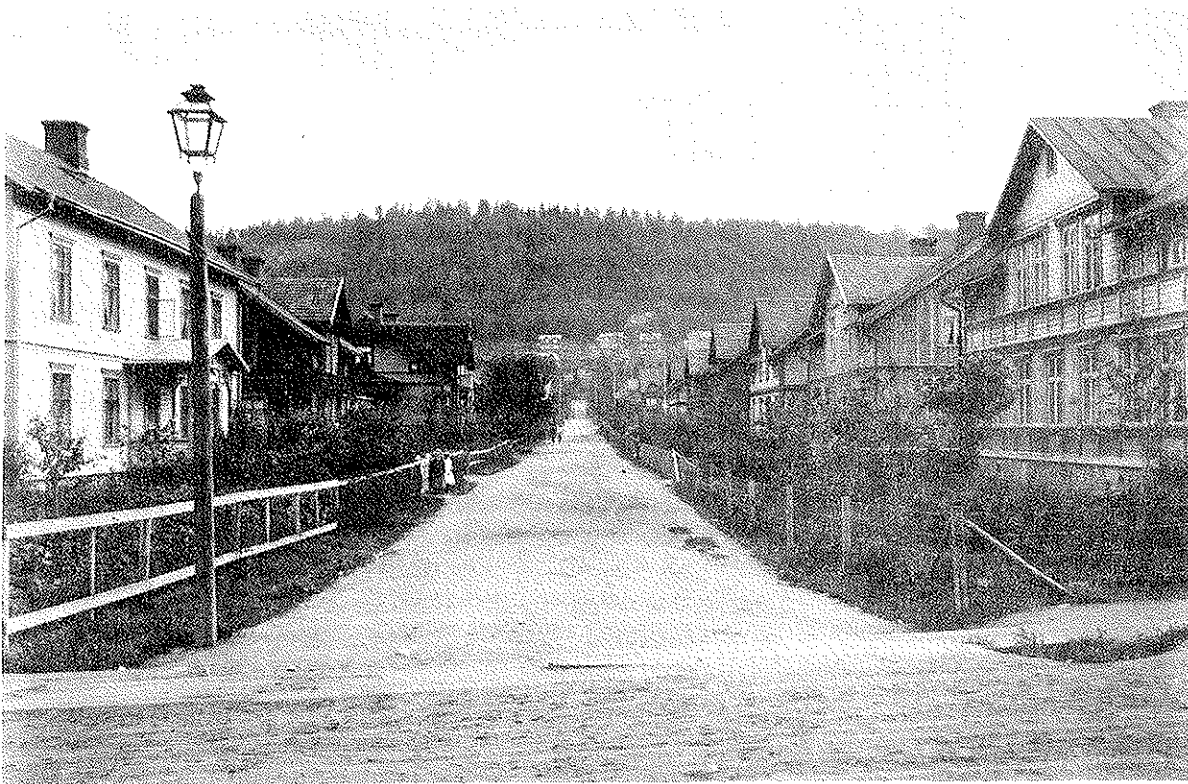

Smedbygatan 12, 14 och 16, 1937.

De bostäder som bolaget uppförde kunde inte lösa bostadsbristen för arbetarna i Huskvarna. Trångboddheten var stor, bland annat beroende på det stora antalet inneboende. Många arbetare tvingades hyra rum långt ut på landsbygden eller i Jönköping. År 1884 började Huskvarna AB understödja egnehemsbyggande.

Tomter styckades av från bolagets ägor, främst Huskvarna Norr- och Södergårdar. De avstyckade tomterna var omkring 1300 m² stora och kostade 15-16 kronor i årshyra. Bolaget lämnade även förmånliga lån till egnehemsbyggnaderna. Efter 1896 övergick man till att gå i borgen för banklån. På detta sätt bands inte bolagets rörelsekapital i byggnader.

I norr avstyckades tomter längs Kungsgatan, Rosenborgsgatan och Trädgårdsgatan, och i söder vid Klevaliden, Storgatan och Tormenåsgatan. Byggnadernas utformning liknade i de flesta fall villorna vid Kraftgatan. Den enskilde egnehemsbyggarens ekonomiska situation var avgörande för husens och lägenheternas storlek. För att minska byggkostnaderna uppfördes vissa egnehem som parhus med en gemensam vägg i tomtgränsen.

Rosenborgsgatan mot öster omkring år 1905. Gatan dominerades av en variationsrik träarkitektur. (Foto Huskvarna hembygdsförenings arkiv)

Företagets stöd till egnehemsbyggandet var inte endast välgörenhet till arbetarna. Ledningen räknade med att en god boendemiljö skulle medföra välmående och utvilad personal, som kunde arbeta effektivt. Egnahemsbyggandet innebar även att de yrkeskunniga arbetarna knöts till företaget med ekonomiska band. Bolagets välvilja i bostadsfrågan motverkade även arbetarnas vilja att avflytta till andra företag som inte satsade på bra bostäder.

Den starka bindningen till arbetsgivaren, genom egnahemsbyggandet, kan ha varit en anledning till att det år 1901 startades en fristående egnahemsförening. Föreningens målsättning var att förvärva mark på landsbygden, som kunde styckas och fördelas mellan medlemmarna, till lägsta möjliga pris. Föreningens första köp var gården Fagerslätt, som låg på en plåtå öster om bruket. I det första skedet såldes cirka 35 tomter för priser mellan 500 och 600 kronor. De första husen uppfördes 1904 då egnahemsföreningen började förmedla lån från den nystartade statliga egnahemslånefonden. Som borgenär för lånen stod Huskvarna AB. Föreningens andra tomtstyckning genomfördes på Rosendalagärdet norr om Kungsgatan år 1907. Även söder om Huskvarnaån, kring södra järnvägsstationen, har föreningen medverkat till bebyggandet.

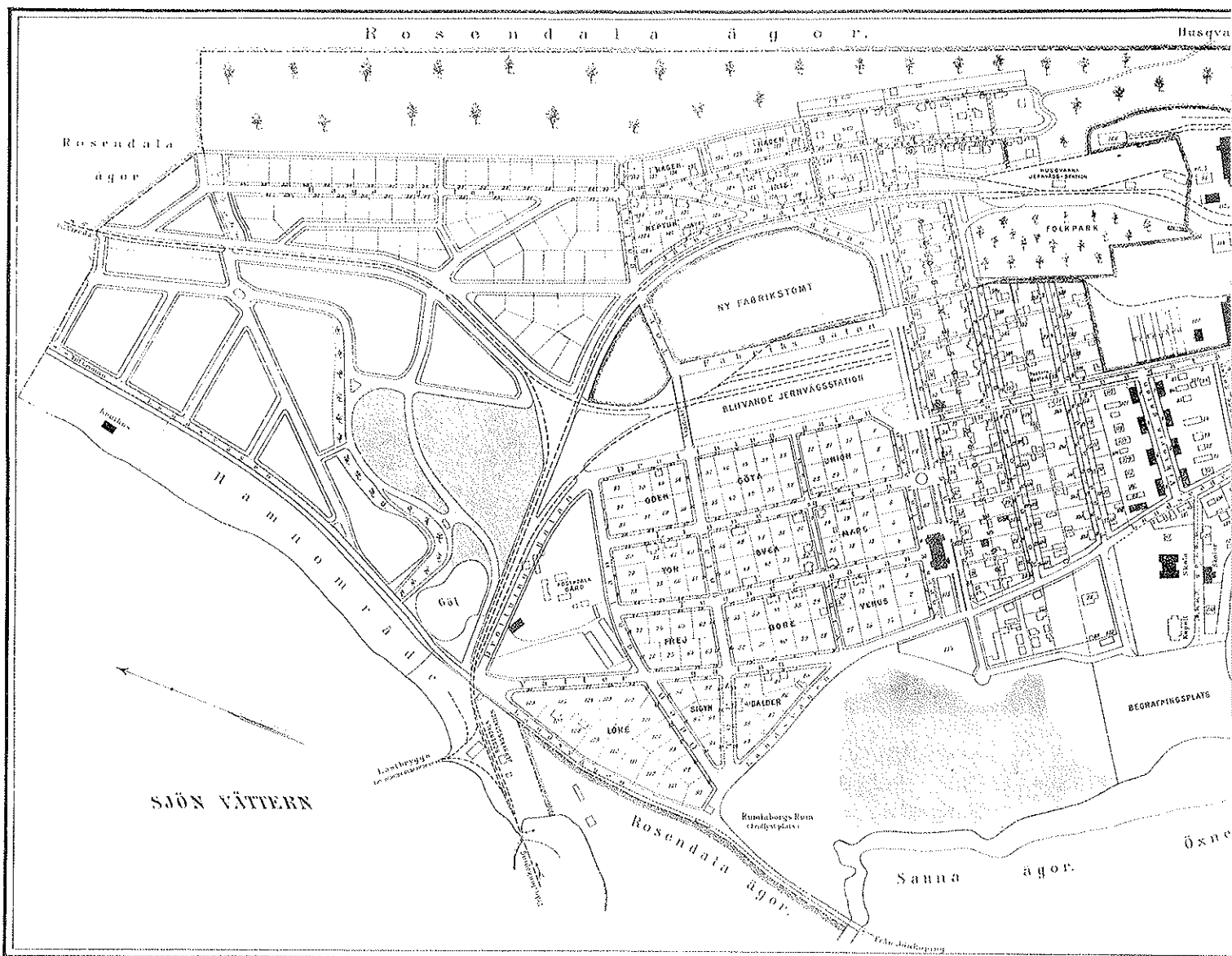
De egnahem som uppfördes på Fagerslättis ägor och vid södra stationen under perioden 1900-1920 är oftast mindre enfamiljshus. Byggnaderna är en våning höga och har rektangulär planform, ibland med utskjutande veranda eller förstukvist. Sadeltaken, oftast täckta med tegel, är relativt höga och i vissa fall brutna. Fasaderna är vanligtvis klädda med locklistpanel.

Egna Hem omkring år 1910. Nuvarande Smedstorpsgatan mot norr. (Foto Huskvarna hembygdsförenings arkiv)

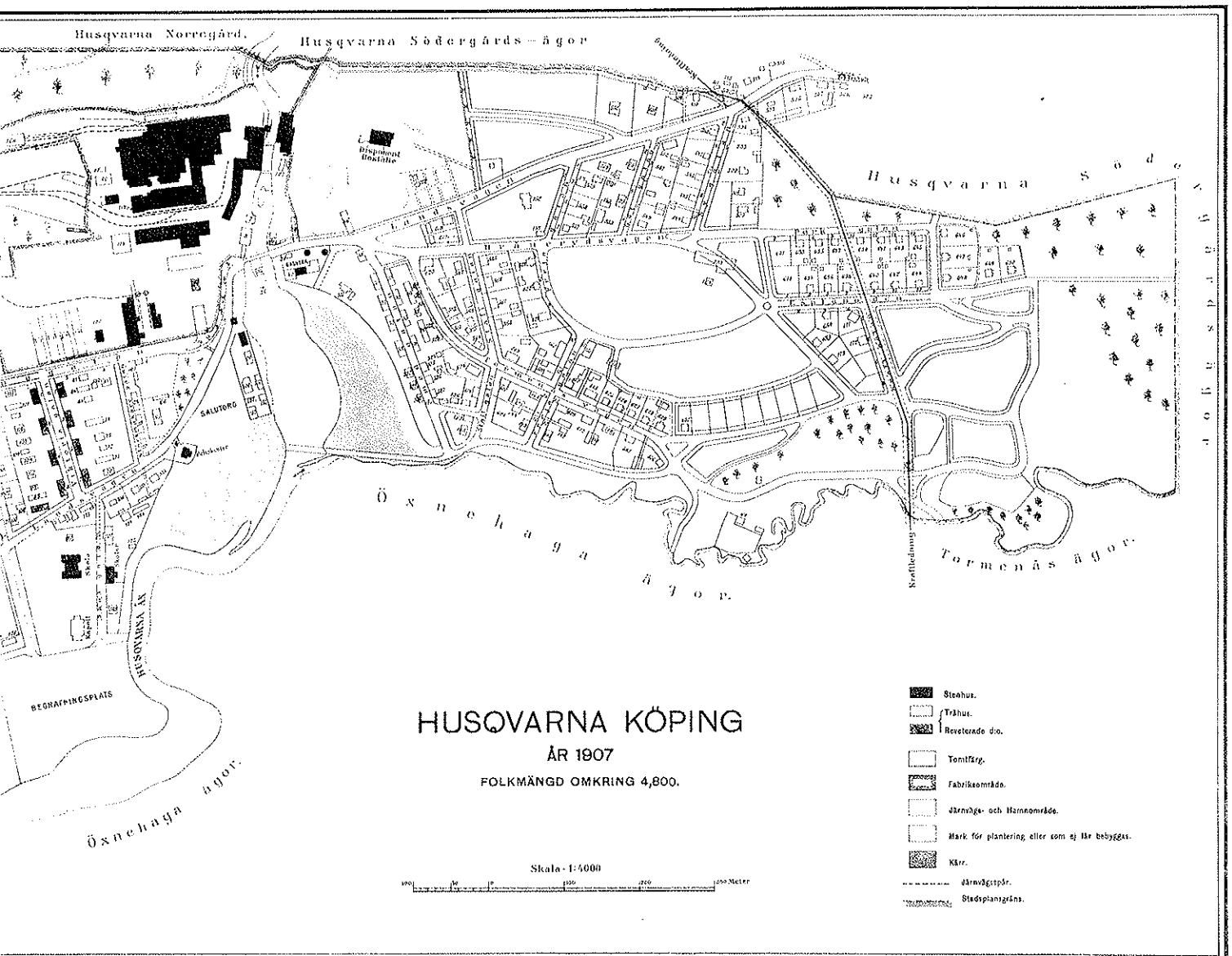
Vid sekelskiftet 1900 var Huskvarna en relativt betydande ort. Samhället hade omkring 4000 invånare. Inom övriga delar av Hiakarps socken bodde vid samma tidpunkt omkring 1500 personer. Genom att bilda köping kom Huskvarna att lyda under vissa stadsstadgor, bland annat med avseende på byggnadsväsende och hälsovård. Steget från köping till stad var inte långt. År 1911 fick Huskvarna de begärda stadsrättigheterna.

I samband med att Huskvarna blev köping 1907 upprättades samhällets första stadsplan av ingenjör Axel Sahlén. Stadsplanen gick utanför Norr- och Södergårdens ägor. Främst var det Rosendala som kom att ingå i köpingen. Huskvarna begränsades av Vättern, Huskvarnaån och Lillån i väster och av Huskvarnaberget i öster. I norr slutade köpingen vid Kruthuset och i söder vid gränsen till Bråneryds ägor. Redan två år efter att köpingen bildats inkorporerades delar av Tormenås och Öxnehaga. Detta skedde därför att ett område sydväst om köpingens gräns bebyggts med egnahem.

Stadsplanen kännetecknas av en blandning mellan terränganpassade och geometriskt utlagda gator och kvarter. De gamla landsvägarnas sträckningar kom att bli gator. Västra Holavägen sammanfaller i huvudsak med Grännavägen. Jönköpingsvägen och Hakarpsvägen (Klevaliden) är delar av Östra Holavägen, Rogbergavägen är en äldre landsväg till Åkarp. De egna hem som uppfördes utanför köpingens gräns förlades vid befintliga körvägar, vilket resulterade i att dessa mindre vägar med tiden blev permanenta gator. Detta gäller bland annat Häradsvägen, Faktorigatan och Wilhelm Thams väg. Nedanför Huskvarnaberget har kvarterens form och gatornas sträckning anpassats till terrängformationen.

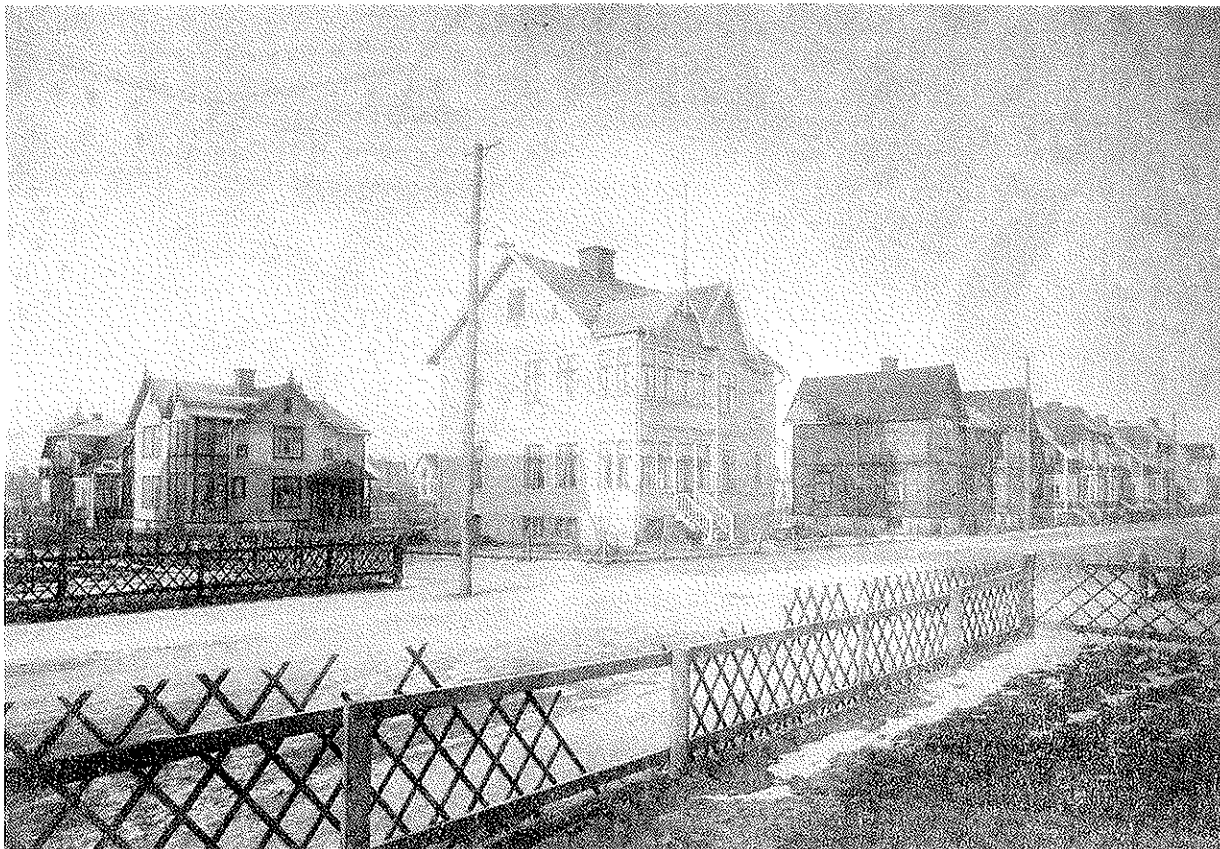
På Rosendalas och Norrgårdens platta gården tillämpades ett rutnätssystem. Det mest iögonfallande inslaget i detta mönster är Esplanaden (Erik Dahlbergsgatan och Kungsgatan). Vid anläggandet av Esplanaden utnyttjades den raka byggnadslinje som uppstått vid gränsen mellan Norrgården och Rosendala. När det tidigare obebyggda Rosendala gårde blev tillgängligt för bebyggelse lämnades en 54 meter bred remsa. Ursprungligen var Esplanaden mer park än handels- och genomfartsgata. Det senare blev den först sedan varuhusen i kvarteret Rosengård och Esplanadbron tillkommit på 1960-talet.

Terrängförhållandena medförde att 1907 års stadsplan fick stora inslag av obebyggd mark. Sankmarkerna längs Huskvarnaån och Lillån samt stigningen i öster förblev grönområden. Till grönskan i staden bidrar även byggnadssättet med egnahem och villor omgärdade av stora trädgårdar. Huskvarnas karaktär av trädgårdsstad har delvis sin grund i byggnadsstadgan. I denna begränsades möjligheten att uppföra tät trähusbebyggelse, på grund av dess eldfängdhet. Egnahemsbyggarna hade inte råd att bygga i sten eller tegel.

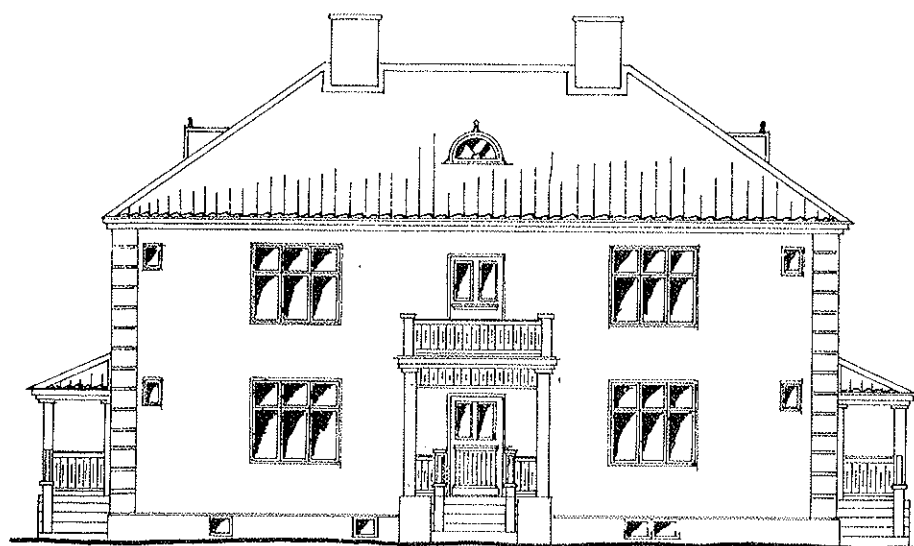
Den år 1907 upprättade stadsplanen är den enda heltäckande i Huskvarnas historia. Efterhand som de befintliga kvarteren fullbyggdes ritades och utlades nya kvarter inom stadsplanens område. Under åren 1920 till omkring 1930 arbetade stadsarkitekten i Göteborg, Albert Lilienberg, på en heltäckande stadsplan för Huskvarna. De kommunala beslutsfattarna kunde dock inte enas om ett antagande av planen och under tiden fortsatte det successiva bebyggandet av nya kvarter. De nya kvarteren präglades av anpassning till terräng, befintliga gator och byggnader. Det största antalet nya kvarter anlades i sydväst, öster om Huskvarna södra station. Denna hade tillkommit 1910 som en anhalt för persontrafik på järnvägslinjen mellan Jönköping och Nässjö.

Fram till omkring 1930 byggdes det övervägande antalet bostäder i form av egnahem och villor. De flesta större hus som uppfördes före 1920 hade osymmetriska panelklädda fasader med detaljer i snickarglädje. En av de främsta företrädarna för denna stil var Birger Damstedt, byggnadsingenjör vid Huskvarna AB. Han ritade många bostadshus och offentliga byggnader i staden under perioden 1900 till 1920.

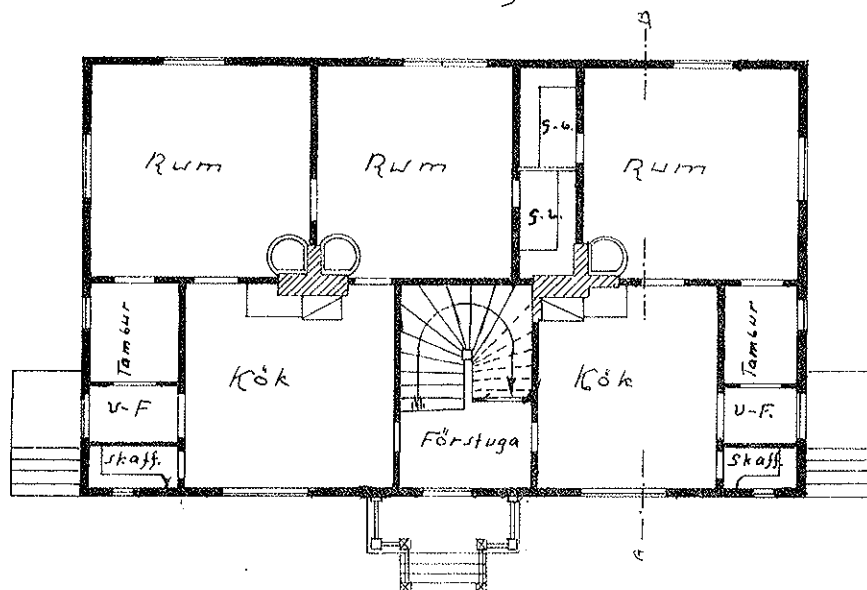

Korsningen Tegnérsgatan - Vintergatan. I förgrunden syns fastigheten på Tegnérsgatan 9. Fotografi från omkring 1910. (Foto Huskvarna hembygdsförenings arkiv)

På 1920-talet förändrades byggnadernas yttre form. De nya byggnaderna har reveterade ljusa fasader som är symmetriskt utformade. Ornamenten består av listverk och hörnkedjor, ofta med klassicerande prägel. Sadeltaken är höga, valmade och tegeltäckta. På 1930-talet blev stilen alltmer funktionalistiskt präglad med färre och enklare ornament samt flacka tak. Bakom den föränderliga yttre formen finns under hela perioden, från 1900-talets början till omkring 1950, samma typer av planlösningar, enfamiljs-, par- och mindre flerfamiljshus. Under 1940-talet utfördes mindre enfamiljsegnahem enligt en standardmodell, troligen inspirerad av typritningar framtagna på statligt initiativ. Denna typ av egnahem salufördes av husfabrikanter, bland annat WST-Hus i Forserum, Standardhus i Hultsfred, Boro-hus i Landsbro och Myresjö-hus i Myresjö.

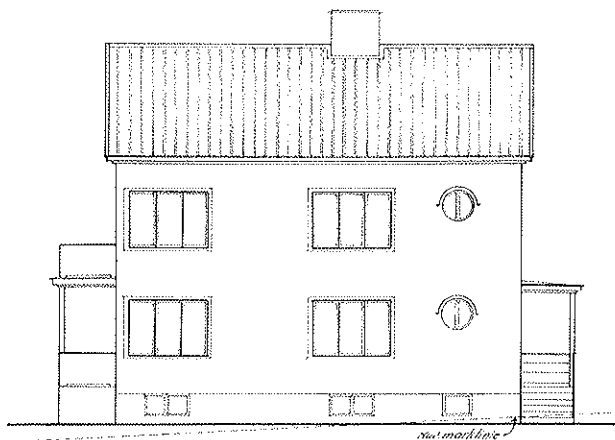

Fasad mot gatan

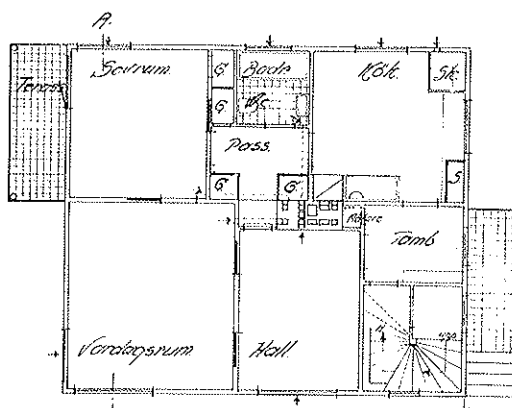

Plan av första vån.

Fyrfamiljshus ritat av Carl Gustafsson 1925. Byggnaden, som ligger på Norra Parkgatan 37, har klassicistisk utformning med rektangulär och symmetrisk byggnadskropp, högt valmat tak och hörnkedjor. De sexdelade fönstren med högt placerad tvärpost är ett karaktäristiskt drag i periodens byggnadsstil.

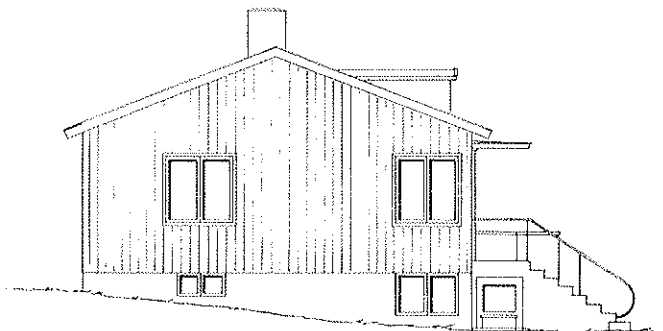
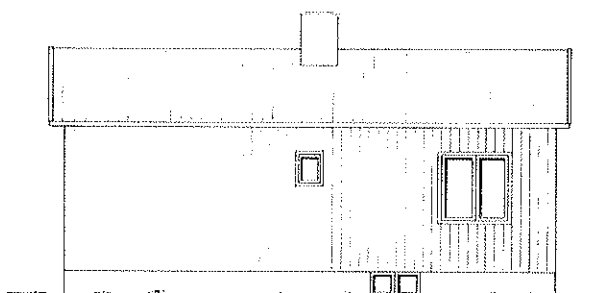
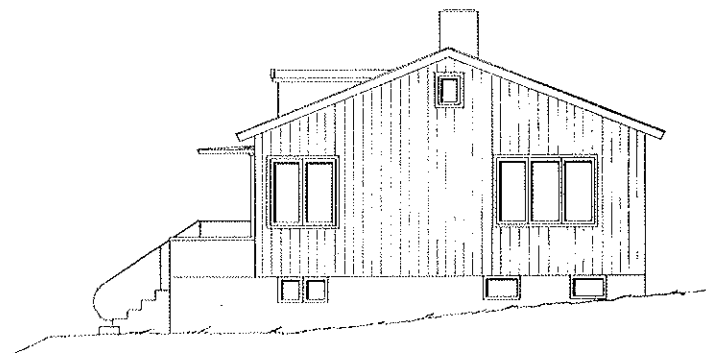
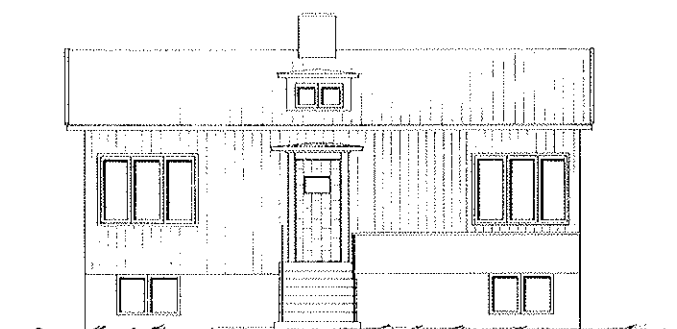

Fasad mot Söden

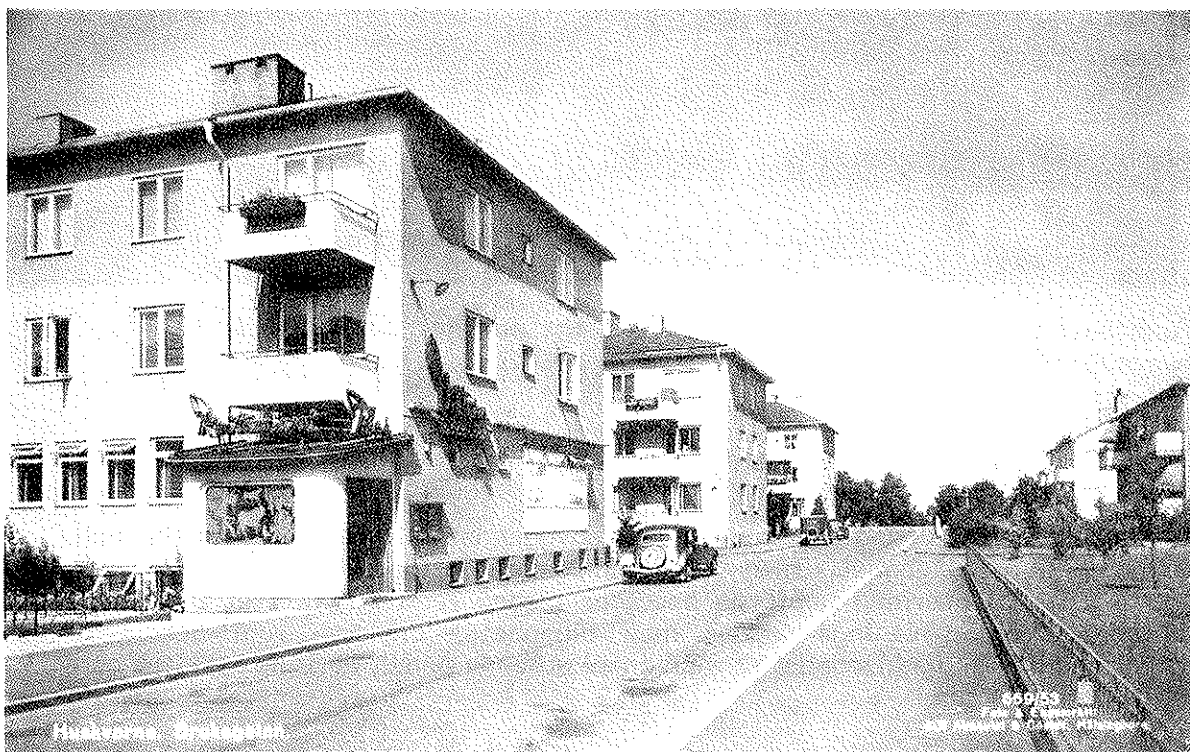
3. Bottenplan

Tvåfamiljsvilla med funktionalistiskt utförande. Karaktäristiska drag är den enkla rektangulära byggnadskroppen, de ospröjsade fönstren placerade i hörnlägen samt avsaknaden av dekorativa ornament. Munkgatan 6 ritat av John Snygg 1939.

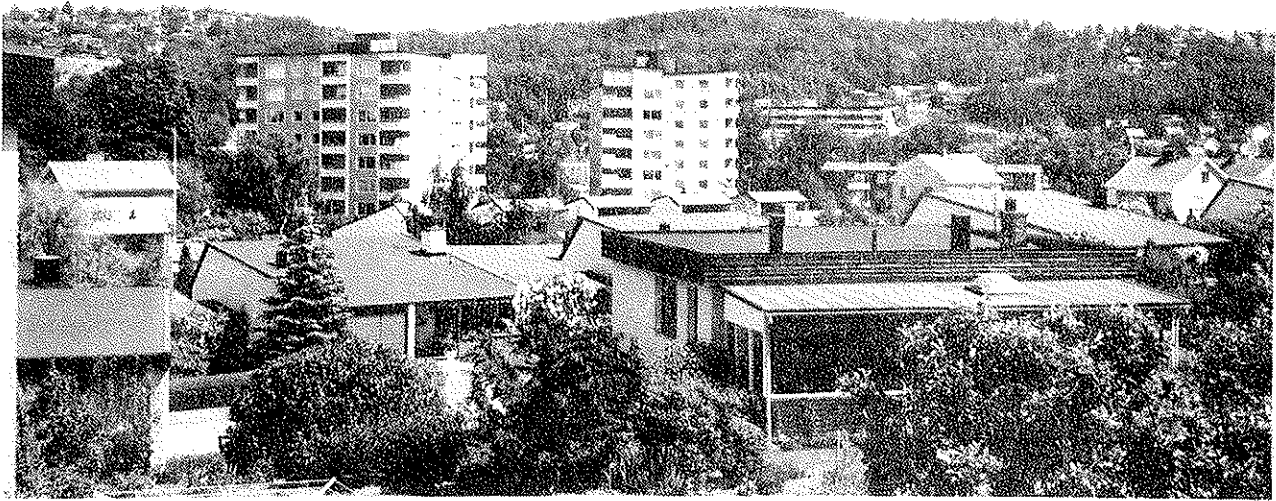
Egnahem tillverkat på husfabriken WST i Forserum år 1946. Byggnadstypen kännetecknas av de funktionalistiska dragen lågt tak, rektangulär form och fönster i hörnlägen. Gripenbergsgatan 64.

I början av 1930-talet planerades de första flerfamiljshusen i Huskvarna. På Rosendalagårde, norr om Esplanaden, fanns ett markområde som tidigare varit reserverat för fabriksändamål. Här uppfördes under 1930- och 1940-talen trevåningars lamellhus med funktionalistisk utformning. Byggnadsepoken 1920-1950 dominerades av huskvarnaarkitekterna K E Lindell, C Walming och H Flensborn.

Bruksgatan mot norr. Gatubilden domineras av regelbundet placerade lamellhus. Utformningen är funktionalistisk med flacka tak och sparsamt dekorerade ljusa putsade fasader.

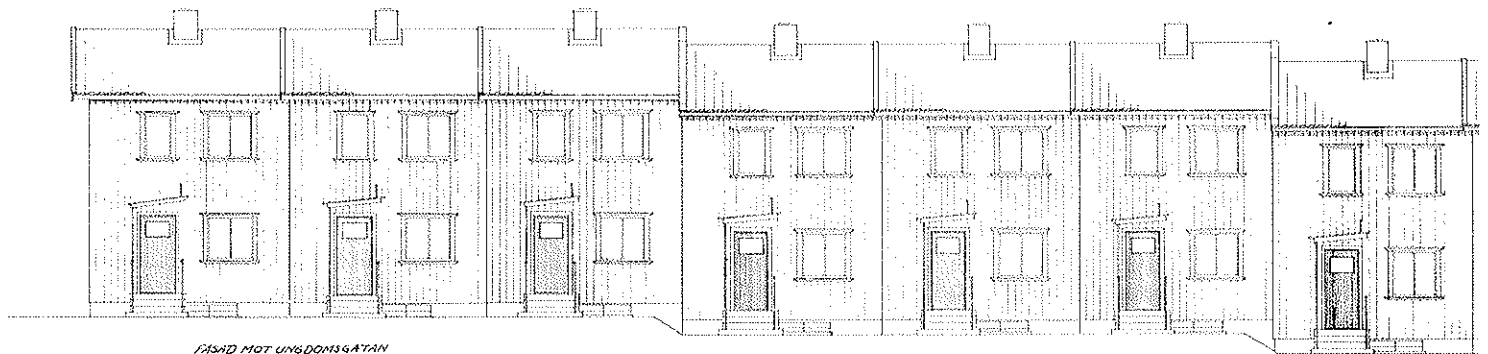
Den ökade efterfrågan på Huskvarna AB:s produkter, efter andra världskriget, medförde att personalstyrkan ökades, och att trycket på bostadsmarknaden höjdes. Området inom 1907 års stadsplan fullbyggdes. Utbyggnaden öster om järnvägen, vid folkets park, fortsatte. I detta läge övergavs efterhand det låga och glesa byggnadssättet i Huskvarna. År 1942 skriver stadsingenjören i ett stadsplaneförslag att "det torde även kunna ifrågasättas, om det ej dessutom blir nödvändigt att så småningom övergå till högre bebyggelse, än som nu till större delen tillämpas i Huskvarna". 1955 är detta ett faktum. I ett stadsplaneförslag för kvarteret Gråbo skriver stadsarkitekten följande. "Vid planering av närbelägna kvarteret Simmaren, Hopparen, Brottaren och Löparen har en stegrad höjdskala använts. Den nu föreslagna ändringen av stadsplanen för kvarteret Gråbo innebär, dels en fortsättning av bebyggelsen, som uppförts i kvarteret Löparen, dels en ytterligare accentuering av höjddpartiet vid Gråbo gård med tre stycken punkthus i sju våningar. Denna ökning av byggnadshöjden har tillkommit för att skapa avbrott i stadsbilden och en avslutning på den nämnda stegrade skalan".

Punkthusen i kvarteret Gråbo kontrasterar mot det dominerande låga byggnadssättet i Huskvarna.

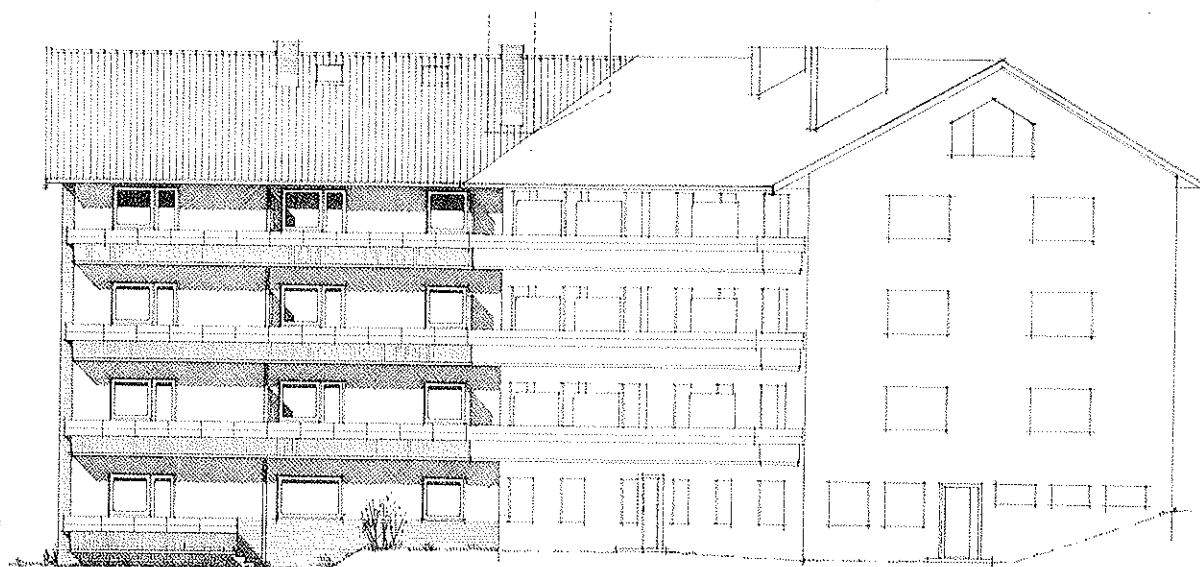
Från och med 1940-talet blev bostadsbyggandet alltmer en statlig och kommunal angelägenhet, men högkonjunkturen efter kriget innebar att Huskvarna AB återigen uppförde bostäder i egen regi. I kvarteret Brottaren byggdes 1946 tvåvånings radhus med lägenheter om tre rum och kök. Utformningen är funktionalistisk med enkel stående panel, obrutna sadeltak och ospröjsade fönster.

RITNING TILL NYBYGGNAD I KV. BROTTAREN, HUSKVARNA, HUS, NR 1

Radhus i kvarteret Brottaren. Ritning från A-B Standardhus i Hultsfred 1946.

Trots utbyggnaden längs järnvägen täckte inte de tillgängliga markområdena bostadsbyggnadsbehovet. I början av 1940-talet utvidgades därför stadsplanen åt norr. Mellan Grännavägen och nuvarande motorvägen utlades långsmala kvarter som bebyggdes med egnahem, radhus och flerbostadshus.

GÄRDSFASAD MOT SÖDER

Radhus och flerfamiljshus vid Hagstensgatan. Byggnaderna ritades av den skånske arkitekten Eric Sigfrid Persson (1898-1983) år 1949. E S Perssons bärande idéer om arkitektur var att skapa gemenskap mellan människor och samband mellan bostad och natur. Detta syns tydligt i hans Huskvarnaprojekt. Både radhusen och flerfamiljshusen har direktkontakt med en gemensam grönskande "gård" och en storslagen utsikt över Vättern. Detta åstadkommes genom stora balkonger och perspektivfönster (en uppfinning av arkitekten själv).

Utbyggnaden av staden har fortsatt även efter 1950-talet. Norr och söder om den tidigare stadsgränsen har det uppförts omfattande småhus- och villabebyggelse. Den mest omfattande omvandlingen av den äldre trädgårdsstaden genomfördes när Rosenhuset uppfördes vid Esplanaden på 1960-talet. Flerbostadshusens andel av nybyggnationen var trots detta ganska låg fram till Öxnehagas exploatering, 1970-1978. På Öxnehaga uppfördes omkring 1600 lägenheter i flerbostadshus. Byggnationen genomfördes av kommunen och Riksbyggen. En avgörande anledning till byggnationen var Husqvarna AB, bolaget bokade omkring tio procent av lägenheterna för sin nyanställda personal.

Offentliga byggnader och anläggningar

Husqvarna stad är i många delar präglad av den patriarkaliska anda som var stark under 1800-talet och början av 1900-talet. Verkställande direktören i Husqvarna AB 1876-1911, brukspatron Wilhelm Tham hade inflytande i de flesta frågorna, både i bolaget och i Husqvarna. Det patriarkaliska mönstret innebar att arbetarna var starkt bundna till företaget, som stod både för inkomst och bostad. Systemet kännetecknas även av brukspatronens sociala ansvar för arbetarna, i form av sjuk- och fattigvård samt skolgång. Bolagets arbetare hade en, för tiden, trygg tillvaro som de fick betala med ett starkt beroende.

Wilhelm Tham deltog på många sätt i samhällets angelägenheter. Han var exempelvis ordförande i bystämman, som förvaltade fattig- och skolkassorna samt den enskilda kassan. Den senare användes för kyrkans och kyrkogårdens underhåll. Kassorna fick vid många tillfällen ekonomiskt stöd av bolaget. Även Husqvarna arbetares sjuk- och begravningskassa främjades av bolaget.

Redan under 1700-talet fanns det i enlighet med Kungl. Maj:ts instruktioner en skola på faktoriet. Undervisningen leddes av någon skriv- och läskunnig bland brukets personal och prästen. Skolsalen placerades i ett tidigare krutmagasin på fabriksområdet. Bruksskolan omvandlades 1879 till folkskola, men lärarnas löner betalades alltjämt av bolaget. Till överlärare för den nya folkskolan förordnades Alfred Dalin. Han hade denna post fram till 1914.

Krutmagasinet tjänstgjorde som folkskola fram till 1880. Magasinet användes även som kapell, därav klockstapeln till höger om byggnaden.

Birger Damstedts ritning till "stora stenhuset" 1898.

Den första särskilda folkskolebyggnaden uppfördes 1881 inom den nuvarande Alfred Dalinskolans område. Sedan dess har skolan utvidgats i flera omgångar. På 1890-talet uppfördes, de numera rivna, "stora och lilla trähusen". Den äldsta kvarvarande skolbyggnaden, "stora stenhuset", uppfördes 1899-1900 och ritades av Birger Damstedt. Byggnaden är, liksom de flesta av arkitektens verk, uttryck för eklekticismen, det vill säga en blandning av stilar. Exempelvis kan hörnkedjornas utformning hänföras till renässansen och de spetsbågiga dörröverstyckena till gotiken.

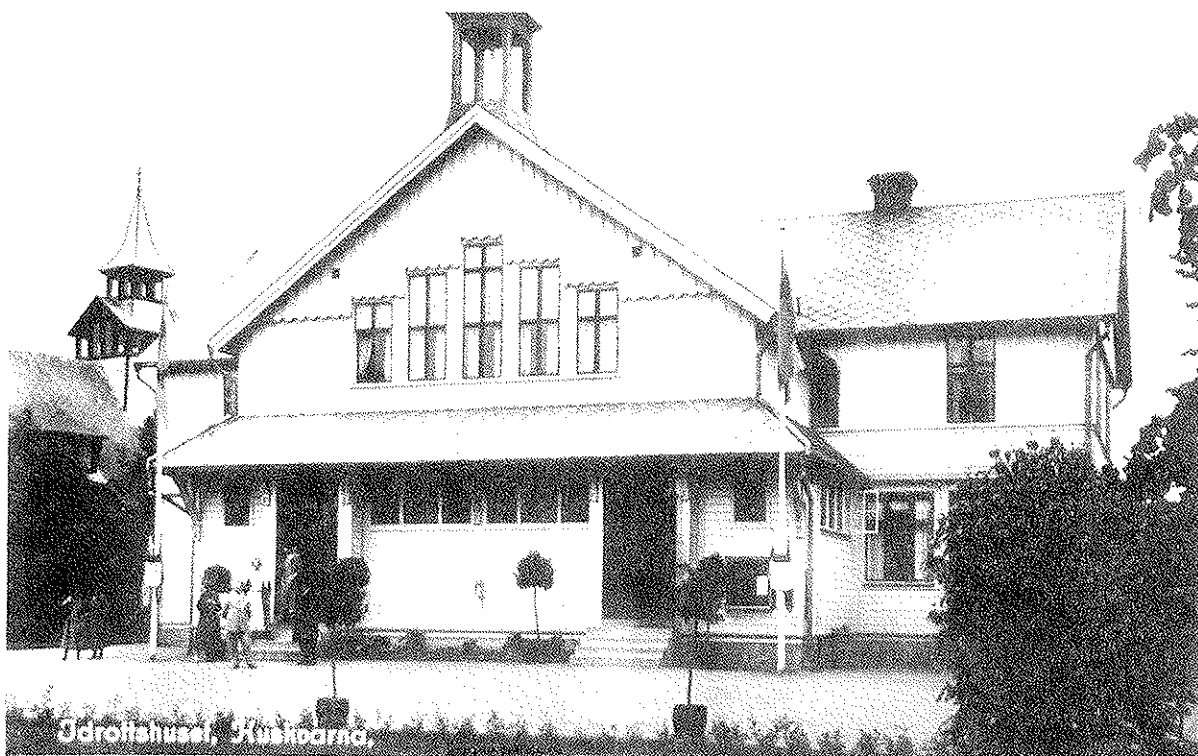
I vilken grad det nuvarande "lilla stenhuset" innehåller delar från 1800-talet är okänt. Huset om- och utbyggdes i flera omgångar under 1940- och 1950-talen. Den stora skolbyggnaden längs Jönköpingsvägen uppfördes i början av 1960-talet efter ritningar av Helmer Flensborns arkitektkontor i Huskvarna.

Södergårdsskolans äldsta byggnad uppförd 1906 och ritad av stadsarkitekten i Jönköping August Atterström. (Foto Huskvarna hembygdsförenings arkiv)

Alfred Dalinskolan var inte tillräckligt stor för det ökade antalet elever. År 1911 invigdes Södergårdsskolan. Skolbyggnaden ritades av stadsarkitekten i Jönköping, August Atterström. Fasadens utformning, med gul slätputs och detaljer i rött tegel, kännetecknar flera av arkitektens verk, bland annat badhuset i Jönköping uppfört 1906. Skolan utvidgades 1920 med en replik på den äldre byggnaden samt en gymnastiksal. I samband med stadens utbyggnad åt norr tillkom Norrängsskolan, ritad 1954 av länsarkitektkontoret i Jönköping.

Sjuk-, barna- och äldreomsorgen samt arbetslöshetshjälp bedrevs under 1800-talet främst genom ekonomisk hjälp från by-, skrä- och arbetarkassor. Brukets arbetare, med familjer, hade under 1800-talets slut fri hjälp av en ambulerande bruksläkare. Först 1906 fick samhället apotek och 1910 uppfördes ett epidemisjukhus vid nuvarande Kavlagården. När Huskvarna blev stad 1911 togs Rosendala gård i anspråk som äldreomsorgshem och från 1924 även som sjukhem. På samma tomt uppfördes 1944 barnträdgård, barnvårdscentral och folktandvård, 1949 ett nytt vårdhem samt 1955-1956 personalbostäder och nya byggnader för äldreomsorgen.

*Idrottshuset uppfört 1910 efter ritningar av Birger Damstedt.
(Foto Huskvarna hembygdsförenings arkiv)*

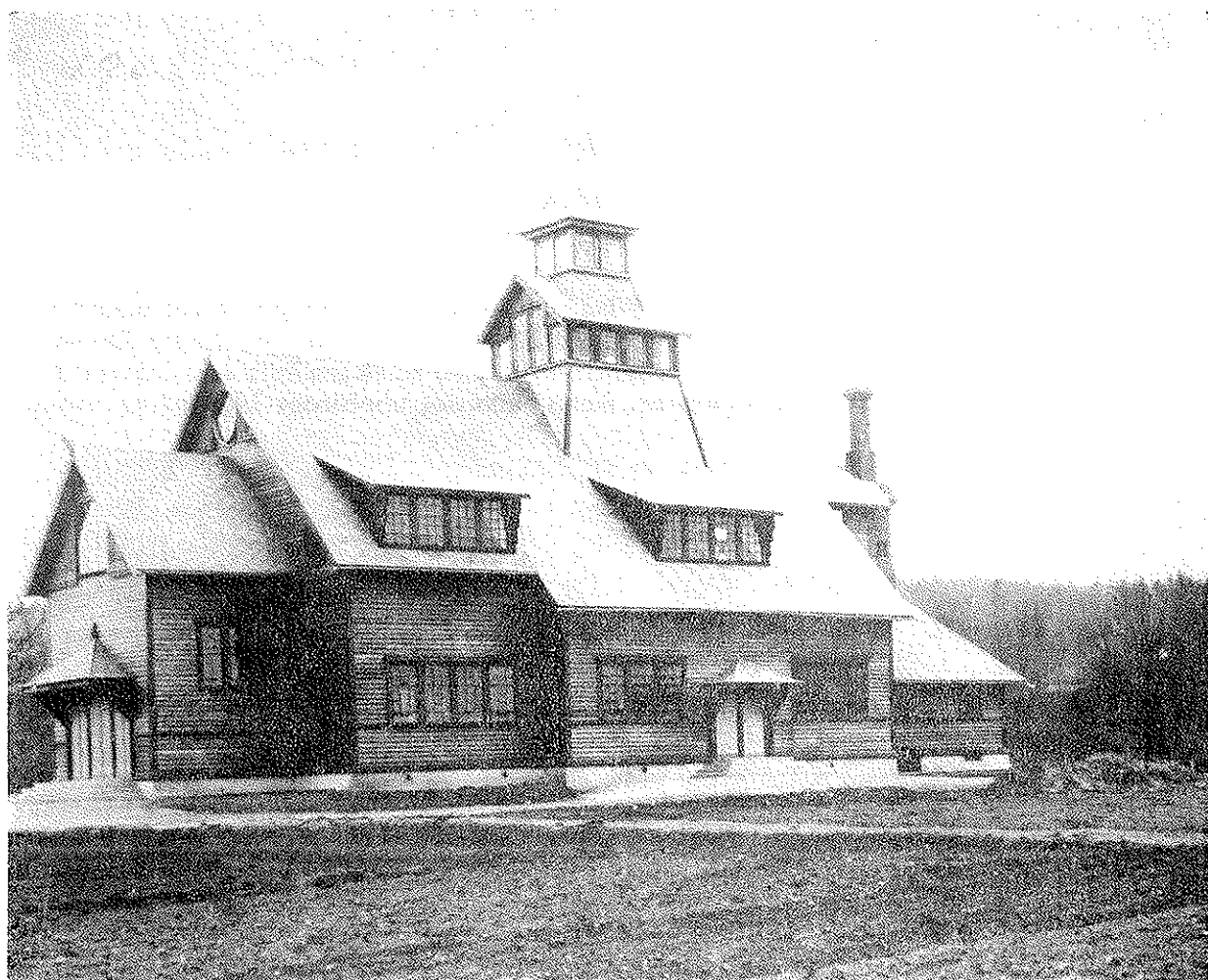
För att förbättra de anställdas hälsa och hygien lät bolaget uppföra idrottshus och badhus. Idrottshuset byggdes år 1910 efter ritningar av Birger Damstedt. Byggnaden är utförd i samma träarkitektur med snickarglädje som kännetecknar arkitektens många villabyggnader. Även badhuset uppfördes 1910 efter ritningar av Damstedt.

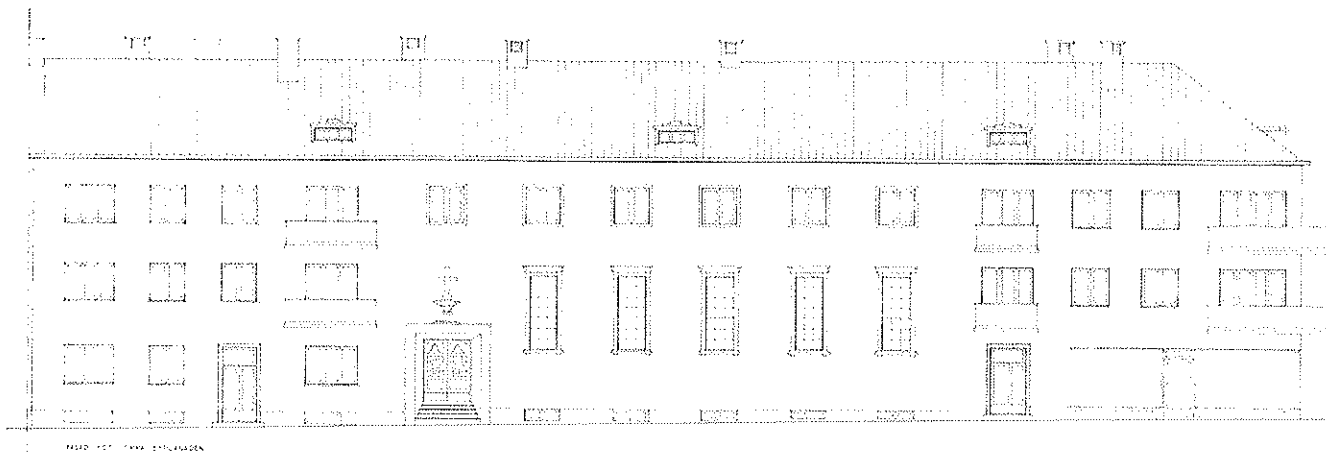
*Badhuset uppfört 1910 efter ritningar av Birger Damstedt.
(Foto Huskvarna hembygdsförenings arkiv)*

Kyrkan och kyrkogården i Hakarp användes under 1700-talet även av Huskvarnaborna. Först 1826 tillträdde läraren i Huskvarna en tjänst som brukspredikant och skolhuset började nyttjas som brukskapell. I anslutning till kapellet anlades, under 1834 års koleraepidemi, en kyrkogård.

Huskvarna kyrka tillkom i samband med att köpingen och församlingen bildades 1907-1908. Byggnaden uppfördes intill, den 1881 flyttade, kyrkogården vid Huskvarnaåns krökning. Kostnaderna för mark och byggnader betalades av brukspatron Wilhelm Tham och bolaget. Kyrkan ritades av Birger Damstedt. Träkyrkans utformning är en romantisk anspelning på fornnordisk byggnadskonst.

*Kyrkan, invigd 1910, är uppförd efter ritningar av Birger Damstedt.
(Foto Huskvarna bibliotek)*

Metodistkyrkan ligger insprängd i ett vanligt bostadshus med funktionalistisk utformning. Ritning av Steenlåas arkitektkontor 1938.

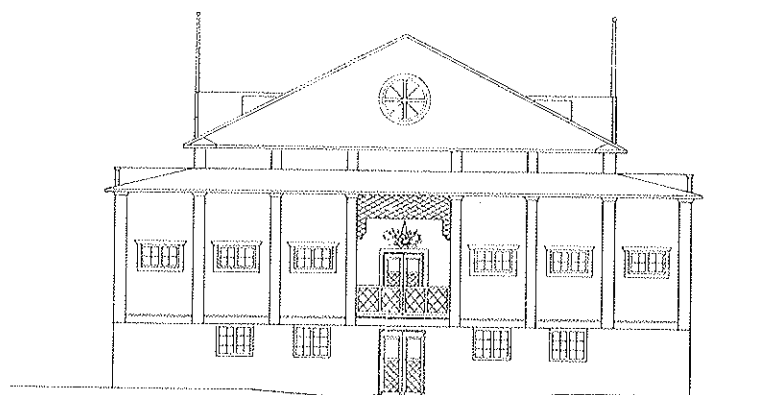
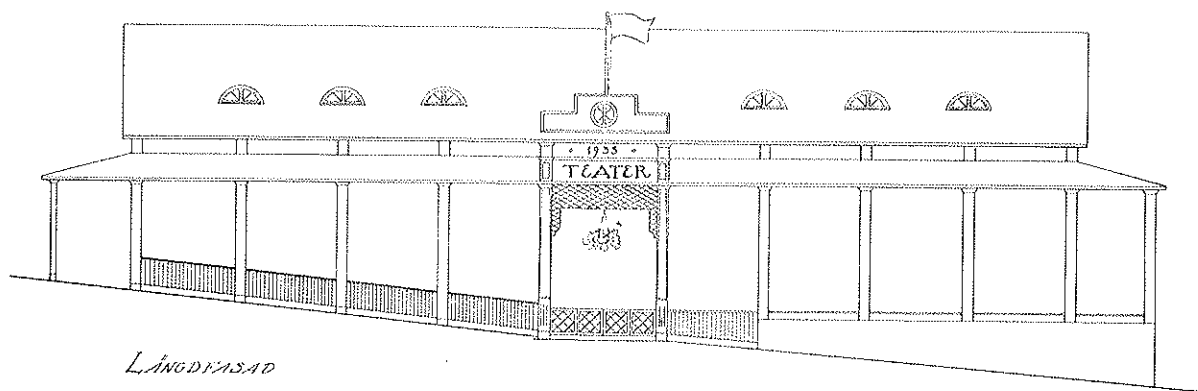
Den starka frikyrkligheten i Huskvarna hade understöd från bruket genom ekonomiska bidrag och upplåtelse av brukskapellet. Ett fristående missionshus uppfördes 1898 och sedan 1920-talet har även Metodister, Baptister, Pingstkyrkan, KFUM och Frälsningsarmén egna lokaler.

Samtidigt med den första fackföreningen i Huskvarna, bildad 1902, tillkom en Folkets Husförening. Föreningen bildades huvudsakligen för att arbetarrörelsen skulle kunna hålla möten oberoende av bolagets lokaler, som visserligen lånats ut men mot vissa villkor. Till att börja med hyrdes lokaler på Kungsgatan 7, men 1910 flyttade man till sin nuvarande fastighet på Vättergatan 10. Huset uppfördes efter ritningar av byggmästare Anders Knutsson i Jönköping. I huset fanns en samlingssal för 400 personer, kafé, kök, serveringslokal och vaktmästarebostad. År 1937 ombyggdes fastigheten efter förslag av jönköpingsarkitekten Oskar Öberg. Fasaden fick en funktionalistisk prägel, som senare förändrats.

Folkets Hus, Huskvarna.

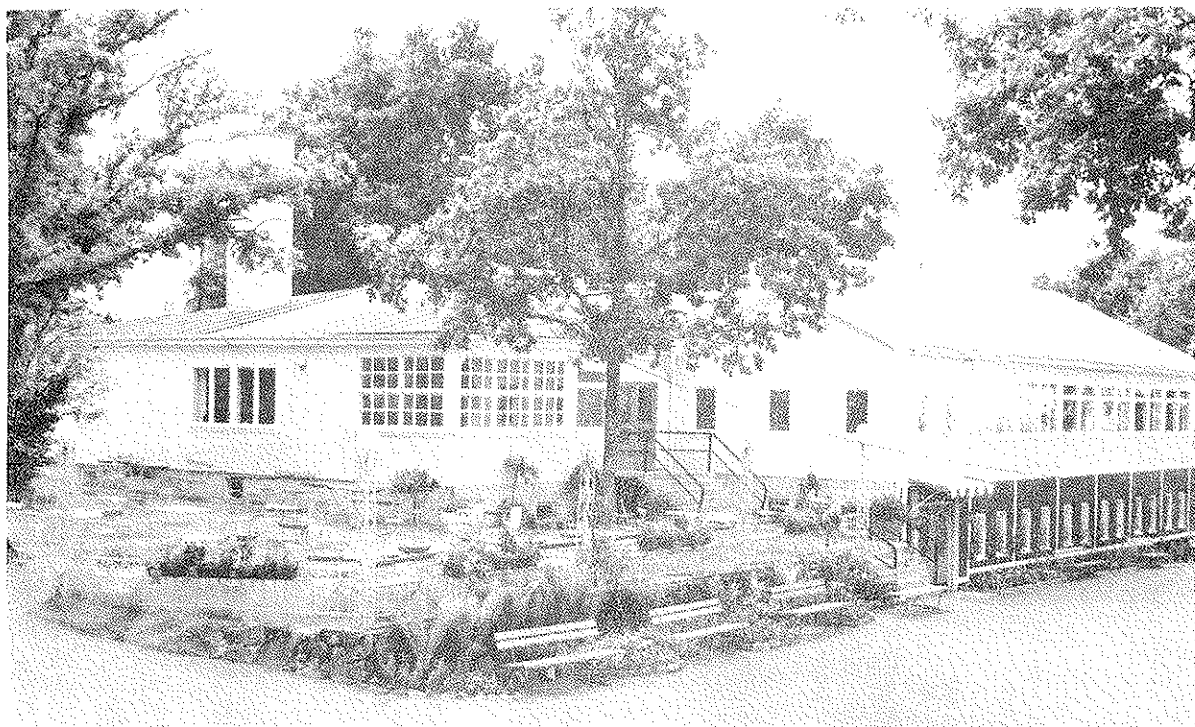

Folkets hus, Vättergatan 10. Byggnaden uppfördes 1910 efter ritningar av Anders Knutsson, byggmästare i Jönköping. (Foto Huskvarna hembygdsförenings arkiv)

Teaterbyggnaden i Folkets park ritad av Oscar Pettersson 1952.

Arbetarrörelsen i Huskvarna omfattar även Folkets Park. Parken invigdes 1925 och innehöll, till att börja med, en dansbana. På 1930-talet uppfördes dans- och restauranglokaler, Parketten, ritad av Oskar Öberg.

Parketten i Folkets park 1961. Byggnadens ursprungliga fasad förändrades år 1952 efter ritningar av John Petersson.

Rosenborgsgatan mot öster. (Foto Huskvarna hembygdsförenings arkiv)

Fram till näringsfrihetens införande 1864 var handelsverksamheten i Huskvarna mycket liten. Samhället låg inom det område runt Jönköping där handel inte fick bedrivas. Självförsörjningsgraden bland fabriksarbetare var hög. Efter 1864 startades flera handelsbodar men priserna var höga och kvalitén på varorna var dålig. Mot slutet av 1800-talet gjordes flera försök att starta andelsföreningar, som fick stöd av Wilhelm Tham. Inget av dessa försök lyckades förrän konsumtionsföreningen Union bildades 1899. Föreningens första affär låg på Rosenborgsgatan, som vid sekelskiftet var Huskvarnas livligaste affärsgata. Där fanns förutom Union även affärer för damhattar, tapissierier, böcker, papper, herrkläder och möbler. Vid Rosenborgsgatan låg vidare charkuteri, speceri- och diversehandel, konditori, skomakeri, måleri, urmakeri, järnhandel samt rak- och frisersalong. Konsumtionsföreningen Union växte fort och 1911 invigdes en egen affärsfastighet norr om Esplanaden. I Smedbyn uppfördes en ny affär av föreningen 1916. Butiker startades också i Pettersberg, Vättersnäs, Egna hem och vid Öxnehaga Lillegård.

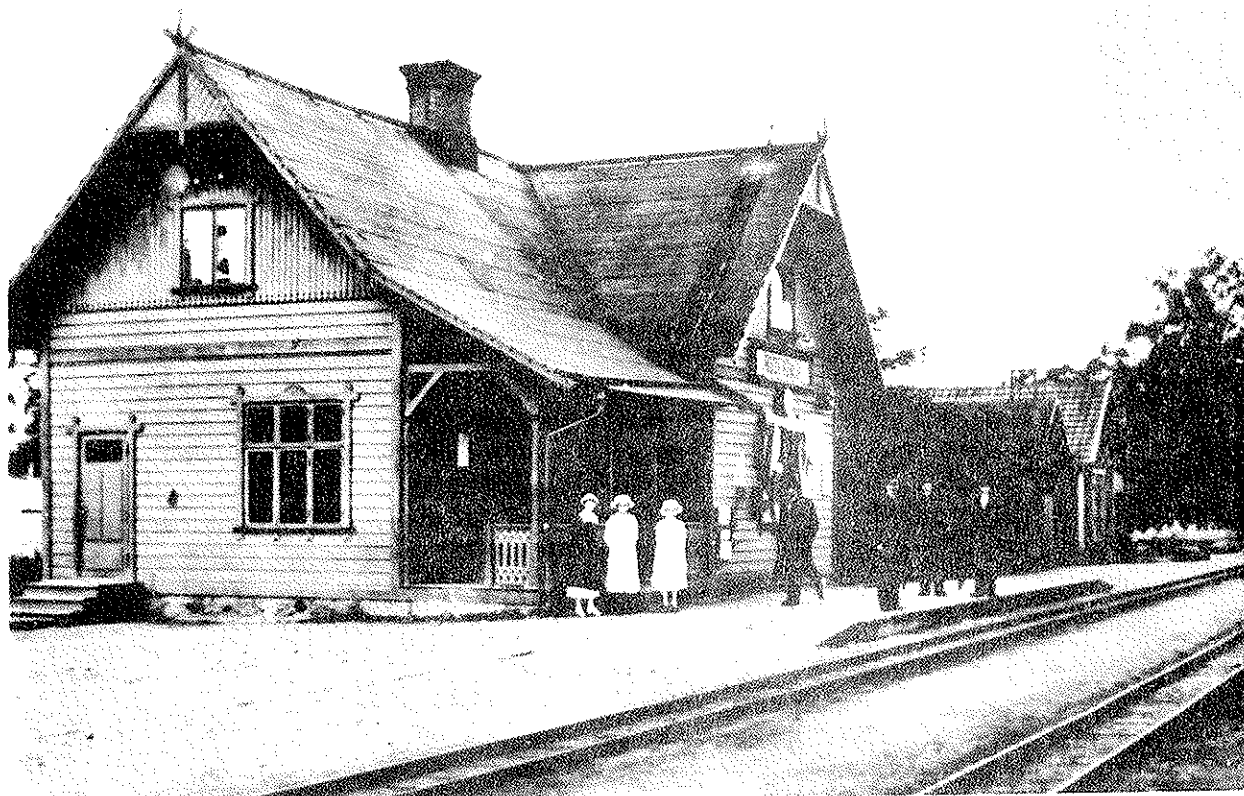

Korsningen Erik Dahlbergsgatan - Drottninggatan. Konsumtionsföreningen Unions butik invigd 1911.

Kommunikationerna var viktiga för transport av råvaror till, och produkter från, bolaget. Fram till järnvägsepoken sköttes transporterna främst av förbönder, som fraktade godset med oxen och vagn. De av brukets hantverkare som bodde på landsbygden åkte med egen oxen eller gick till Huskvarna för att hämta och lämna material. Stora transporter av järnråvaror från Bergslagen till Huskvarna gick redan under 1600- och 1700-talen med båt på Vättern. De öppna båtarna, råbockarna, kunde lasta ända upp till 70 ton. I Huskvarna lastades och lossades fartygen vid Rosendala brygga. Göta kanal, öppnad 1832, medförde att båttrafikens omfattning ökade, bland annat med passagerartrafik.

Väg- och sjötrafiken fick under 1800-talet konkurrens av järnvägen. När stambanan mellan Nässjö och Falköping anlades 1864 var produktionen på bruket i Huskvarna låg och ekonomin svag. Järnvägen drogs aldrig fram till bruket, utan passerade längs höjden väster om samhället.

Efter bolagets rekonstruktion ökade produktionen och transportbehovet kraftigt. Planerna på en privat järnväg mellan östra stambanan i Gripenberg och Jönköping understöddes därför av brukspatron Wilhelm Tham. De första bandelarna Jönköping - Huskvarna - Lyckås gård öppnades 1893. Sträckan Lyckås gård - Förnäs - Vireda började trafikeras 1899-1900. Järnvägen drogs dock aldrig fram till Gripenberg. Trafiken på järnvägen visade sig bli för dyrbar. Till detta bidrog bland annat den smala spårvidden, 60 cm, som medförde kostsamma omlastningar av godset i Jönköping. För att stärka ekonomin gjordes flera förbättringar, ett exempel är det stickspår som 1923 drogs fram till Esplanaden för att öka bekvämligheten för passagerartrafiken. Järnvägen kunde dock inte konkurrera med den ökande buss- och lastbilstrafiken. År 1935 lades trafiken på Gripenbergsbanan slutgiltigt ner, och ersattes delvis av Statens Järnvägar med ett bredspår till Huskvarna AB.

Gripenbergsbanans station vid Rosendala 1898. (Foto Huskvarna bibliotek)

Inom och kring staden nyttjades främst de äldre vägsträckningarna för biltrafiken. Standarden på dessa vägar ökades efterhand. Sträckan Jönköping - Huskvarna stensattes på 1920-talet. Den viktigaste nyanlagda vägsträckningen, förutom 1960-talets motorvägsbygge, är Ådalsvägen. Den branta Kleväliden var ett svårt hinder för trafiken mot öster. Ådalsvägen genomfördes som nödhjälpsarbete under 1920-talets ekonomiska nedgång. I arbetet deltog några av de omkring 400 arbetare som permitterats från Huskvarna AB. Vägbygget finansierades av staten, vägkassan och Huskvarna stad, utan stöd från bolaget.

Den senaste stora perioden av offentligt byggande i Huskvarna inträffade åren före stadens sammanslagning med Jönköping, 1971, då man under 1960-talets sista år byggde Esplanadbron, teatern, biblioteket, Sanda gymnasieskola och Brunnstorpsbadet samt Stadshuset byggdes till 1966.

Ådalsvägen under byggnad på 1920-talet.

Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde

Kvarteren KROATORPET och VETET

Hagstengatan och Strandvägen

I kvarteren finns sex radhus och sex flerbostadshus, uppförda i ett samlat projekt 1950-1951. Samtliga byggnader ritades av Malmöarkitekten Eric Sigfrid Persson. Han var en av de arkitekter som introducerade det moderna radhuset i Sverige.

Radhusen består av rektangulära två våningar höga lägenhetsenheter, placerade något förskjutna i förhållande till varandra. Varje lägenhet har kök, matrum och vardagsrum i bottenplan och två sovrum på övre plan, tillsammans omkring 100 m². Husens fasader består omväxlande av gult tegel och vit slätputs. Det gula teglet har en mättad nyans vilket är karaktäristiskt för 1950-talets byggnation. Sadeltaken är klädda med enkupigt rött tegel. Fönstren är av enluftstyp och osymmetriskt placerade.

Flerfamiljshusen är tre eller fyra våningar höga, samt byggda i vinkel. Mot norr och öster är fasaderna utförda i gult tegel samt försedda med enluftsfönster och vertikala fönsterband. De södra och västra fasaderna är putsade med vit slätputs och försedda med balkonger som sträcker sig längs hela fasadens bredd. Byggnaderna har tegelklädda sadeltak.

Radhusen och flerbostadshusen i kvarteret Kroatorpet och Vetet ingår i trädgårdsstaden Huskvarna. Radhusen har små avskilda tomter och flerfamiljshusen stora balkonger som förmedlar övergången mellan det privata inrummet och den omgivande offentliga grönskan. Flerfamiljshusen har en sluten fasad mot den tidigare hårdtrafikerade Grännavägen och en öppen fasad mot sjön och solnedgången. Kvarteren bebyggdes före motorvägens tillkomst.

Kvarteren utgör en mycket välbevarad och sammanhållen miljö. I bebyggelsen förenas den gamla trädgårdsstaden Huskvarna med 1950-talets grannskapstanke. Byggnadernas öppna huvudfasader är riktade mot en gemensam trädgård och kvarteren har en lokal matvaruaffär.

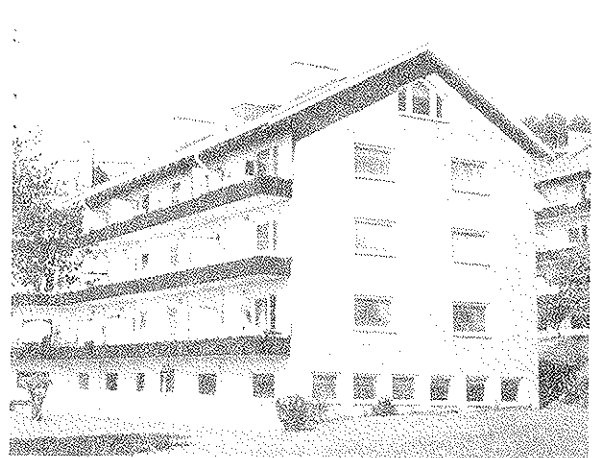
Kvarteren Kroatorpet och Vetet saknar idag skydd. Här föreslås därför skyddsbestämmelser i detaljplan.

Kv Vetet

Kv Kroatorpet

Kv Vetet

Kvarteren ARMBORSTET, BRYNJAN, HÄRBERGET, KOGRET, KÄRREBYSAN, och SKÖLDEN samt delar av FOGDEN, LANSEN, RIDDAREN och VÄRDKASEN.

Bermansgatan, Engelbrektsgatan, Fogdegatan, Gripenbergsgatan, Långgatan, Munkgatan, Norrgränd, Riddaregatan och Smedstorpsvägen.

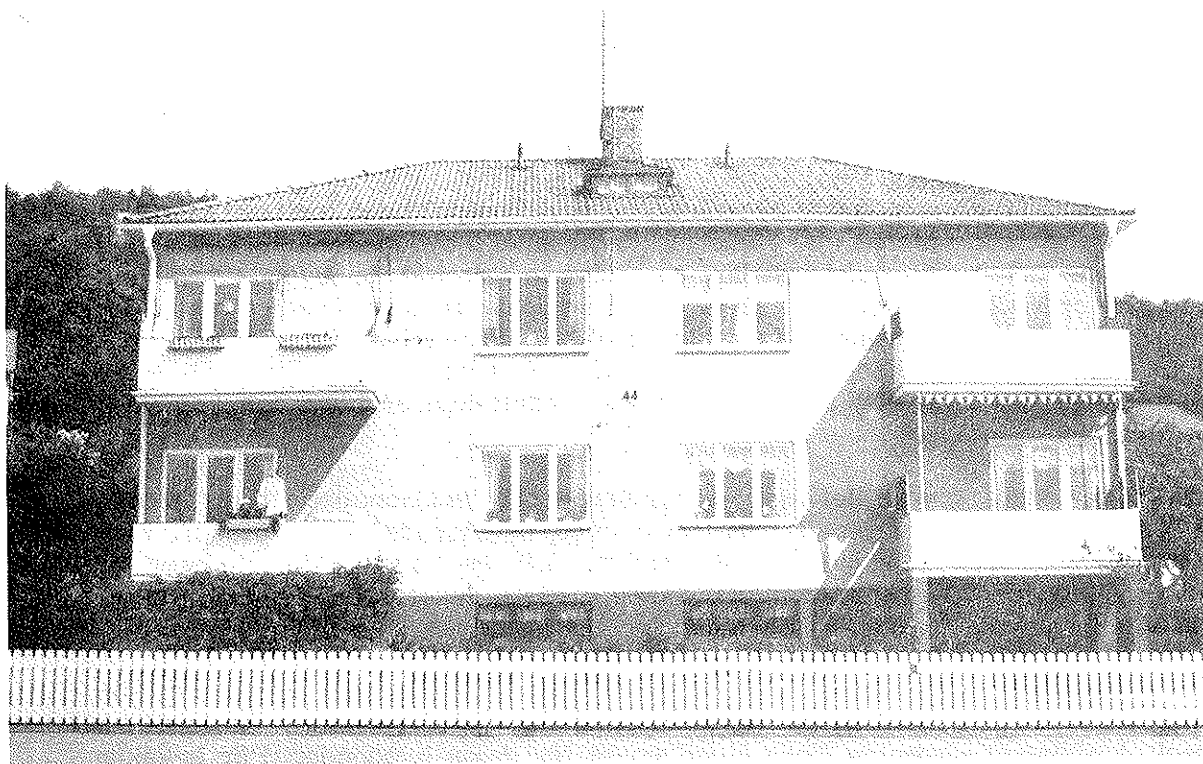
Bebyggelsen längs Gripenbergsgatan - Långgatan och Grännavägen uppfördes huvudsakligen under en tjugofemårsperiod 1935 till 1955, funktionalismens epok. Området domineras av två- och fyrafamiljshus. Huvuddelen av byggnaderna ritades av arkitekter från Huskvarna, exempelvis H Flensborn, K E Lindell, C Walming och N Ödman.

Tvåfamiljshusen är vanligen två våningar höga, med en lägenhet om 80-100 m² och tre rum och kök på varje plan. Byggnadskroppen är rektangulär och stommen av trä. Sadeltakens lutning är mellan brant och flackt. Det vanligaste taktäckningsmaterialet är tegel. Fasaderna är i de flesta fall putsade i ljusa eller mättade mörka toner. Fönstren har två eller tre lufter utan spröjs. Husen har ofta en eller två balkonger. Inredda vindar och utbyggnader med garage förekommer i nybyggnadsskedet, även om de flesta takkupor och tillbyggnader tillkommit senare.

Fyrfamiljshusens yttre är uppbyggt enligt samma mönster som tvåfamiljshusens, och i det inre är den enda skillnaden att varje plan innehåller två lägenheter.

Uppförandet av en-, två- och fyrfamiljshus, som startade i slutet av 1800-talet, fortsatte under perioden 1935-1955, men byggnadernas yttre förändrades från träpaneler med snickarglädje till funktionalistisk utformning i puts. De putsade husen finns på flera platser i staden, bland annat på Söder och vid Huskvarna södra station, men den mest samlade bebyggelsen finns i ovan nämnda kvarter. Den enhetliga byggnadslinjen längs Grännavägen har stor betydelse för miljön i grönområdet kring Brånerydstugan, Kroatorpet och Stadsmuseet.

Bebyggelsen har inget skydd enligt nu gällande stadsplan och nya planarbeten är ej förestående. Området innehåller både mycket välbevarade och starkt förändrade byggnader. Förändringar, såsom byte av takmaterial, inredning av vindar, tilläggsisolering, fönsterbyte och byte av fasadfärg, bör ej tillåtas på de utvärderade byggnaderna. För bebyggelseraden utefter Engelbrektsgatan föreslås utökad bygglovplikt i detaljplan. För området i övrigt bör bevakning vid bygglovprövning vara lämpligt.

Kv Kärrebyssan 12

Kv Brynjan 3

Brynjan 14

Kvarteren BÄGEN, ENGELBREKT, HJÄLMEN och PILEN samt delar av FOGDEN, LANSEN och RIDDAREN.

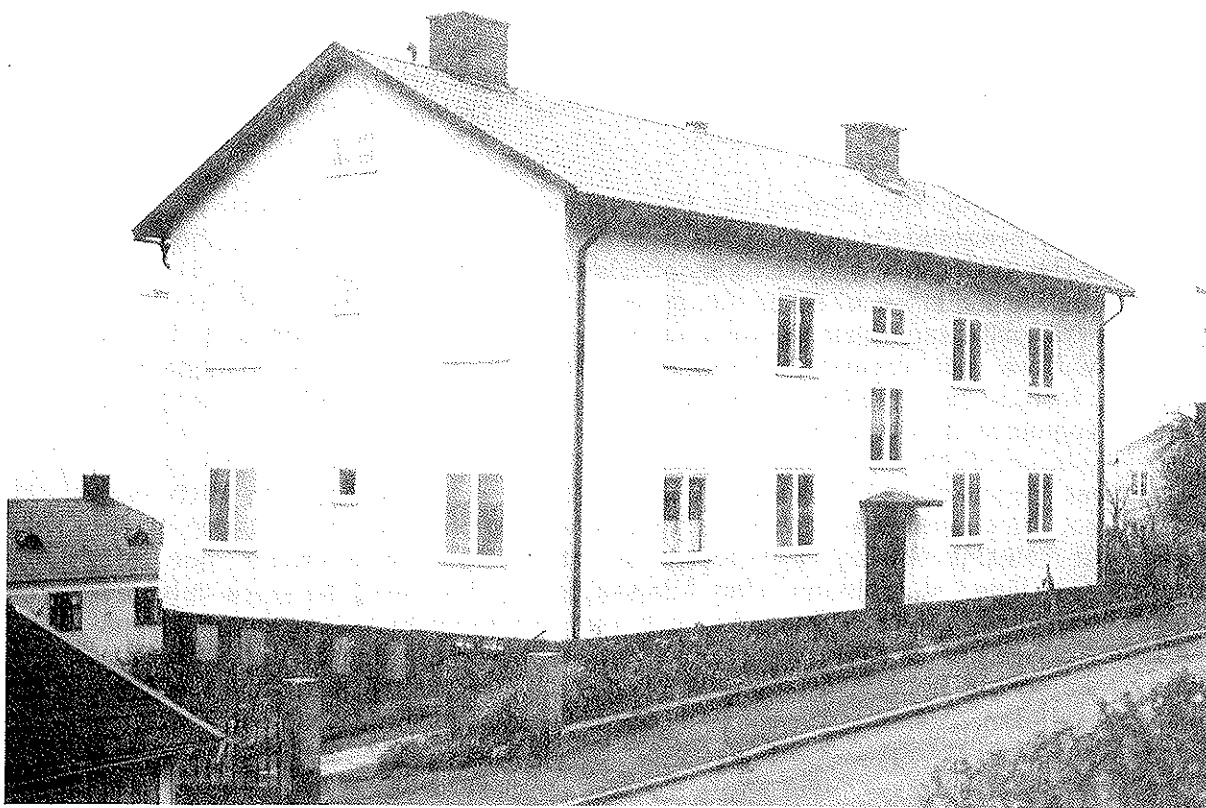
Fogdegatan, Norra Parkgatan, Riddaregatan och Smedstorpsvägen

Byggnaderna vid Norra Parkgatan är uppförda mellan åren 1920 och 1935. Bebyggelsen är en blandning av en-, två- och flerfamiljshus.

De två våningar höga husen är byggda under brytningsperioden mellan tjugotalsskandinavisk klassicism och funktionalism. Tjugotalsskandinavisk klassicismens byggnader uppfördes med trästomme och reveterade fasader, som är symmetriskt uppbyggda kring en betongad entre i mittaxeln. En vanlig fönstertyp är sexlufts-fönstret med högt placerad tvärpost. I fasaden finns klassicistiska dekorativa element utförda i puts, exempelvis hörnkedjor, pilastrar, frontespis eller fronton. De sprit- eller slätputsade fasaderna har en ljus färgskala. Sadeltaken är höga och kan vara brutna eller valmade.

Under periodens senare del närmas fasaderna ett funktionalistiskt utförande. Byggnaderna har fortfarande trästomme med reveterade ljusa fasader. Den symmetriska uppbyggnaden är inte strikt, och en- och tvålufts-fönster är vanliga. Fasaderna är sparsamt utformade med få dekorativa element. Sadeltaken eller pyramidtaken är flacka och tegeltäckta.

De välbevarade byggnaderna längs Norra Parkgatan är den enda samlade miljön som visar hur trädgårdstaden utformades under 1920-talets nyklassicistiska epok. I gällande stadsplan finns inget skydd för dessa byggnader. Bör bevakas vid bygglovprövning.

Kv Engelbrekt 4

Kv Engelbrekt 3

Kv Lansen 7

Kvarteret HAGEN,

Bergsgatan, Norra Hagabergsgatan och Ådalsvägen.

Kvarteren norr om Esplanaden bebyggdes med villor och parhus under 1910- och 1920-talen. Byggnaderna är troligtvis ritade av lokala arkitekter. Under 1900-talets första decennier verkade bland annat Birger Damstedt, Sanfrid Pettersson och Axel Salin i Huskvarna.

Byggnaderna kring Bergsgatan är två våningar höga och byggda av trä. Fasaderna är oregelbundet utformade med utskjutande balkonger, trapphus och verandor. Periodens byggnadsstil kännetecknas även av fasadernas omväxlande liggande och stående panel samt många snickeridetaljer och spröjsade fönster. Panelens färgsättning varierar men detaljerna är vanligen vitmålade. Taken består av flera mot varandra vinklade takfall, vilket medför att byggnadens samtliga fasader har gavlar. Taktäckningsmaterialet är tegel eller målad plåt. Många byggnader är försedda med torn.

I kvarteret Hagen finns Huskvarnas enda samlade rad av trähus från 1910- och 1920-talen. Tillsammans med enstaka byggnader i de omgivande kvarteren utgör dessa ett viktigt inslag i Huskvarnas stadsbild. Byggnaderna har ett dominerande läge i sluttningen kring Ådalsvägen och kan ses från stora delar av staden, exempelvis från Esplanaden och omkringliggande gator. Byggnaderna längs Bergsgatan är ej skyddade enligt stadsplan. För att skydda detta område bör bevakning vid bygglovprövning ske och vid tillfälle införa utökad bygglovsplikt i detaljplan. Gällande föreskrifter för området, öppen tvåvånings bostadsbebyggelse bör ej frångås.

Kv Hagen 5

Kv Hagen 2

Kv Hagen 6

Kvarteren GÖTA, SKRUVEN, SLÄGGAN, SMEDEN, STANSEN, STÅLET, STÅDET, STÄMJÄRNET och SVARVEN

Bruksgatan, Drottninggatan, Erik Dahlbergsgatan, Gesällgatan, Gillesgatan, Mästaregatan, Torsgatan och Vintergatan.

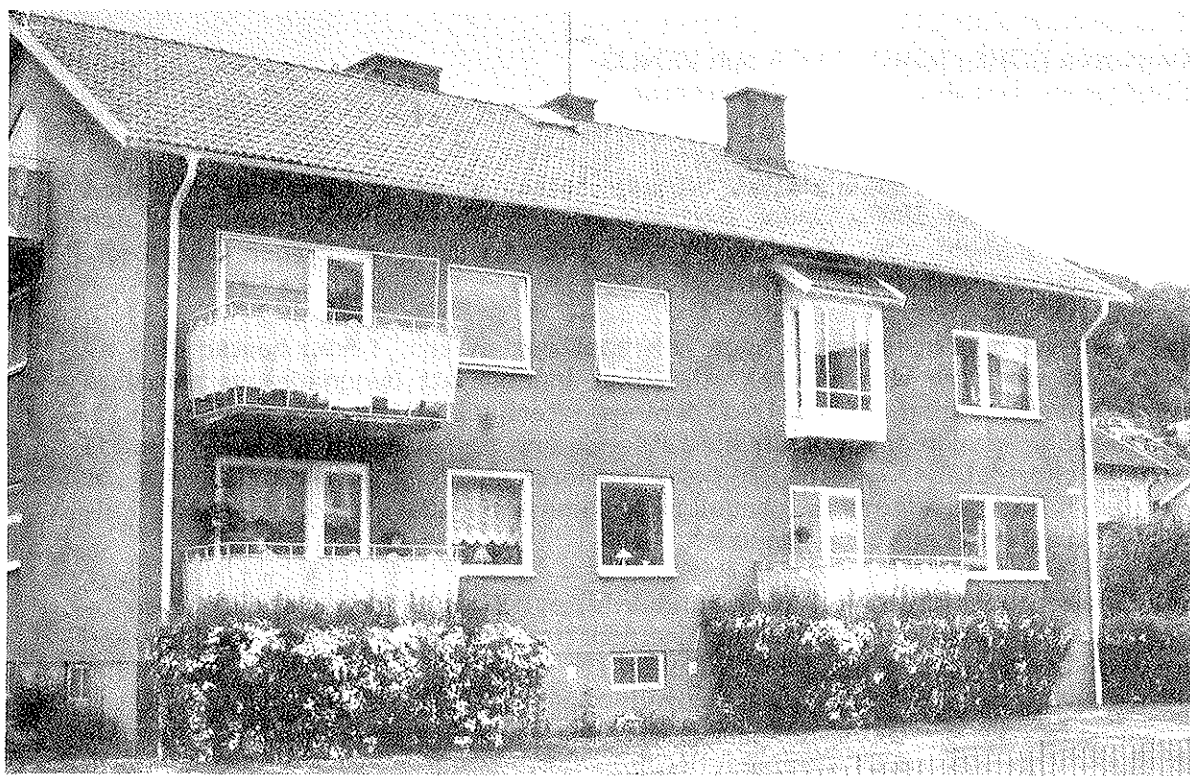
Fram till mitten av 1930-talet var marken på norra delen av Rosendalafältet, mellan Mjölkafallan och Esplanaden, reserverad som järnvägs- och fabriksområde. Efter Gripenbergsgatan nedläggning blev marken tillgänglig för bebyggande. Huvuddelen av utbyggnaden genomfördes under åren 1940 - 1945, och husen ritades av lokala arkitekter, exempelvis K E Lindell.

I kvarteren Skruven, Stålet och Stämjärnet byggdes flerfamiljshus med fyra lägenheter fördelade på två plan. Byggnadernas form är rektangulär och de tegelklädda sadeltakens lutning mellan flackt och brant. Fasaderna är strikt uppbyggda, dock ej helt symmetriska. Den vanligaste fönstertypen har två lugter. Fasaderna är putsade i ljusa, eller mättade mörka nyanser. På vissa byggnader förekommer funktionalistiska detaljer, exempelvis hörnfönster och fönsterband.

I kvarteren Göta, Släggan, Smeden, Stansen, Stådet och Svarven uppfördes tre våningar höga flerbostadshus. Lamellhus placerade i rader med jämna avstånd var ett vanligt byggnadssätt under 1940-talets funktionalistiska epok. Byggnaderna är putsade i ljusa eller mättade grå nyanser. Fasadernas uppbyggnad är strikt men ej helt regelbunden. Fönstren har två eller tre lugter och är i vissa fall placerade i hörnlägen. Även vertikala fönsterband, i trapphus, förekommer. Sadeltaket är belagt med tegelpannor och lutningen varken flack eller brant. Byggnaden på tomten Smeden 2 har en speciell utformning med höga fönster och betonad portal i fasadens mitt. Denna del av byggnaden innehåller en kyrka. Smeden 4 är det före detta posthuset, ritat av länsarkitektkontoret i Jönköping 1950.

De mycket välbevarade byggnaderna på Norra Rosendalafältet är en till trädgårdsstaden anpassad variant av funktionalism. Byggnaderna är placerade i raka rader inom rätvinkliga kvarter. Husen är små, innehållande fyra lägenheter, och glest placerade med grönska emellan. Norra Rosendalafältet är Huskvarnas mest samlade och välbevarade exempel på funktionalistiskt utformade flerfamiljshus, och bör omedelbart skyddas. Tilläggsisolering och andra förändringar kan inom en mycket snar framtid komma att spolia området karaktär.

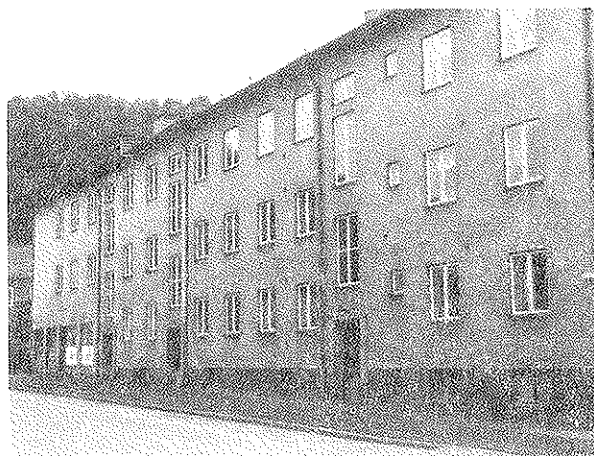
Kvarteren Stämjärnet, Skruven och Stålet bör skyddas genom detaljplan med skyddsbestämmelser. För fastigheten Smeden 2 föreslås utredning om byggnadsminnesförklaring. Övrig bebyggelse bevakas lämpligen vid bygglovprövning.

Kv Skruven 4

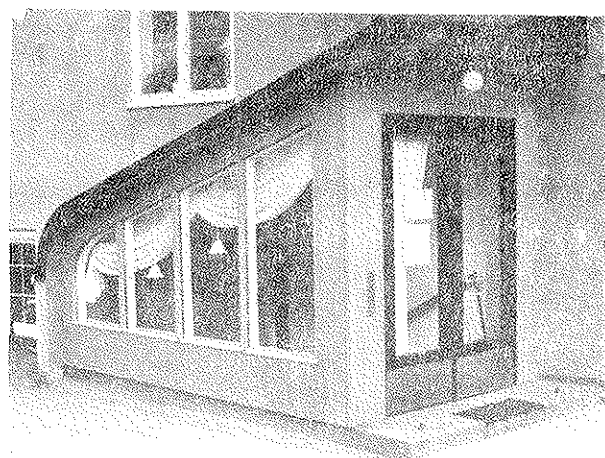
Kv Skruven 2

Kv Svarven 3

Kv Skruven - Stålet

Kv Smeden 9

Kvarteren BORE, MARS, SVEA och VENUS

Linnégatan, Tegnérgatan och Vintergatan

Södra delen av Rosendalafältet började bebyggas efter införlivningen med Huskvarna köping 1907. Under perioden 1900-1925 byggdes främst en- och tvåfamiljsegnahem. De flitigast anlitade arkitekterna var Birger Damstedt, Sanfrid Pettersson och Axel Salin.

Byggnaderna är två våningar höga och uppförda av trä. Taken består ofta av flera mot varandra vinklade takfall, vilket innebär att byggnadernas samtliga fasader avslutas med gavlar. Taktäckningsmaterialet är tegel eller målad plåt. Fasaderna är klädda omväxlande med stående och liggande panel, samt försedda med snickeridetaljer. Färgsättningen varierar kraftigt men detaljerna är vanligen vita. Fasaderna är oregelbundet komponerade med utskjutande balkonger, trapphus, torn och verandor.

Bebyggelsen på södra delen av Rosendalafältet tillhör Huskvarnas äldsta egnahems- och trähuskvarter. Bebyggelsemönstret, enfamiljs- och parhus med omgivande trädgårdar, har blivit förebild för stora delar av stadens utformning ända fram till 1950-talet. Idag är miljön på södra Rosendalafältet splittrad genom om- och nybyggnad. De enskilda välbevarade byggnaderna och bebyggelsemönstret är dock mycket värdefullt.

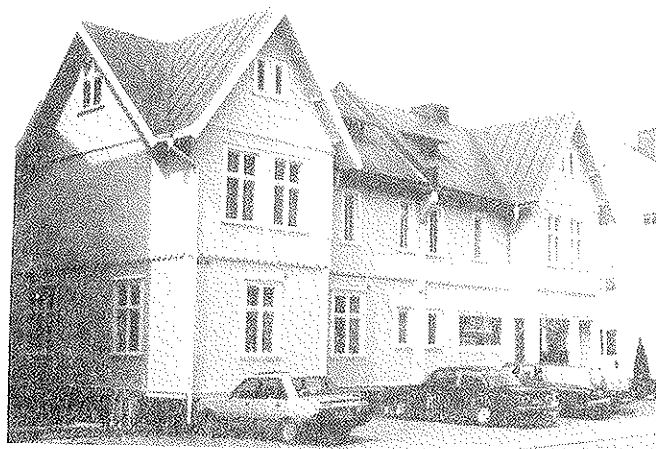
Värdefulla byggnader inom kvarteret Venus har redan fått skydd i detaljplan. För ej skyddad bebyggelse i området föreslås skyddsbestämmelser i detaljplan.

Kv Bore 13/14

Kv Bore 2

Kv Venus 10

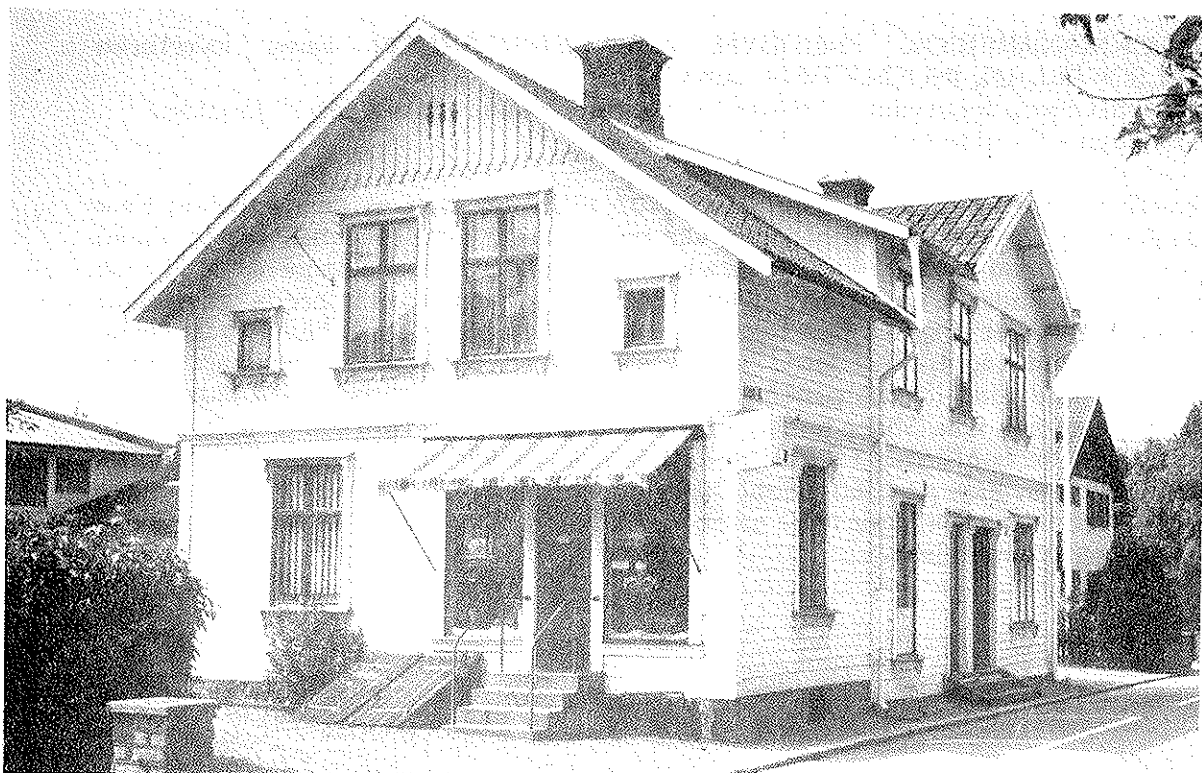
Kvarteren ROSEN, ROSENBORG och ROSENHOLM

Drottninggatan, Järnvägsgatan, Kungsgatan och Rosenborgsgatan

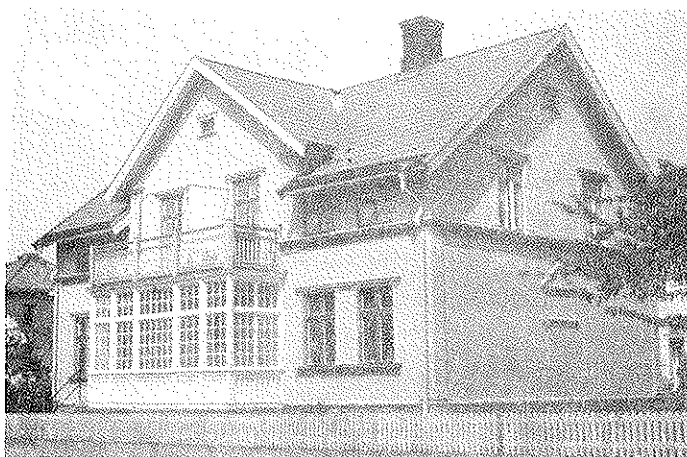
Kvarteren kring Rosenborgsgatan bebyggdes omkring sekelskiftet 1900 och tillhör Huskvarnas äldsta stadsbebyggelse. Huvuddelen av husen är tjänstemannavillor eller kombinerade affärs- och bostadshus.

Byggnaderna är en och en halv våning höga och uppförda av timmer. Fasaderna är ofta symmetriska kring en mittaxel med entre och fronton eller frontespis. Det vanligaste fasadmaterialet är locklistpanel. Fönstren är spröjsade och vissa fasader försedda med snickeridetaler. Sadeltaken är täckta med tegel, vilket kräver en inte alltför brant lutning, för att pannorna skall ligga kvar, men inte heller så flack lutning att teglet läcker.

Miljön vid Rosenborgsgatan är den mest homogena trähusbebyggelsen i staden, och representerar det skede då Huskvarna förändrades från bruksort till köping och stad. Bebyggelsen tillhör Huskvarnas äldsta stadsmässiga kvarter. Området har genom Q/q-märkning skyddats i stadsplan.

Kv Rosenberg 1

Kv Rosenberg 6

Kv Rosen 2

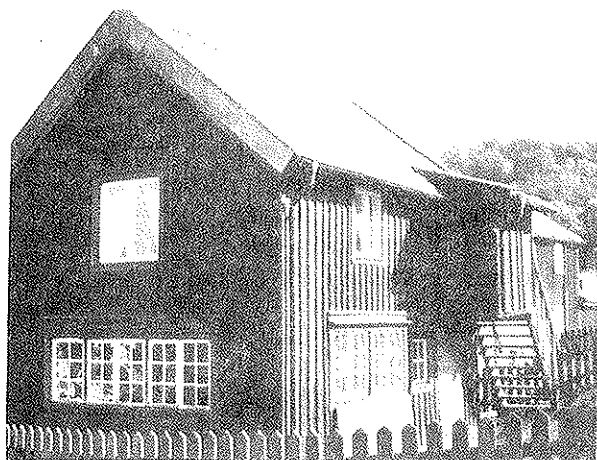
**STOCKMAKAREBYN, SMEDBYN och HERRGÅRDEN samt kvarteren
HÄLSOKÄLLAN, INGENJÖREN och LIDEN.**

Hakarpsvägen, Scoutvägen, Smedbygatan, Stockmakaregatan och Villagatan.
(Smedbyn - Fornlämning 27 - Hakarps socken)

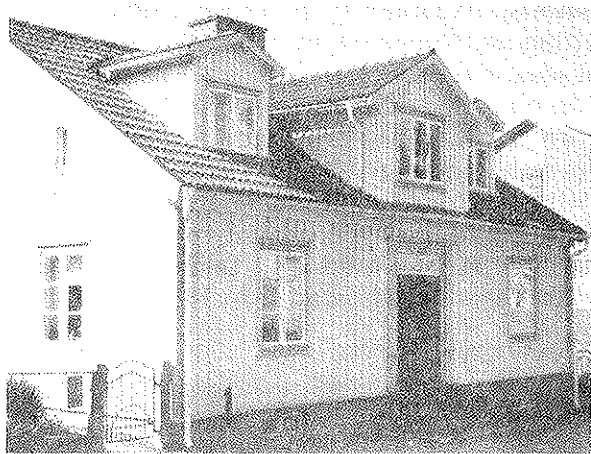
Smedbyn uppfördes under åren 1695-1702 efter en plan av landshövding Erik Dahlbergh. De första byggnaderna var dock av låg kvalitet och ersattes redan 1758-1772 med nya, ännu bevarade, byggnader. Bostadslängorna är breda timmerbyggnader i en våning. Sadeltakens låga lutning och breda vindskivor tyder på att det ursprungliga takmaterialet kan ha varit torv. Numera är taken belagda med tegel. Fasaderna var ursprungligen opanelade men har senare försetts med röda locklistpaneler. Varje länga inrymde tidigare fyra lägenheter om ett rum och kök. Söder om bostadslängorna ligger tre timrade smedjor. Även dessa kan ha uppförts på 1700-talet. I Smedbyns västra del ligger sex mindre bostadshus, byggda på 1860-talet. Dessa byggnader är uppförda i timmer, en och en halv eller två våningar höga samt panelklädda. Sadeltaken är tegelklädda och fasaderna symmetriska.

Kv Krutstampen, Smedbyn

Kv Smedbyn

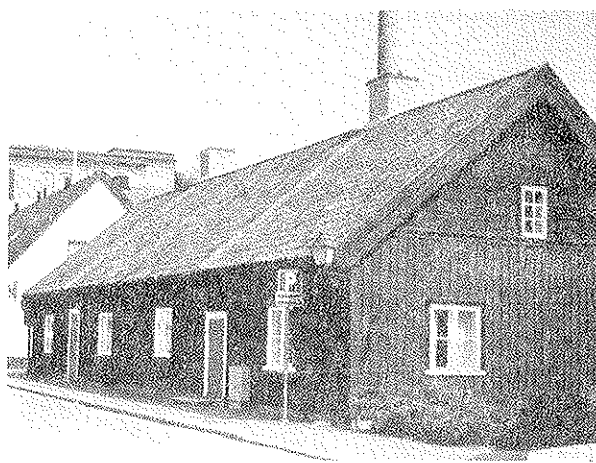

Kv Smedbyn 5

Stockmakarebyn uppfördes i samma skede som den andra omgången byggnader i Smedbyn. Bostadslängorna i de båda "byarna" är utformade enligt samma mönster. I Stockmakarebyn finns även en personalmatsal tillhörande bolaget. Denna byggnad, som uppfördes omkring 1900, är en och en halv våning och har en stomme av trä. Fasaden består av liggande gulmålad panel med vita knutar och fönsteromfattningar. Huset är försett med frontespis, balkong, förstuga, takkupor och veranda. Sadeltaket är täckt med svart plåt.

Kv Stockmakarebyn 2

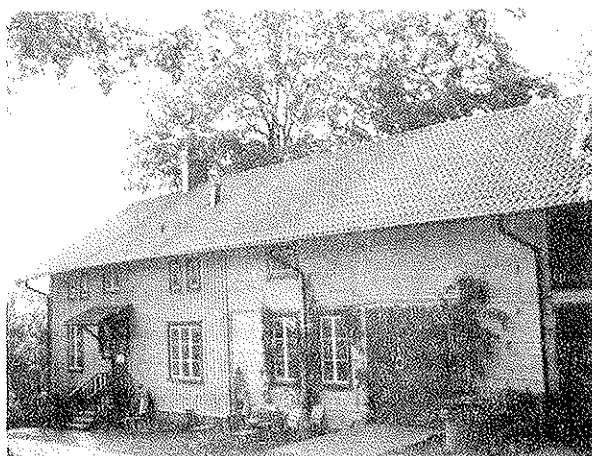

Kv Stockmakarebyn 8

Brukspatronens bostad, herrgården, låg ursprungligen i bruksgatans, Smedbygatans, förlängning åt öster. Denna byggnad revs 1895 då den nya disponentsvillan uppfördes något söder om den gamla byggnaden. Den nya villan ritades av stadsarkitekten i Jönköping Fredrik Sundbärg. Villabyggnaden är två och tre våningar hög och assymmetriskt utformad med utskjutande fyrkantiga och runda torn samt mönstermurade skorstenar. Fasaden är grå och slätputsad samt försedd med hörnkedjor. Taket är brant och klätt med plåt. Villan och parken är delvis utförda enligt engelska förebilder. De oregelbundna fasaderna med framskjutande byggnadsvolymer, är ett sådant drag. Den organiska formen finns även i parken med sitt terränganpassade utförande. I parken finns också en välbevarad kuskbostad från 1890-talet.

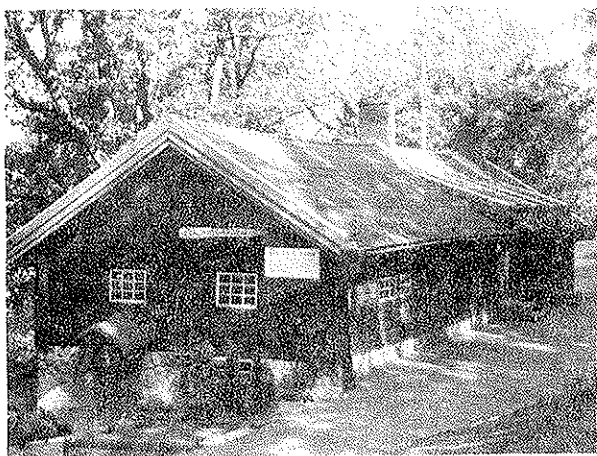

Kv Herrgården, stg 62 V

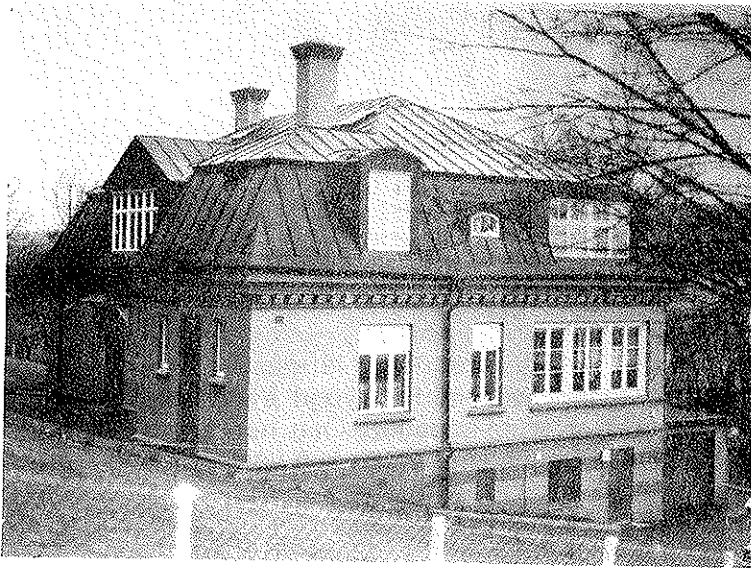
Kv Herrgården, stg 62 V; den gamla kuskbostaden med stall och vagnslider. Kusken ersattes senare av chaufför och vagnslidret blev garage.

Norr om disponentsvillan ligger Örjansstugan som är en scoutgård från 1934, uppförd efter ritningar av T Skoglund. Scoutgården är en låg, lång och smal länga i mörkt timmer.

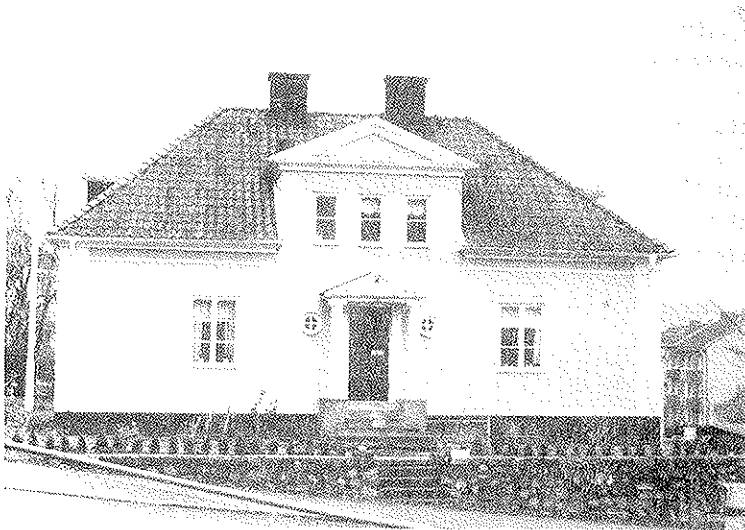

Stg 347, Örjansgården

Söder om disponentvillan ligger stora tjänstemannavillor byggda av bolaget under perioden 1900-1932. De äldre villorna har oregelbundna fasader med liggande och stående panel. Taken är osymmetriska och klädda med plåt eller tegel. Byggnaderna har ofta balkonger, torn, frontespiser och detaljer i snickarglädje. De yngre villorna har stramare utformning med rektangulär plan samt symmetriskt uppbyggda fasader, med puts eller locklistpanel. Sadeltaken är höga och i vissa fall brutna.

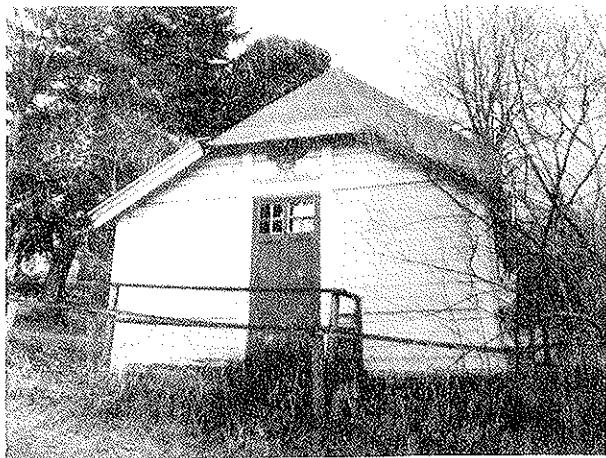

Kv Liden 8

Kv Ingenjören 5

På Hälsokällan 3 ligger en liten paviljong byggd 1906 efter ritningar av Birger Damstedt. Huset har grå liggande fasspontpanel och svart tälttak. Paviljongen användes vid den brunnsdrickning som förekom vid källan från 1890 till 1920-talet. År 1927 flyttades paviljongen från boningshusets nuvarande läge.

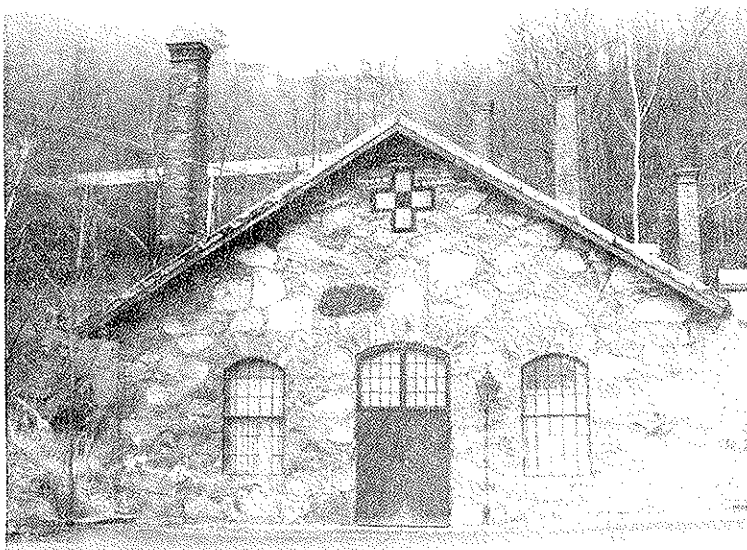

Kv Hälsokällan 3

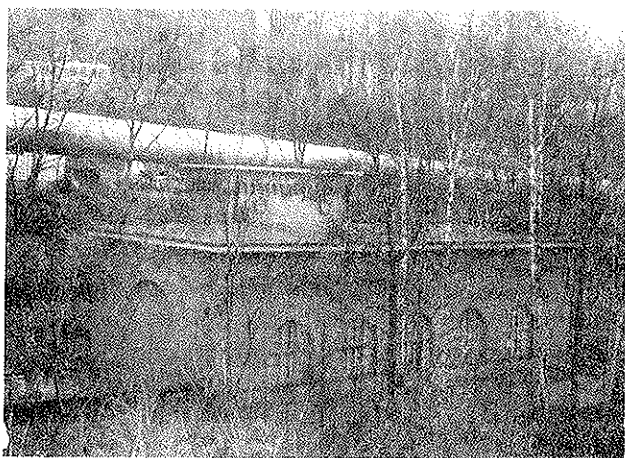
I norr gränsar disponentsvillan till fabriksområdet. Närmast villan, vid södra åkanten, ligger bolagets äldsta byggnad, en smedja byggd av gråsten på 1870-talet. Vid ån ligger även två kraftstationsbyggnader. Den nedre kraftstationen uppfördes 1890-91, ombyggnad 1914. Byggnaden har en två våningar hög stomme av tegel med fasad i ljus puts.

Den övre kraftstationen, vid Ebbes bruk, byggdes av Munksjö AB i Jönköping och togs i drift 1906. Byggnaden är uppförd i rött tegel och fasaden består av rundbågiga fönster och blindfönster samt mönstermurade band. Taket är platt och täckt med papp. Tidigare hade kraftstationen ett sadeltak med trappstegsgavlar. När kraftstationen togs i drift var den södra Sveriges största med en kapacitet av 3 x 750 hk. Kraftstationen var i drift fram till 1969 utan att några större ombyggnader av den maskinella utrustningen genomfördes. Även den tidstypiska inredningen med vitputsade väggar, panel i vitt kakel och grön bård, manövertavla i marmor och schackrutigt golv är välbevarad.

Norr om ån finns företagets första byggnad från industriepoken. Byggnaden, uppförd omkring 1875, är fyra våningar hög och har en fasad i grå slätputs. Lokalerna användes troligtvis för gjutning av symaskinsdelar. Den äldsta industribyggnaden omges av flera större fabrikshallar uppförda 1890-1920. Fasaderna är utförda i det för tidens industribyggnader karaktäristiska röda teglet.

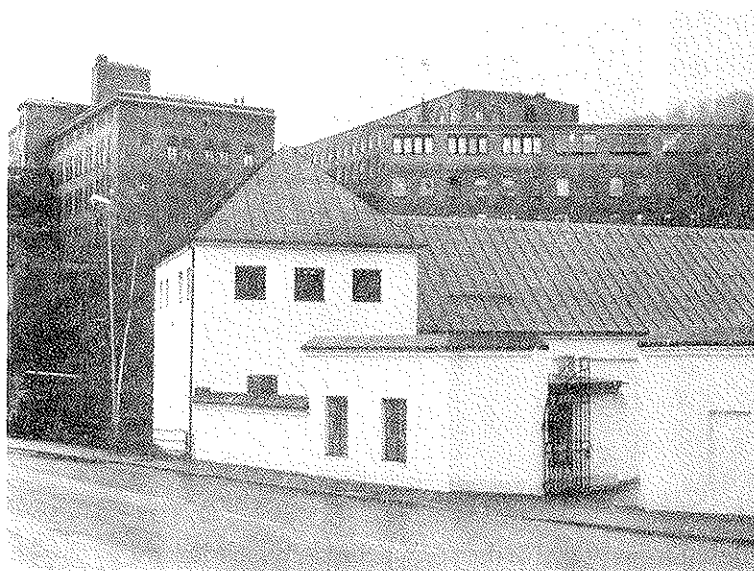
Stg 62 X, Smedjan

*Stensholm 1:3, övre kraftstationen;
även kallad Munksjö Bruks kraft-
station och Ebbes kraftstation.*

Stg 327, symaskinsfabriken

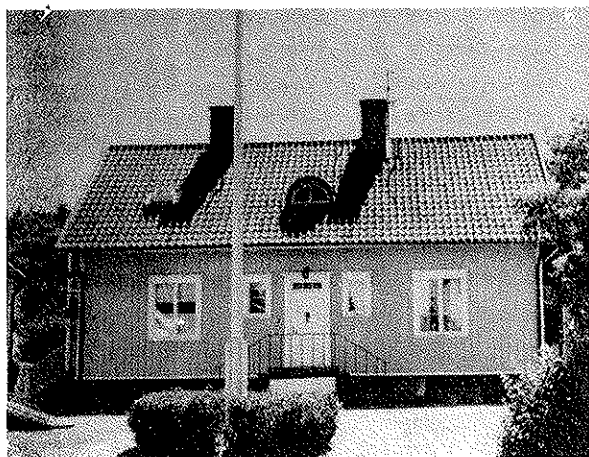
Stg 62 X, nedre kraftstationen

Kring Adalsfallen finns en samlad miljö med byggnader som berättar om stadens tillkomst vid kraftkällan och fabrikerna. Fabriken ligger i centrum av Huskvarna och är ett viktigt historiskt inslag i stadsbilden. Den välbevarade bebyggelsen i Smedbyn och Stockmakarebyn är klassade som riksintresse i fysisk riksplanering. Dessa byggnader är Q/q-märkta i stadsplan, vilket ej får frångås. Även slottsvillan, smedjan, kraftverken och villorna Ingenjören 5 och 6 är Q/q-märkta i stadsplan. Övriga byggnader i området bör snarast erhålla skydd i stadsplan. För bebyggelsen i kvarteren Hälsökällan och Liden föreslås bevakning vid bygglovprövning. Vid tillfälle utökad bygglovplikt i detaljplan. Den maskinellt unika samt exteriört och interiört välbevarade övre kraftstationen föreslås erhålla skydd genom byggnadsminnesförklaring (se vidare Ebbes kraftstation vid Huskvarnaån, Jönköpings kommun, Kulturförvaltningen 1987).

Kvarteren BROTTAREN, HOPPAREN, LILLEGÅRDEN, LÖPAREN och SIMMAREN

Faktorigatan, Gråbogatan, Häradsvägen, Idrottsgatan, Rustmästaregatan och Wilhelm Thams väg.

Inom området finns en av de få kvarvarande mangårdsbyggnaderna i Huskvarna, Öxnehaga Lillegård, uppförd på 1850-talet. Gården består av en huvudbyggnad och två flyglar. Huvudbyggnaden är en och en halv våning hög och uppförd av timmer. Fasaden är klädd med gulmålad locklistpanel och sadeltaket täckt med enkupigt tegel. Huset har balkong, takkupa och sexdelade fönster. Flyglarna är en våning höga med stomme av timmer. Fasaderna är klädda med gulmålad locklistpanel och sadeltaken täckta med enkupigt tegel. I tomtgränsen mot norr ligger ett välbevarat f d hönshus som tillhört gården.

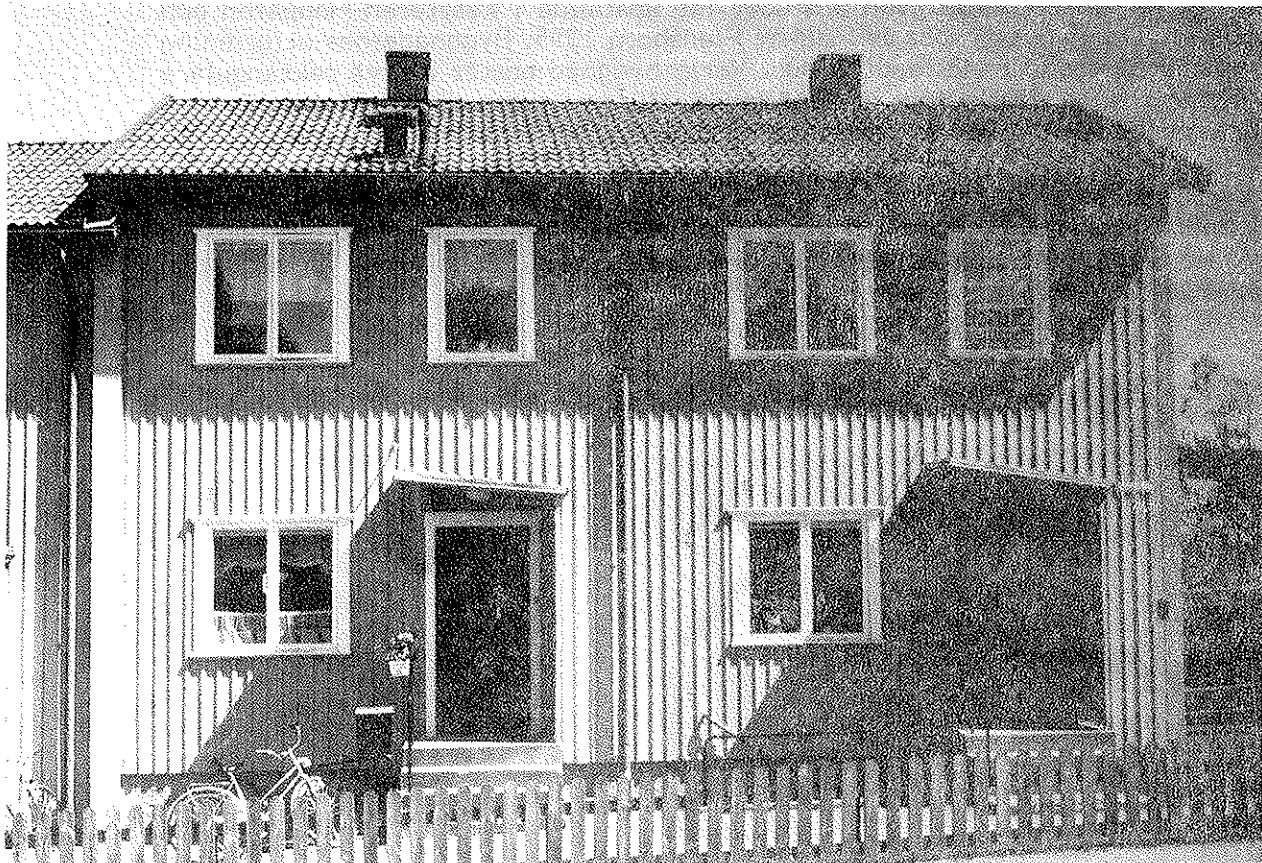

Lillegården 10, huvudbyggnaden

Lillegården 12, hönshuset

Öster om Lillegården ligger åtta radhuslängor uppförda som arbetarbostäder av Huskvarna AB 1946. Längorna består av mindre enheter med en lägenhet i varje. Sex av husen är två våningar höga och de övriga två har ett plan. Fasaderna är sparsamt utformade med, dörr, en- och tvåluftsfönster samt locklistpanel. Mot trädgårdssidan finns ett burspråk. Sadeltaken är klädda med tegel. Byggnaderna är placerade så att stora öppna gårdar erhålls. Konstruktör och arkitekt är AB Standardhus i Hultsfred. I kvarteret Simmaren finns en radhuslänga och sex parhus med liknande utformning. Dessa uppfördes dock 1945.

Kv Brottaren

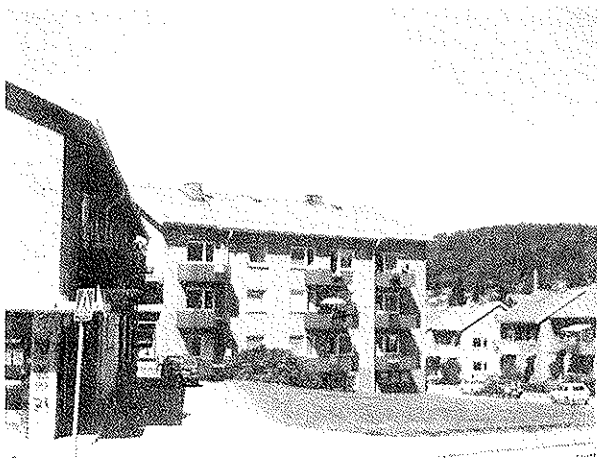
Kv Brottaren

Husqvarna AB uppförde även bostäder för anställda i kvarteren Hopparen och Löparen. Dessa hus ritades av Helmer Flensborn 1955. Byggnadernas utformning anspelar på traditionen med parhus. Varje byggnad består av två rektangulära volymer något förskjutna i förhållande till varandra. Byggnaderna är två våningar höga och putsade i mättade färger samt försedda med sadeltak.

I kvarteret Löparen finns även en större bostads- och affärsfastighet ritad av Helmer Flensborn, och uppförd 1951. Byggnaden är tre våningar hög och uppförd av det på 1950-talet vanliga gula mättade teglet. Sadeltaket är lågt och tegelklätt.

Kv Löparen 4-5

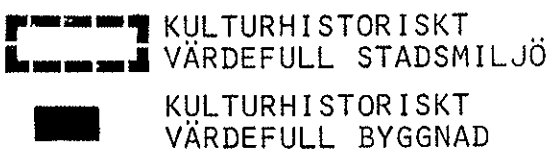
Kv Löparen 2

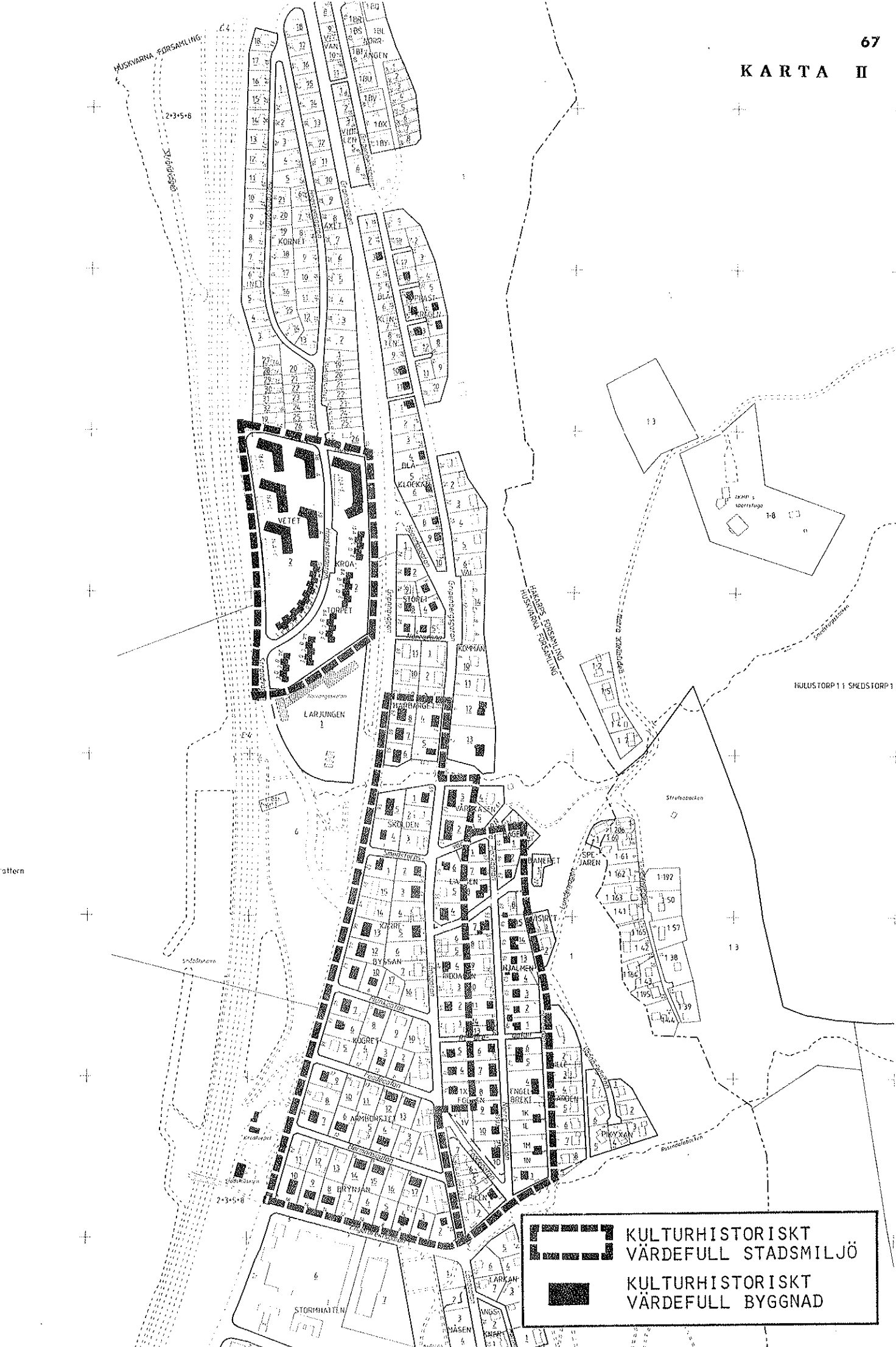
I kvarteret Lillegården finns två villor med karaktäristisk 1950-talsutformning. Villorna ritades av Helmer Flensborn 1951. Byggnaderna har en oregelbunden plan baserad på en rektangel med flera utskjutande partier. På det nedre planet finns kök, matrum och vardagsrum, på det övre, dolt under ett stort takfall, finns tre sovrum. Fasaderna är utförda i det för 1950-talet karaktäristiska teglet i mättad gul färg.

Byggnaderna i ovan nämnda kvarter är till mycket stora delar bevarade med ursprunglig funktionalistisk exteriör, exempelvis förekommer inga tilläggsisoleringar. Bostäderna tillhör de sista som direkt finansierats av Husqvarna AB och är ett exempel på billig tät och låg bebyggelse före de högre punkthusens tillkomst i Huskvarna. Byggnaderna är grupperade kring öppna gemensamma eller enskilda gårdar. Området bör omedelbart värnas genom införande av utökad bygglovplikt i detaljplan.

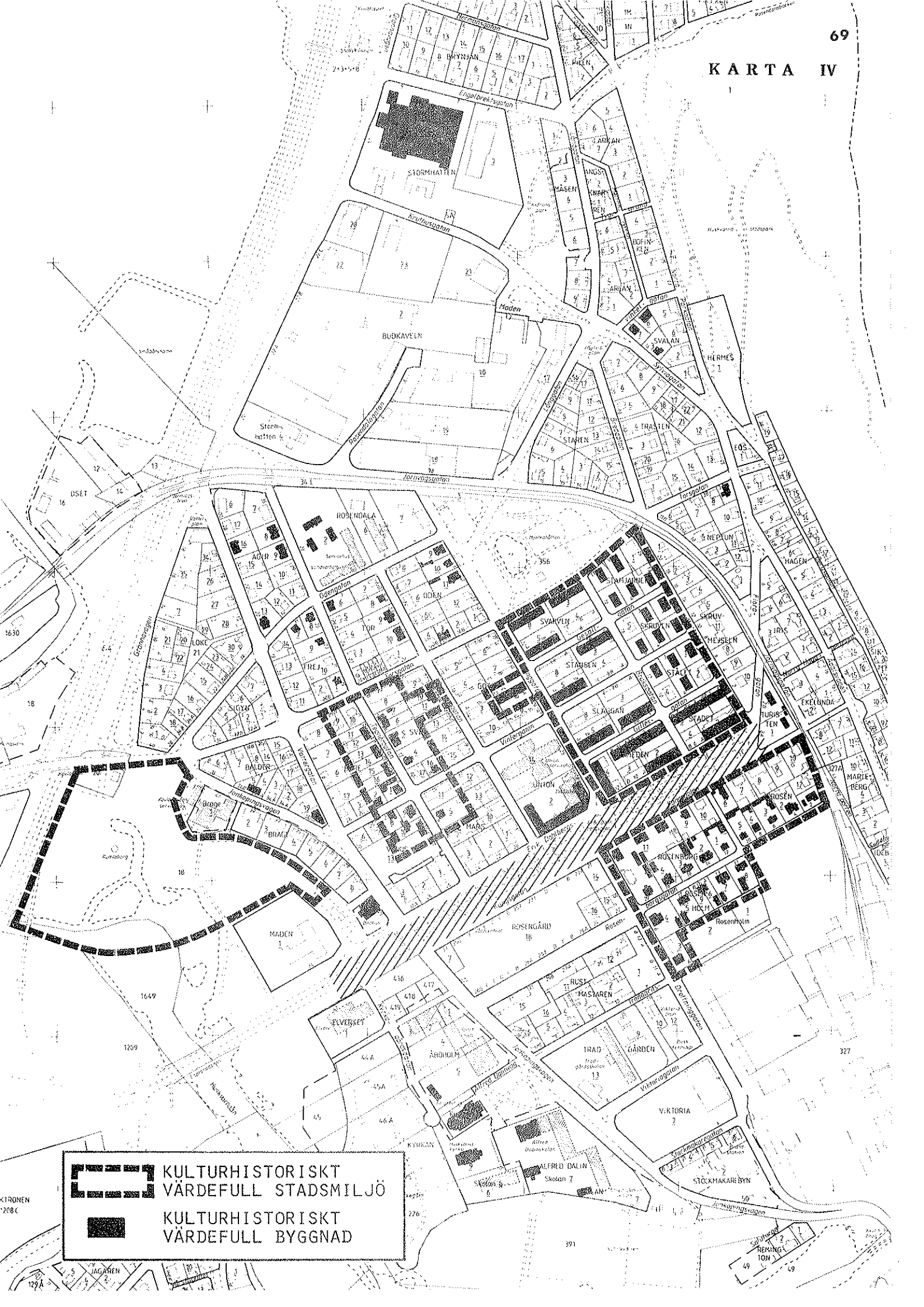

Kv Lillegården 12

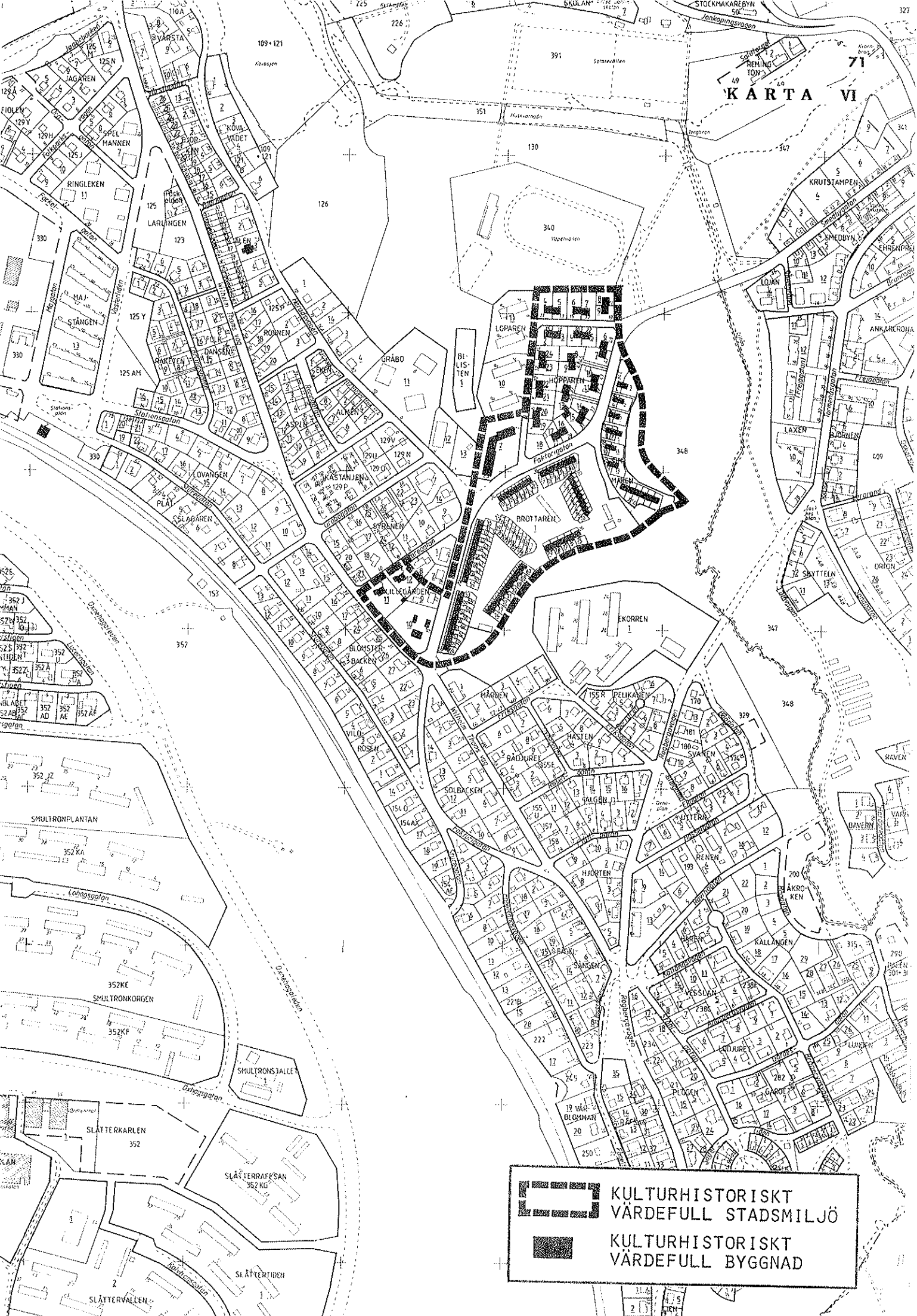
 KULTURHISTORISKT
VÄRDEFULL STADSMILJÖ

 KULTURHISTORISKT
VÄRDEFULL BYGGNAD

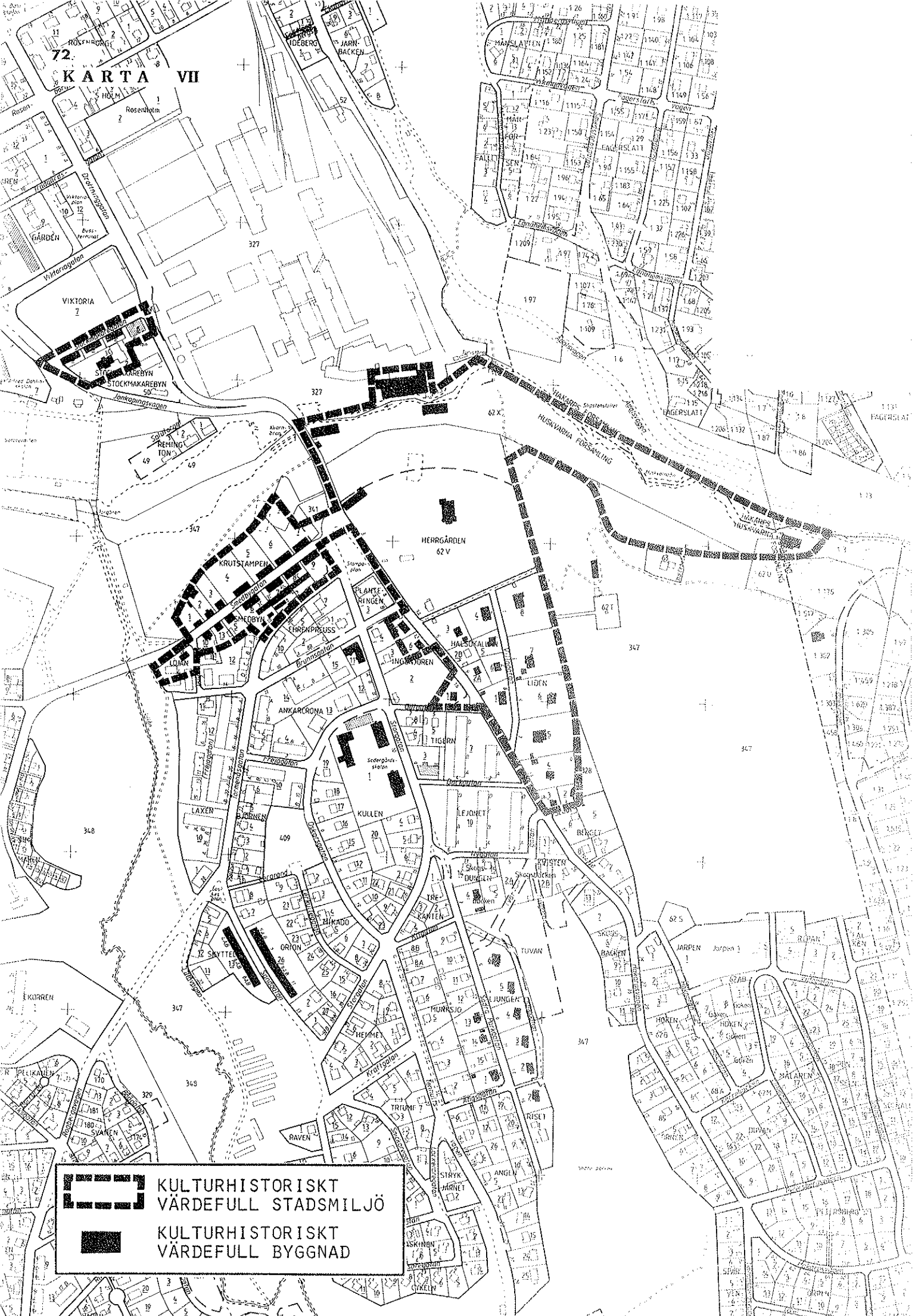
KULTURHISTORISKT
VÄRDEFULL STADSMILJÖ

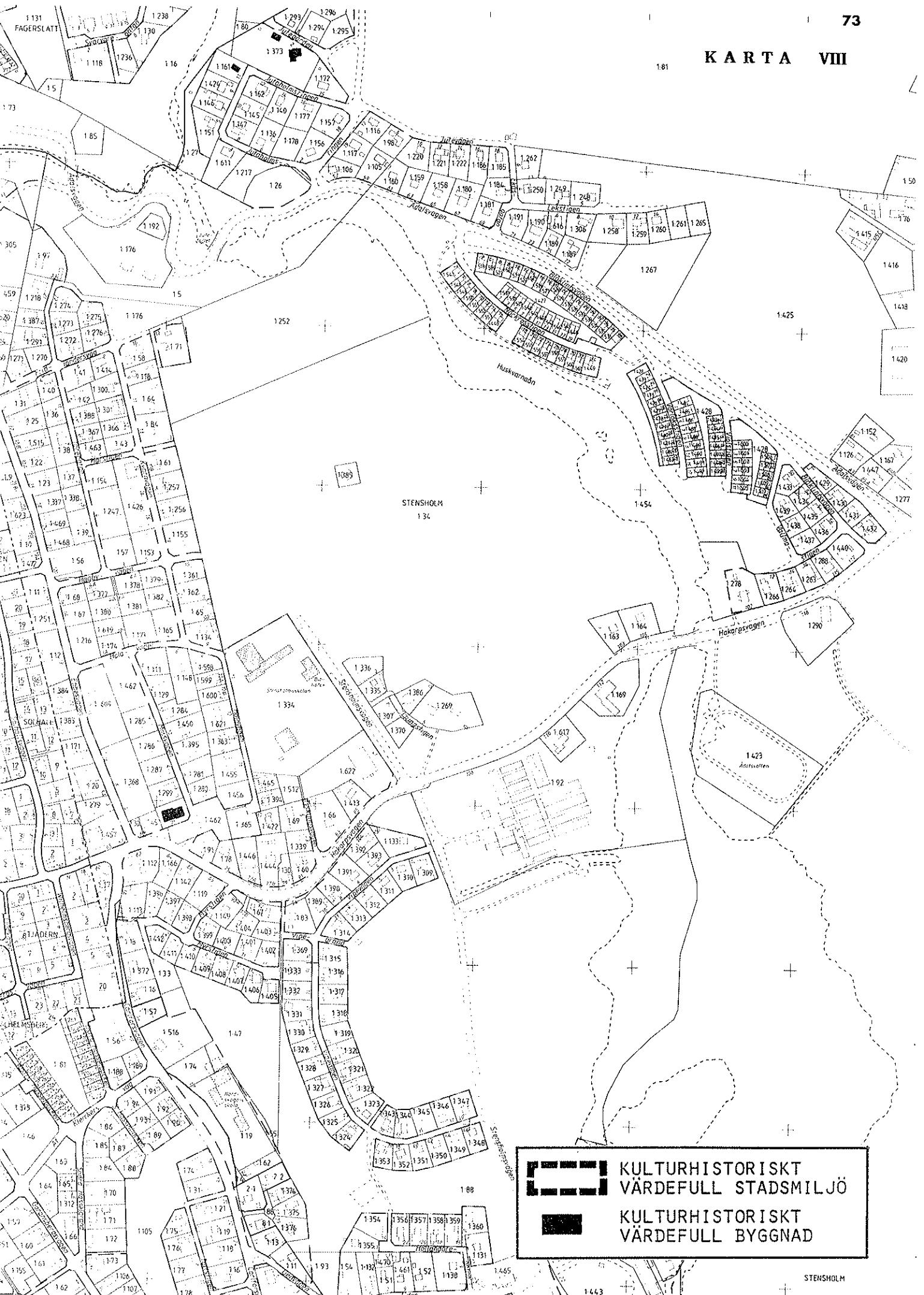

KULTURHISTORISKT
VÄRDEFULL BYGGNAD

72
KARTA VII

KULTURHISTORISKT
VÄRDEFULL STADSMILJÖ

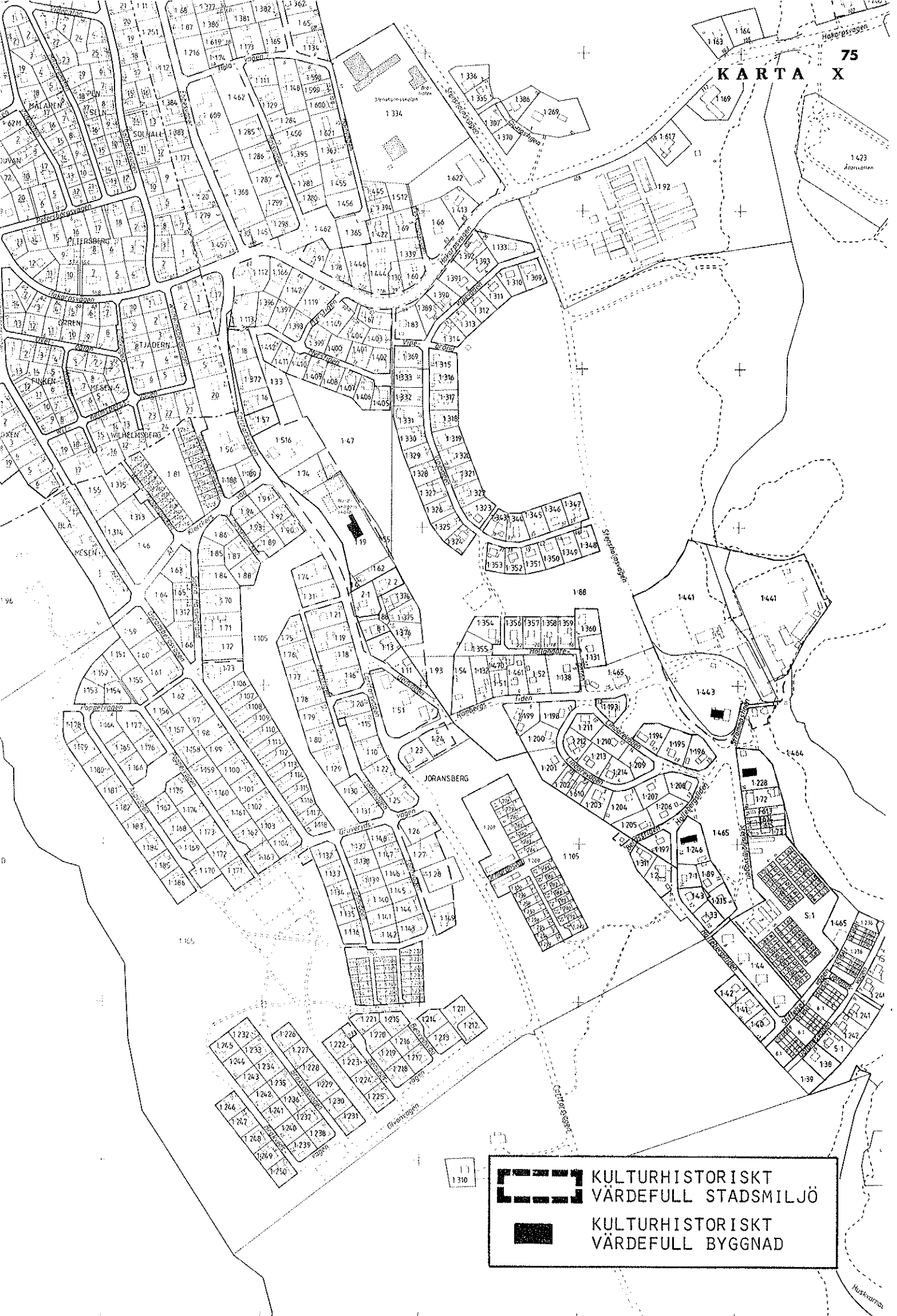

KULTURHISTORISKT
VÄRDEFULL BYGGNAD

KULTURHISTORISKT
VÄRDEFULL STADSMILJÖ

KULTURHISTORISKT
VÄRDEFULL BYGGNAD

KARTA X

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Kv Alen 3

Häradsvägen 25

På tomten finns ett två våningar högt bostadshus av timmer. Fasaden är klädd med gulmålad fas-spont- och locklistpanel. De sexrutade fönstren är symmetriskt grupperade kring en mittaxel med veranda och fronton. Fönsteromfattningar och övriga detaljer är vitmålade. Sadeltaket är täckt med tegel.

Byggnaden har ingått i H Kellgrens sanatorium 1885 - 1920-talet.

Kv Ankarcrona 11

Brunnsgatan 3, Storgatan 6

Fastigheten uppfördes av konsumtionsföreningen Union år 1916. I bottenvåningen finns föreningens affärslokaler och över dessa två våningar med bostäder. Byggnaden är uppförd i mörkbränt tegel och de sexrutade fönstren är symmetriskt grupperade kring ett något framskjutet portalparti med fronton och burspråk. Huset har ett tegeltäckt sadeltak.

Kv Armborstet 3,4,5,6,7,9,12,13 (se sid 44)

Kv Balder 4/5, 19

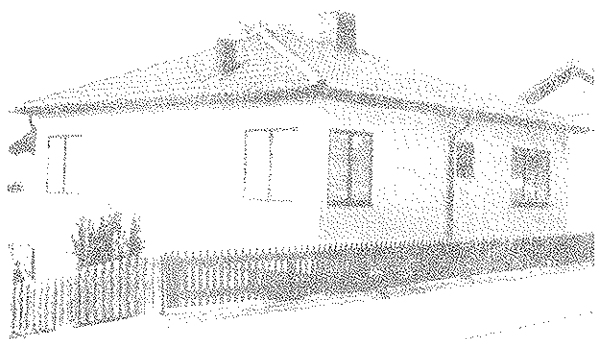
Jönköpingsvägen 36

Vättergatan 1

Två flerbostadshus byggda under 1900-talets första decennier. Byggnaderna är 2½ våningar höga och uppförda i trä. Fasaderna är klädda omväxlande med stående och liggande panel samt försedda med snickeridetalljer. Fasaderna är oregelbundet komponerade med utskjutande balkonger, glasverandor och torn. Fönstren är spröjsade och i vissa fall ersatta av moderna typer. Taken består av flera mot varandra vinklade takfall, vilket innebär att byggnadernas samtliga fasader har gavlar. Taktäckningsmaterialet är tegel eller målad plåt.

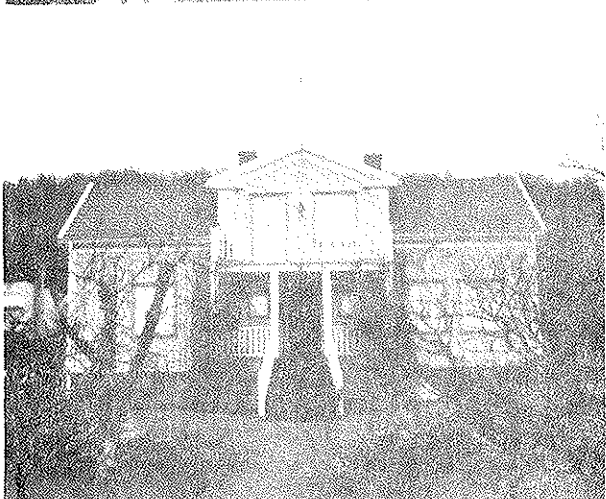
Kv Balder 19

Kvarteret Blåklinten 11
Foto: M. Ridderberg, 1988

Kvarteret Blålockan 9

Kv Blåklinten 3, 10, 11

Gripenbergsgatan

Egnahem uppförda åren 1940-45. Byggnadstypen består av en bostadsvåning innehållande tre rum och kök samt källarvåning. Planformen är rektangulär och fasaderna har sparsam utsmyckning. Fasadmaterialet har en, två eller tre luftar. Byggnaderna har sadeltak med eller utan valmade gaveländar. Taken är täckta av tegel- eller betongpannor.

Kv Blålockan 1, 4, 6, 8, 9

Gripenbergsgatan

Kvarteret består av små egnahem byggda under första hälften av 1940-talet. Byggnaderna har en bostadsvåning och en källarvåning. Fasaderna är putsade och enkelt utformade, utan ornament. Hustypen har en- och tvålufts-fönster utan pröjs. Byggnadskroppen är rektangulär och har sadeltak täckt med mörka betongpannor.

Kv Bore 1,2,11/12,13/14,15/16 (se sid 52)

Kv Brottaren 1 (se sid 62)

Brunstorp 1:21

Varpastigen 5

I en stor trädgård vid Vättern ligger ett bostadshus från 1920-talet, numera ombyggt till restaurang. Byggnaden är en och en halv våning och har en gulputsad fasad med vita hörnkedjor. Huset är försett med tegelklätt mansardtak och takkupor. Mot sjön finns en tillbyggd glasad veranda.

Kv Brynjan 2,3,4,5,6,7,8,9,10,14,15,17 (se sid 44)

Kv Bågen 1,2,3 (se sid 46)

Kv Dungen 4

Södra Parkgatan 3

På tomten ligger ett en och en halv våning högt bostadshus, uppfört på 1890-talet. Fasaden är klädd med vitmålad locklistpanel med detaljer i gult. Huset har balkong och frontespis. På taket ligger betongpannor.

Kv Engelbrekt 1, 1K/1L, 1M/1N, 4, 5/6 (se sid 46)

Esplanaden

Esplanaden är en bred trädplanterad gata med promenadstråk. Sträckningen går från Mästaregatan nära berget till Alfred Dahlinvägen nära Huskarnaån. På var sida om det öppna stråket i esplanadens mitt löper Erik Dahlbergsgatan respektive Kungsgatan. Området är utsmyckat med fontäner, blom- och buskplanteringar samt offentlig konst (skulpturer).

Esplanaden är en miljö med viktiga kulturhistoriska och stadsbildsmässiga värden. Vid framtida stadsplanearbeten måste största hänsyn tagas till den befintliga anläggningen.

Esplanaden från SÖ
Foto: M. Ridderberg, 1988

Kv Fogden 1X, 4, 5 (se sid 44)

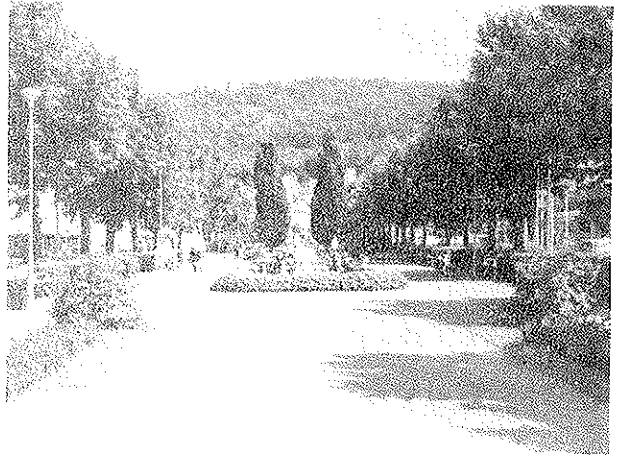
Kv Fogden 1D, 6, 7, 8, 9, 10 (se sid 46)

Kv Frej 1, 7, 8, 9
Odengatan
Tegnérsgatan

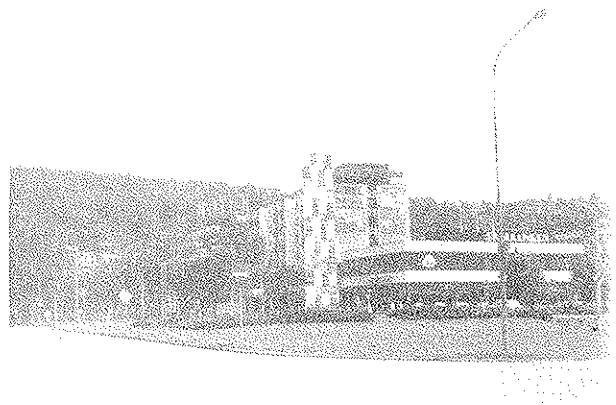
Tvåfamiljsegenheter uppförda under perioden 1900-1925. Byggnaderna har två våningar och källare. Huvudparten av byggnaderna har fasader klädda med liggande och stående panel. Nr 7 är dock slätputsat med stående panel på gavelröstena. Fönstren är utbytta till moderna tvåluft- och perspektivfönster. Taken består av takfall vinklade mot varandra, täckta med tegel eller målad falsplåt.

Kv Göta 8 (se sid 50)

Kv Hagen 1, 2, 3, 5, 6, 7/8, 9, 10 (se sid 48)

Esplanaden från NV
Foto: M. Ridderberg, 1988

Esplanaden från NNV
Foto: M. Ridderberg, 1988

Hakarp 1:28

Hagagatan

Skolgatan

Egnahemsskolan

Egnahemsskolan är inrymd i en två våningar hög byggnad med gulputsad fasad. Fasaden har få detaljer och fönstren är regelbundet placerade. Sadeltaket är täckt med svart korrugerad eternit, Skolbyggnaden uppfördes på 1920-talet, och är senare tillbyggd åt norr.

Kv Hjälmen 1,2,3,4,13,14,15 (se sid 46)**Kv Hopparen 2/3,4/5,6/7,8/9,10/11,12/13,14/15, 16/17,18,19/20,21/22,23/24** (se sid 62)**Kv Hälsokällan 1,2A,3,4,5,6** (se sid 56)**Kv Härberget 4,5,6,7,8** (se sid 44)**Kv Ingenjören 1,5,6** (se sid 56)

*Kvarteret Järnbacken 6
Foto: M. Ridderberg, 1988*

Kv Järnbacken 6,

Ådalsvägen 37

Byggnadsår: 1920

Bostadshus uppfört med oregelbunden planform samt 2 ½ våningar och källare. Byggnaden är utformad i snickeristil med fasaderna klädda med växelvisa fält av gulmålad liggande och stående panel. Fönstertyperna är krysspöst och perspektiv. Taket består av flera mot varandra vinklade takfall, täckt av mörka betongpannor.

*Kvarteret Järnbacken 6
Foto: M. Ridderberg, 1988*

Kv Järnbacken 7
 Ådalsvägen 39
 Byggnadsår: 1917

Ett två våningar högt bostadshus. Fasaden är spritputsad i brun färg med vita slätputsade hörnpartier. Byggnaden har krysspösfönster, tvålufts-fönster och perspektivfönster. I nordväst finns en utbyggd veranda och i nordöst en tillbyggnad med balkong. Taket är valmat och täckt med mörka betongpannor.

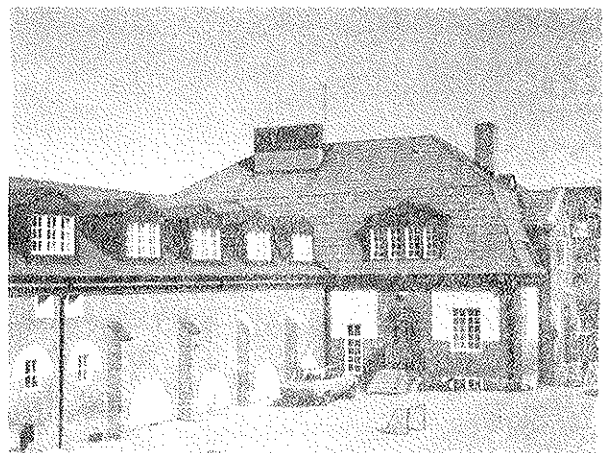
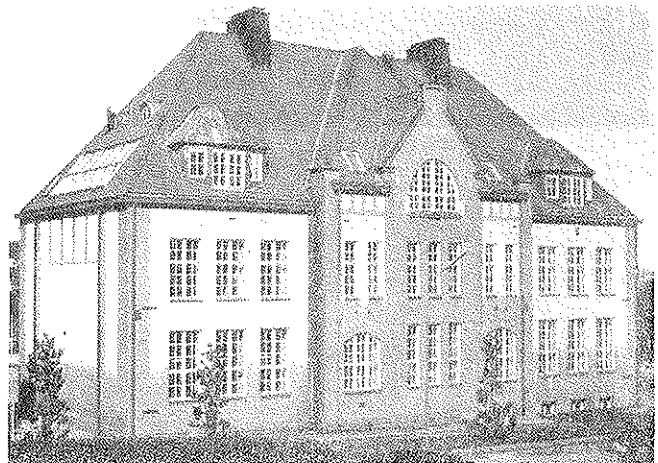
Kv Kogret 2,3,6,7,8 (se sid 44)

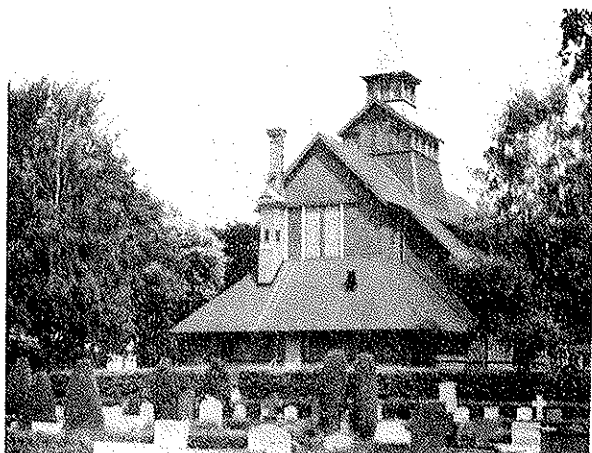
Kv Kroatorpet 1 (se sid 42)

Kv Krutstampen 1,2,3,4,5,6,7 (Smedbyn, se sid 56)

Kv Kullen
 Storgatan 10
 Södergårdsskolan

Södergårdsskolans två huvudbyggnader ritades av August Atterström 1911 och 1920. Byggnaderna är två våningar höga, rektangulära och försedda med höga tegelklädda valmade sadeltak. Fasaderna är utförda i gul slätputs med detaljer i rött tegel, samt symmetriskt uppbyggda kring en mittaxel med risalit och fronton. Till skolan hör även en gymnastikbyggnad uppförd 1920. Byggnaden är en och en halv våning och har gul slätputsad fasad. Mansardtakets är klätt med tvåkupigt rött tegel. Gymnastiksalen är tillbyggd med en vinkel i rött tegel.

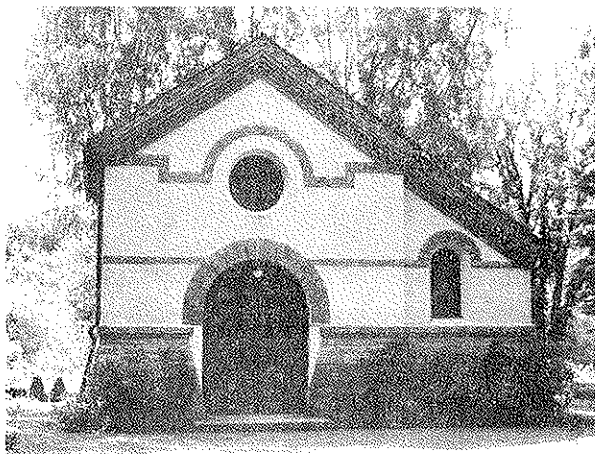
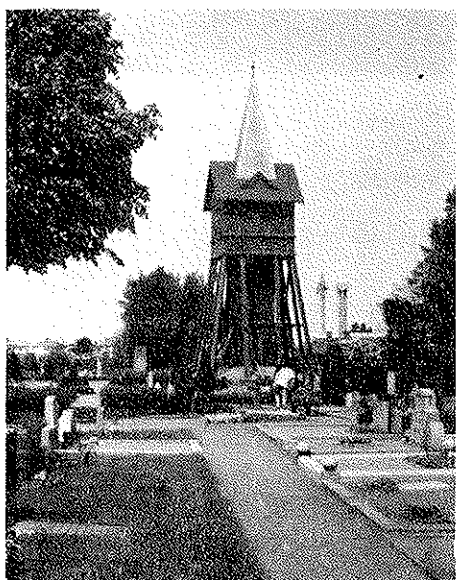

Kv Kyrkan 9 samt stg 44A, 45A, 46A, 225, 226
Alfred Dalinvägen

Kyrkan uppfördes 1907-08 efter ritningar av Birger Damstedt, och invigdes 1910. I det yttre bevarar Kyrkan i huvudsak sin ursprungliga karaktär av romantisk fornnordism med liggande rödmålad panel, utsnidade detaljer och branta utspringande takfall, täckta med eternit. Interiören genomgick 1930 en total ombyggnad efter förslag av arkitekt Göran Pauli. Den öppna takstolen ersattes med ett tunnvalv av trä och kyrkorummet erhöll en närmast klassicistisk prägel.

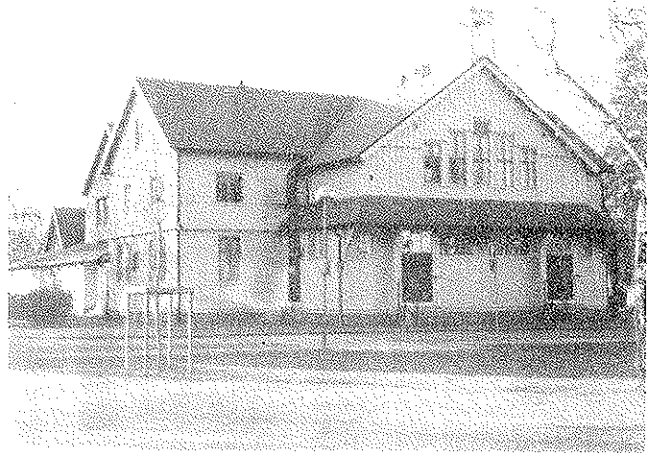
Klockstapeln och jordfästningskapellet uppfördes 1908 efter ritningar av Birger Damstedt.

Kv Kyrkan 10

Alfred Dalinvägen
Huskvarna gamla idrottshus

Idrottshuset uppfördes 1910 efter ritningar av Birger Damstedt. Byggnaden har en två våningar hög trästomme klädd med gråmålad lockpanel och fasspontpanel. Planen kan liknas vid en kyrka med längskepp och två korta tvärskepp. På ett av tvärskeppens gavlar finns stora trappformade fönster. Byggnaden har sadeltak.

Kv Kärrebyssan 1,2,3,5,10,11,12,13 (se sid 44)

Kv Lansen 4.6 (se sid 44)

Kv Lansen 1,7,8 (se sid 46)

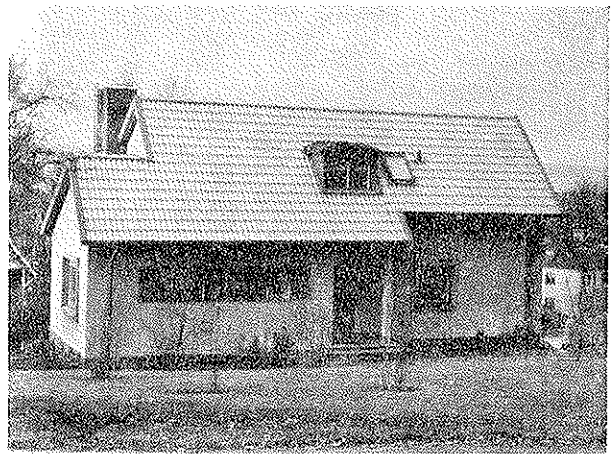
Kv Liden 2,3,4,5,6,7,8 (se sid 56)

Kv Lillegården 10 (se sid 62)

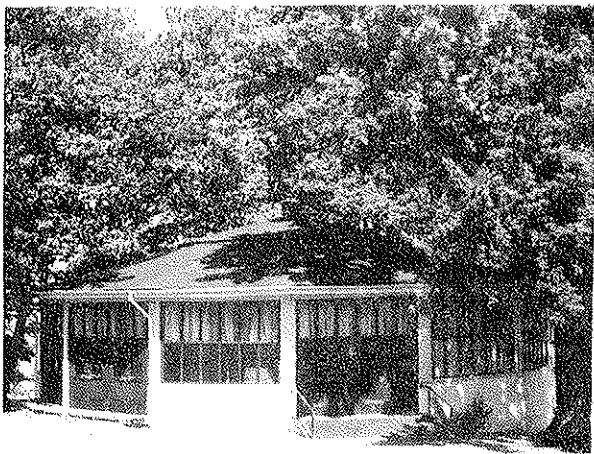
Kv Ljungen 2,3,4,5,6 samt Riset 2

Södra Parkgatan 5-15

I kvarteren ligger sex tjänstemannavillor uppförda av Huskvarna AB och ritade av Helmer Flensborn, 1949. Byggnaderna har en utformning som kom att bli vanlig under 1950-talet. Husets plan är oregelbunden och består av en rektangel med utskjutande partier. I suterrängplanet finns garage, hobbyrum och diverse förvaringsutrymmen, på nedre plan kök, matsal, herrum och vardagsrum och på övre plan tre sovrum. Det övre planet är dolt under ett sadeltak med stort takfall. Fasaden består av oregelbundet placerade fönster, dörrar, balkonger, burspråk och utanpåliggande skorsten. Byggnaden är utförd i grå puts.

Kvarteret Ljungen 6

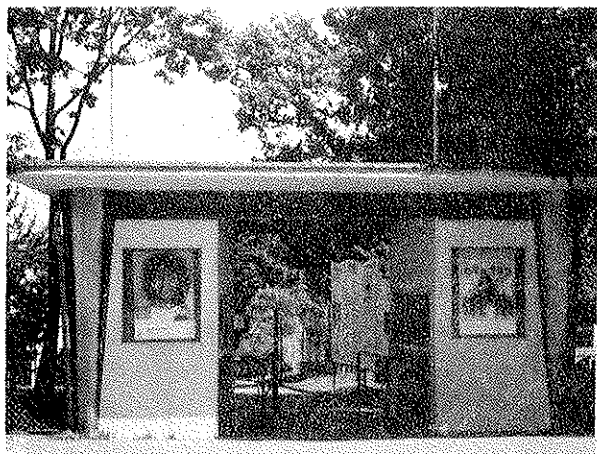
Kv Långdansen (stg 129 F)

Fackelgatan
Majgatan
Stationsgatan
Öxnehagaleden
Folkets Park

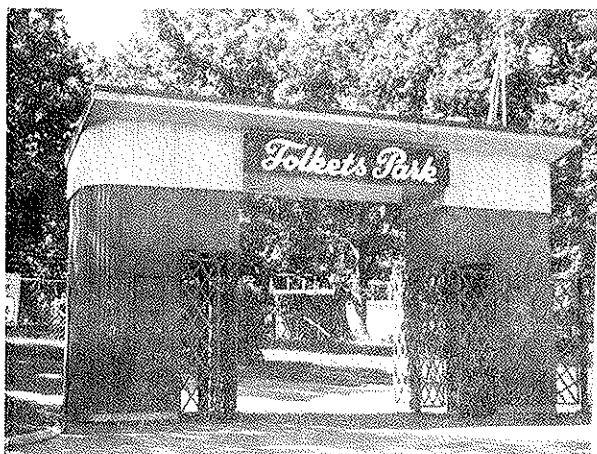
Folkparkens äldsta byggnad är dansbanan, "Rotundan", uppförd 1925. Den runda byggnaden är klädd med grå locklistpanel och försedd med fönsterband.

I Folkparken finns även en teaterbyggnad ritad av Oscar Petersson i Tranås 1932. Teatern är en våning hög och har sadeltak. Fasaden är klädd med grå fasspontpanel och försedd med luckor så att teatersalongen kan öppnas från tre sidor.

I norr och söder finns två entrébyggnader med vändkors och annonsskåp.

Kv Löjan 4 (Smedbyn, se sid 56)

Kv Löparen 2,4/5,6/7,8/9 (se sid 62)

Kv Mars 5 (se sid 52)

Kv Munksjö 1,13,14

Södra Parkgatan 14,16,20

Längs Södra Parkgatans västra sida ligger tre villor från 1910-talet. Byggnaderna har oregelbunden planform, är panelklädda och försedda med snickarglädje. Sadeltaken är klädda med plåt eller tegel.

*Kvarteret Munksjö 14***Kv Neptun 9**

Torsgatan 3A

Bostadshus uppfört i två våningar samt källar- och vindsvåning. Planformen är oregelbunden, liksom fasadens utformning. Byggnaden har i norr ett lågt torn med huv som kröns av en lanternin med spira och vindflöjel daterad 1909 (möjligen 1907). Tornets takfot är försedd med konsoler. Fasaden är klädd med grönmalad liggande fasspontpanel, gavelröstena är dock klädda med stående panel. Fönstren har tre lugter med vitmalade bågar. Taken består av flera mot varandra vinklade takfall. Avvalmade gaveländar förekommer.

Kv Oden 3, 9, 10, 11

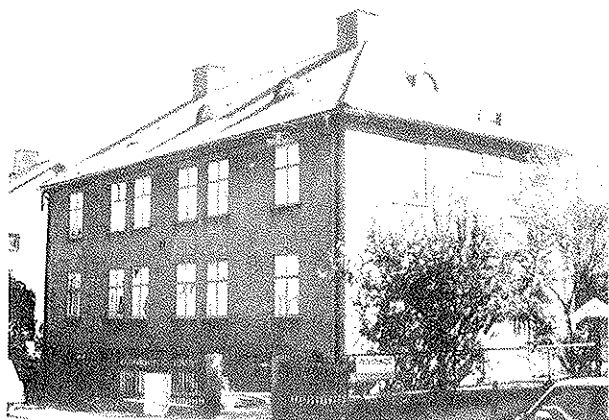
Drottninggatan

Linnégatan

Torsgatan

Flerfamiljsegenheter uppförda under 1900-talets första årtionden. Byggnaderna har två våningar. Källare och vind. Fasaderna är klädda med växelvisa fält av liggande och stående panel. Husen har utskjutande balkonger, burspråk och verandor. Fönstertyperna är moderna tvålufts- och perspektivfönster. Flera av husen har tak som består av flera mot varandra vinklade takfall, vilket medför att byggnadernas samtliga fasader avslutas med gavlar. På taken ligger tegel eller målad fälsplåt.

Kvarteret Oden 11

Kvarteret Oden 6
Foto: M. Ridderberg, 1988

Kv Oden 6 Linnégatan 24

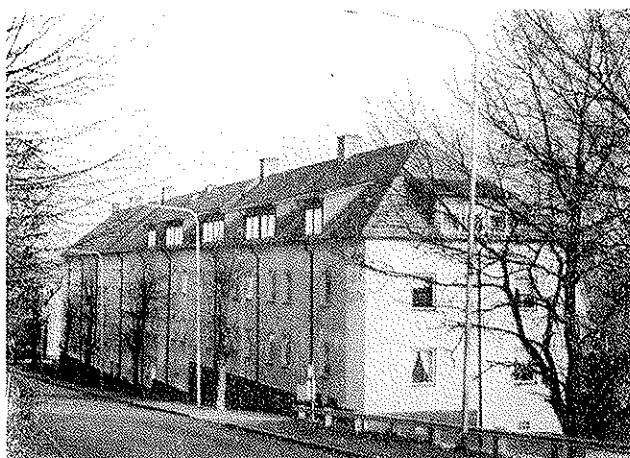
Flerfamiljsbostad uppförd i två våningar och källare samt rektangulär planform. Fasaden är spritputsad i grått med slätputsade hörnpartier. Byggnaden har grönmalade krysspösfönster och på taket halvmåneformade fönster. Taket är valmat och täckt med rött tegel.

Kvarteret Orion 26

Kv Orion 26 samt kv Skytteln 13 Sandgatan 4-11

Längs Sandgatan ligger två bostadslängor. Den östra längan uppfördes 1916 efter ritningar av Birger Damstedt och den västra 1917 efter ritningar av okänd arkitekt. Byggnaderna är troligen uppförda av Husqvarna AB som personalbostäder. Längorna består av en rad sammanbyggda enhetligt utformade byggnadsvolymer. Varje volym är två våningar hög. Fasaden är symmetriskt uppbyggd kring en mittaxel med genomgående port samt balkong. Byggnaderna är putsade och sadeltaken täckta med tegel. Den östra längan innehåller lägenheter med två rum och kök, och den västra bostäder med ett rum och kök.

Kvarteret Skytteln 13

Kv Pilen 1 (se sid 46)

Kv Prästkragen 2,6,7,13,14,15,16

Gripenbergsgatan

Egnahemsbebyggelse uppförd åren 1940-1945. Byggnadstypen har källare och en bostadsvåning på omkring 80 m² innehållande tre rum och kök. Byggnadskroppen är rektangulär och har sadeltak med eller utan valmade gavlar. Fönstren har 1-3 lufter. Takbeläggningen består av tegel- eller betongpannor. Fasaderna är putsade eller klädda med locklistpanel. Byggnadernas enkla fasader, utan ornament, har i vissa fall ett funktionalistiskt drag genom fönstrens placering i byggnadens hörn. De relativt små husen har i flera fall tillbyggt med balkonger, verandor och garage.

*Kvarteret Prästkragen 15
Foto: M. Ridderberg, 1988*

Kv Riddaren 2,4 (se sid 44)

Kv Riddaren 7,11,13/14 (se sid 46)

Kv Rosen 1,2,3,4,5,6 (se sid 54)

Kv Rosenborg 1,2,3,4,5,6,7,8,9 (se sid 54)

Kv Rosendala 2

Odengatan 10

Rosendala herrgård

Gården uppfördes på 1770-talet. Huvudbyggnaden är två våningar hög med två envånings sidobyggnader. Timmerstommen är klädd med gul locklistpanel och bär upp ett högt valmat, brutet och tegelklätt tak. De sexrutade fönstren är regelbundet placerade. Mot norr finns en veranda med snickarglädje.

Flyglarna är en och en halv våning höga, uppförda i timmer och klädda med gul locklistpanel. Sadeltaken har avvalmade gavelspetsar och är tegelklädda.

Kv Rosenholm 3,4,5,6,7,8,9 (se sid 54)

Rumlaborg Stg 20

(Fornlämning 26 - Hakarps socken)

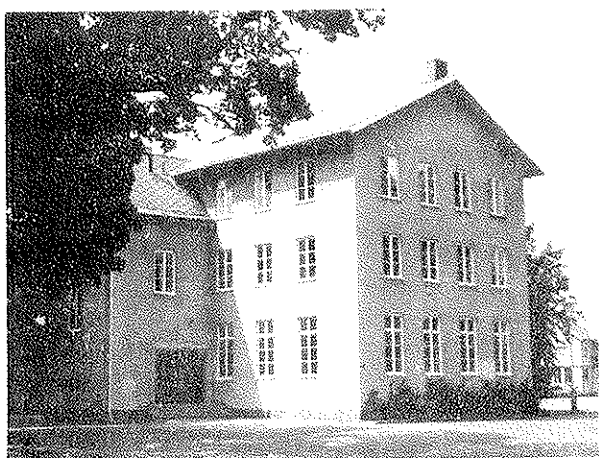
Lämningarna av Rumlaborgs medeltida fäste utgörs idag av två vallar med gravar och borgkulle. Fästet hade ett strategiskt läge i ett kärrområde vid Huskvarnaåns utlopp i Vättern och var ett av de spärrfästen, som tjänade som försvar av södra Vätterbygden. De äldsta säkra uppgifterna om fästet är från 1366 och det ödelades under Engelbrekts resning 1434. Det byggdes senare upp igen och var i bruk till 1530-talet. Åren 1931-1940 företogs arkeologiska undersökningar, vilka gav ett rikt fyndmaterial.

På borgkullen ligger ett lusthus, uppfört 1845 i dorisk stil.

Kv Simmaren 2/3,4/5,6/7,8/9,10/11,12/13,14,15,16,17,18,19 (se sid 62)

Stora stenhuset

Lilla stenhuset

Kv Skolan 7

Alfred Dalinvägen

Jönköpingsvägen

Alfred Dalinskolan

Alfred Dalinskolans äldsta bevarade byggnad är "stora stenhuset" uppfört 1899-1900 efter ritningar av Birger Damstedt. Byggnaden är tre våningar hög och har en rektangulär plan med framskjutna mitt- och sidopartier utformade som gavlar. Fasaden är putsad i grått och vilar på en sockel av huggen sten. Byggnaden är eklekticistisk, vilket innebär att den har drag av flera olika arkitekturstilar, exempelvis renässans och gotik.

Till skolan hör även "lilla stenhuset" vars nuvarande utformning tillkom under 1940- och 1950-talen. Byggnaden är tre våningar hög och har en stram och symmetrisk utformning. Fasaden är försedd med grå puts och sadeltaket med tegel.

Söder om "lilla stenhuset" ligger en mindre byggnad uppförd på 1920-talet. Byggnaden är två våningar hög och har en symmetriskt utformad fasad med grå puts. Sadeltaket är täckt med tegel.

Kv Skruven 1,2,3,4,6 (se sid 50)

Kv Skyttein 13 (se sid 86)

Kv Skölden 1,4,5 (se sid 44)

Kv Släggan 4,5 (se sid 50)

Kv Smedbyn 5,6,7,8,9,10,13 (se sid 56)

Kv Smeden 2,4,7,9 (se sid 50)

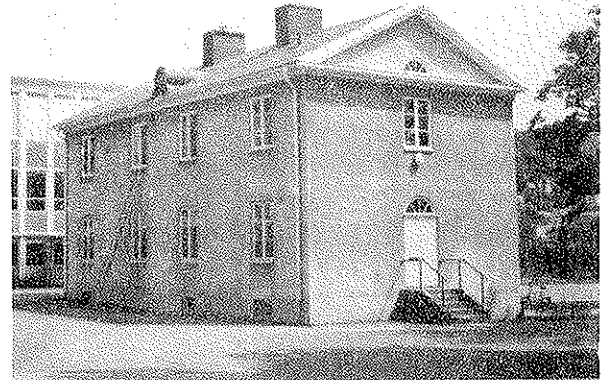
Kv Stansen 3,5 (se sid 50)

Stensholm 1,3 (Ebbes kraftstation, se sid 56)

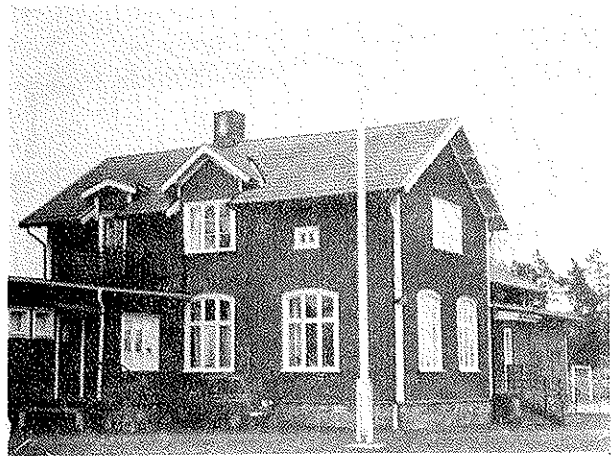
Stensholm 1:19

Carlforsvägen 15
Nordskogens skola

Skolan utgörs av en oregelbunden träbyggnad med en till två våningar. Byggnadens äldsta del uppfördes omkring 1900. Fasaden har grönmålad locklistpanel och vita detaljer, exempelvis fönsteromfattningar. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt taktegel.

Kvarteret Skolan 7

Stensholm 1:161

Jutaholmsringen 11
Jutaholm

Bostadshuset är uppfört omkring 1900 av timmer till en och en halv våning. Fasaden består av vitmålad locklistpanel. Halvvåningen har liggande halvfönster under takfoten. Sadeltaket är klätt med tvåkupigt rött taktegel.

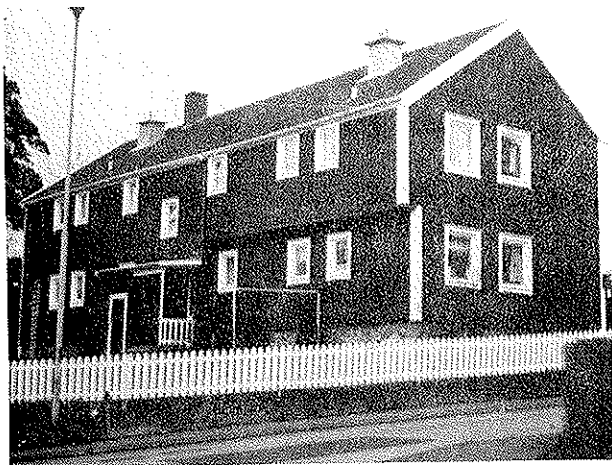

Stensholm 1:228

Stensholmsvägen 18

Träbyggnaden uppfördes på 1910-talet och innehöll från början två stora lägenheter där bland annat verkmästaren på Stensholms bruk bodde. Byggnaden är en och en halv våning hög, klädd med rödmålad locklistpanel och har ett sadeltak täckt med rött tegel.

Stensholm 1:246
Hallebergsliden 16

På tomten ligger en arbetarlänga kallat "hotellet" som uppfördes omkring sekelskiftet 1900 och beboddes av arbetare vid Stensholms bruk. Byggnadens två våningar höga trästomme är klädd med röd locklistpanel. Sadeltaket är täckt med rött tegel.

Stensholm 1:298
Hakarpsvägen 71
Hakarps kommunalhus

Kommunalhuset i Hakarp ritades 1956 av Helmer Flensborn. Byggnaden är tre våningar hög och uppförd i rött tegel. Fasaden domineras av portalen med omfattning av granit samt av de stora fönstren med dekorativt utformade bröstningar.

Stensholm 1:302
Ebbesvägen 29

Bostadshus uppfört omkring 1900 på Ebbes Bruk. Byggnaden är en och en halv våning hög och försedd med fasad i grå fasspontpanel och puts. Fasadens detaljer är vitmålade. Huset är tillbyggt och på taket ligger betongpannor.

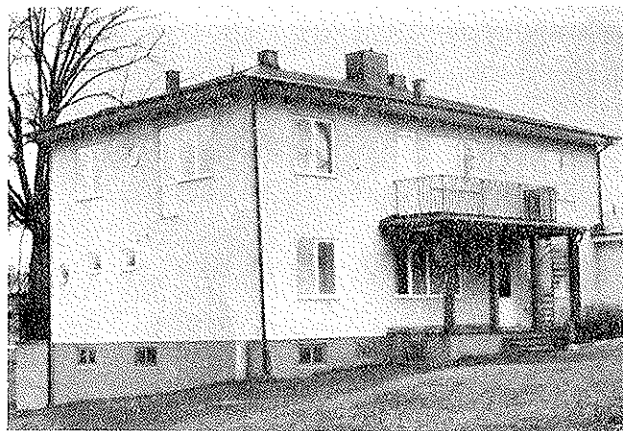
Stensholm 1:373
Jutevägen
Jutegårdens pensionat

Huset uppfördes åren 1923-24 och är en våning högt med hög gråstenssockel och halvvåning under det branta tegeltäckta sadeltaket. Fasaden är försedd med röd locklistpanel och vitmålade detaljer, exempelvis balkongräcken, knutar, vindskivor och dörromfattning. Byggnaden har nationalromantisk stil med bland annat hög stengrund, låga breda fönster och svarvade snickeridetalljer.

Stensholm 1:443

Strömmasliden
Brukshotellet

Byggnaden uppfördes som bostad åt chefen på Stensholms Fabrik år 1939, men blev senare brukshotell. Den två våningar höga träbyggnaden är reveterad i gul spritputs, och det flacka valmade sadeltaket är täckt med rött tegel.

Stockmakarebyn 2, 3, 4, 5 (Se sid 56)**Kv Stopet 2,3,4,6,7,8**

Gripenbergsgatan

Kvarteret bebyggdes under åren 1940-1945. Byggnadstypen har rektangulär planform, källare och en bostadsvåning. Fasaderna är enkelt utformade, utan ornament, och putsade i ljusa färger. Fönstren har en eller två lufter. Taktypen är sadeltäckt med tegel. Husen har försetts med balkonger och vissa fall inredda vindar.

*Kvarteret Stopet 8
Foto: M. Ridderberg 1988*

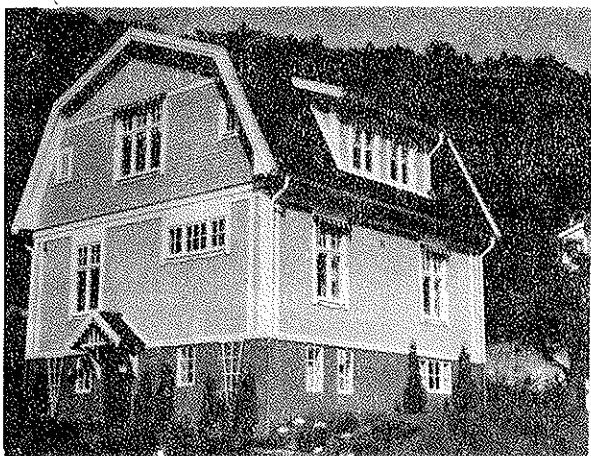
Kv Stormhatten 6

Grännavägen 24

f d konfektionsfabriken Junex

Fabriksbyggnaden ritades av länsarkitekt E Friberger 1936 och tillbyggdes på 1950-talet. Den två våningar höga byggnaden har utpräglat funktionalistisk stil med ljus slät puts, stora fönsterytor och platt tak.

Kv Stålet 1,3,5,6 (se sid 50)**Kv Städet 1.5.6.7 (se sid 50)****Kv Stämjärnet 2,3,4,5,8 (se sid 50)**

Kvarteret Svalan 3

Kvarteret Svalan 8

Kv Svalan 3,7,8
Sylviagatan 2,2B,4

Tomterna bebyggdes på 1920-talet, nummer 3 och 7 med villor och nummer 8 med ett flerbostadshus.

Villorna är en och en halv våning med höga brutna tak. Fasaderna är symmetriskt komponerade kring en mittaxel med entré och takkupa. Nummer 3 har fasader i gul stående fasspantpanel och nummer 7 har fasader i grå puts med hörnkedjor.

Flerbostadshuset är två våningar högt och har ett tegelklätt sadeltak. Fasaden är putsad i grått och har balkong samt kraftigt markerad takfot.

Kv Svarven 3,5,8 (se sid 50)

Kv Svea 4,5,6/7,10/11,16 (se sid 52)

Kvarteret Tor 9

Kv Tor 6,8,9,
Linnégatan 23-25A
Tegnérsgatan 26 B

Tvåfamiljs- och parhus byggda på 1910-1920-talet. Byggnaderna är uppförda i två våningar med källare och vind. Fasaderna är klädda omväxlande med stående och liggande panel. Fönstren är utbytta till moderna tvålufts- och perspektivfönster. Husen har sadeltak med takfall vinklade mot varandra. Taktäckningsmaterialet består av falsad plåt eller betongpannor.

Kv Tor 10

Linnégatan 21

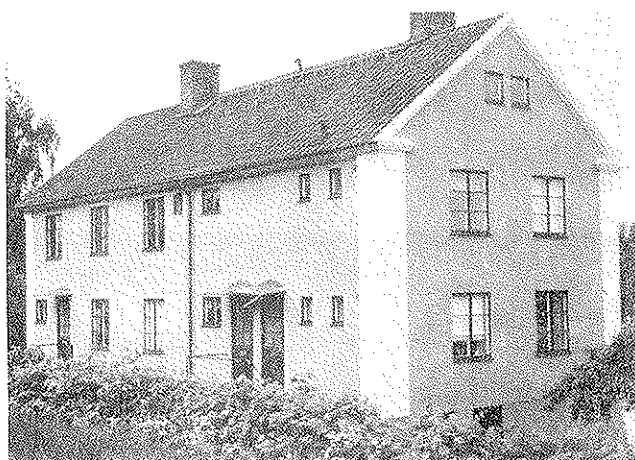
Flerfamiljsbostad uppförd i två våningar och källare samt rektangulär planform. Fasaden är spritputsad i beige med slätputsade hörnpartier. Byggnaden har brunmålade krysspostfönster och på taket halvmånefönster. Taket är valmat och täckt med tegel.

Kv Turisten 1 och 2

Floragatan 2A,2B

Byggnaden på tomt nummer 1 är en två våningar hög bostadsfastighet uppförd på 1920-talet. Byggnaden har fasader i gul spritputs med vita hörnkedjor. Sadeltaket är täckt med enkupigt tegel.

På tomt nummer 2 ligger en två våningar hög bostadsbyggnad uppförd 1929 efter ritningar av M Johansson. Fasaden är försedd med gul spritputs och rusticerade lisener. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel.

*Kvarteret Turisten 1**Kvarteret Turisten 2*

Kv Uggleviken stg 1213

Kavlabrovägen 5

På tomten finns en två våningar hög timmerbyggnad, troligen uppförd omkring 1890. Fasaden är försedd med gul locklistpanel samt symmetriskt utformad kring en mittaxel med farstuvist. Sadeltaket är belagt med tvåkupigt tegel. Byggnaden har tillhört det Kellgrenska instituet som verkade på Sanna från 1886 till 1920-talet. Tomten innehåller även en mindre tegelbyggnad.

Kv Union 2

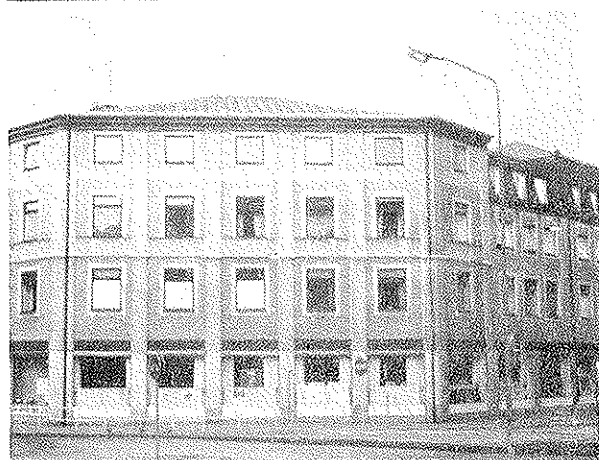
Drottninggatan 19

Erik Dahlbergsgatan 14-18

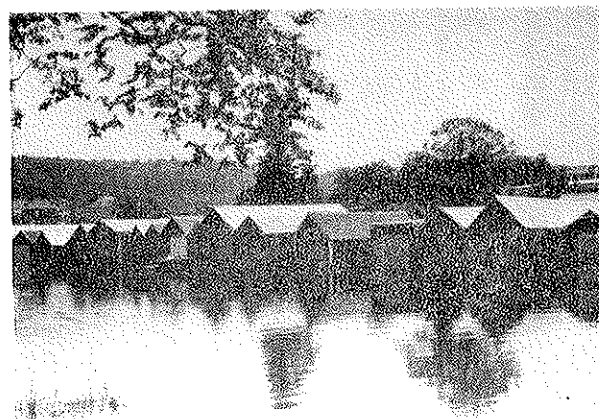
Stadshus, bibliotek och polis

Fastigheten bestod före ombyggnader 1953 och 1966 av tre mindre fastigheter.

Längst i öster låg Union 1 som innehöll en affärsbyggnad uppförd av konsumtionsföreningen Union 1910. Union 3, längst åt väster, bebyggdes 1912 med en byggnad ritad av Oskar Ängsfors. I mitten låg tomt nr 2 med bank, post och telegrafbyggnad ritad av Oskar Öberg 1916. Av byggnadens fasad är den speciellt utformade portalomfattningen ännu bevarad.

Samtliga byggnader förändrades 1953 och 1966 då de erhöll en enhetlig utformning skapad av Helmer Flensborn. Byggnaden är tre till fyra våningar hög och har en grå spritputsad fasad och kopparklätt mansardtak med takkupor.

Kv Utloppet stg 18H

Vid Huskvarnaåns mynning finns 32 båtplatser med båthus uppförda vid 1900-talets början. Väggarna är av trä samt rödmålade och taken är belagda med korrugerad plåt och papp.

Kv Utsikten 5B
Bergsgatan 10 B

Bostadshus uppfört omkring 1924 i snickeristil. Byggnaden har oregelbunden planform, 2½ våningar samt källare. Fasaden är klädd med växelvisa fält av liggande och stående panel; gulmålade med brunmålade gavelrösten. Byggnaden har utbyggnader, burspråk och balkong. I nordväst finns ett torn, vars fall är blått med röd falsplåt och avslutas med spira. Taket består av flera mot varandra vinklade takfall, täckt av rött tegel.

Kv Venus 8,9,10+13 (se sid 52)

Kv Vetet 2 (se sid 42)

Kv Vårdkasen 2,3 (se sid 44)

Kv Välkomman 12,13
Gripenbergsgatan 2-4

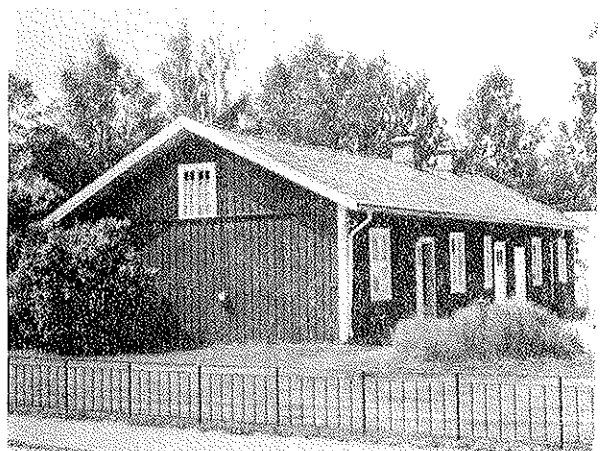
Två villabyggnader uppförda 1936 (nr 13) och 1956 (nr 12). Den äldre villan är ett välbevarat exempel på funktionalistisk arkitektur med sparsamt utformad fasad i vit puts. Grannvillan är ett karaktäristiskt exempel på 1950-talets arkitektur utförd i gult mättat tegel.

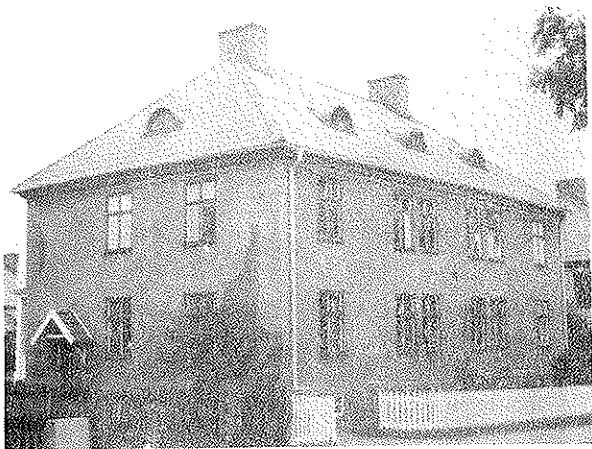

Kvarteret Välkomman 12

Kv Åboholm 5
Alfred Dalinvägen 2

På tomten fanns tidigare en villa för direktör Göransson på Husqvarna AB. Den idag bevarade byggnaden uppfördes 1916 och användes som trädgårdsmästarbostad. Byggnaden är en våning hög och klädd med rödmålade locklistpanel. På sadeltaket ligger tvåkupigt rött taktegel.

Kvarteret Ägir 8

Kv Ägir 8,9,16

Tegnérgatan 31-33

Vättergatan 26

Flerfamiljsbostäder uppförda i två våningar, källare och vind samt rektangulär planform. Fasaderna är spritputsade i beigebruna nyanser. Husen har i några fall hörnkedjor. Fönstertypen är krysspöst och på taken finns halvmåneformade fönster eller takkupor. Byggnaderna har valmadetak, nr 9 har brutet tak med valmade gavelspetsar.

Kv Ägir 13

Vättergatan 20

Bostadshus uppfört i 1½ våning och källare samt rektangulär planform. Byggnaden är klassicistiskt komponerad med markerat mittparti, bestående av entré med frontespis. Fasaden har beige spritputs samt är försedd med burspråk och utskjutande balkonger. Fönstren har två lufter och är spröjsade i sex eller åtta rutor. Taket är brutet med valmade gavelspetsar och något utsvängt nedre takfall. På taket ligger rött tegel

Mjölkafallan

Rosendalabäcken

Stg 2+3+5+8, 6,18,356,409, Fagerslätt 1;46 m fl

Bränerydsstugan, Esplanaden, Huskvarnaån, Kidrons park, Kroatorpet, Kruthuset, Lillån, Mjölkafallan, Rosendalabäcken, Rumlaborg, Slottsparken, Smedstorpsbäcken, Stadsparken, Stationsplan, Södra Parken, Utsiktsberget, Vätterstranden och Ådalsfallen m m.

Huskvarna är trädgårdarnas och parkernas stad. Byggnadssättet domineras av egnahem och villor i omgivande trädgårdar. Även vid byggandet av flerbostadshus har stor omtanke lagts vid skapandet av stora fria grönskande ytor. Terrängförhållandena i staden har även medfört att stora gröna områden lämnats orörda vid Huskvarnaån, Lillån och Huskvarnaberget. Grönskan och de öppna ytor är ett av Huskvarnas mest karaktäristiska inslag. I stadens parker finns några kulturhistoriskt värdefulla byggnader.

Brånerydsstugan

Stugan uppfördes ursprungligen som bostadshus vid Bråneryd, troligen på 1770-talet. Byggnaden flyttades till sin nuvarande plats 1970. Den en våning höga byggnaden är uppförd av timmer som är synligt i fasaden och rödfärgat. Stugan har ett tegelbelagt sadeltak.

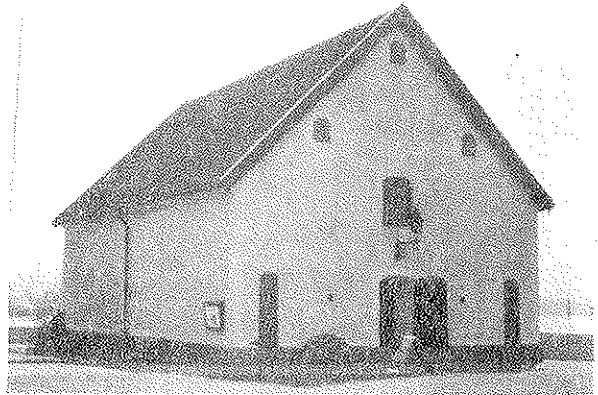
Kroatorpet

Torpet uppfördes vid 1700-talets mitt på Rosendala gård. Timmerbyggnaden flyttades till sin nuvarande plats 1951. Huset är en enkelstuga med boddell, tillbyggd på 1800-talet. Timret är rödfärgat och taket belagt med tegel.

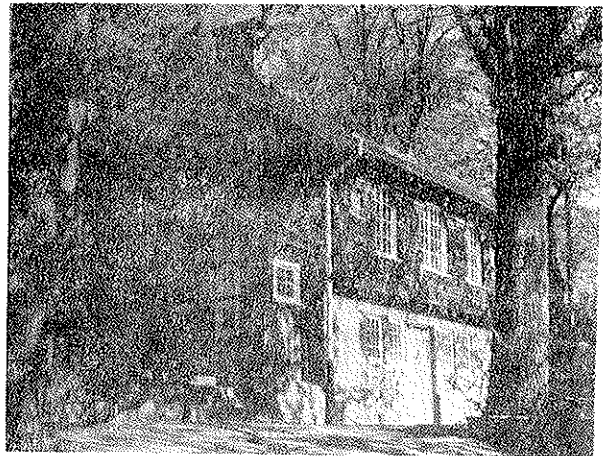
Kruthuset

Byggnaden uppfördes av Husqvarna krutbruk som magasin, troligen 1771. Efter brukets nedläggning 1792 användes det bland annat som magasin fram till 1949 då det inreddes till stadsmuseum. Kruthuset är byggt av tegel med slagna valv och utvändigt putsat.

Stadsparksstugan

Stugan har en våning i rödfärgat timmer och en hög källarvåning i sten samt ett tegelbelagt tak. Birger Damstedt ritade stugan som uppfördes 1914.

Stg 18

Jönköpingsvägen 25

Varmbadhuset

Varmbadhuset uppfördes 1910 efter ritningar av Birger Damstedt. Arkitekt vid 1937 års ombyggnad var Oskar Öberg. Badhuset är två våningar högt och har en fasad i rött tegel med fält av ljus puts. Taket är belagt med röd plåt.

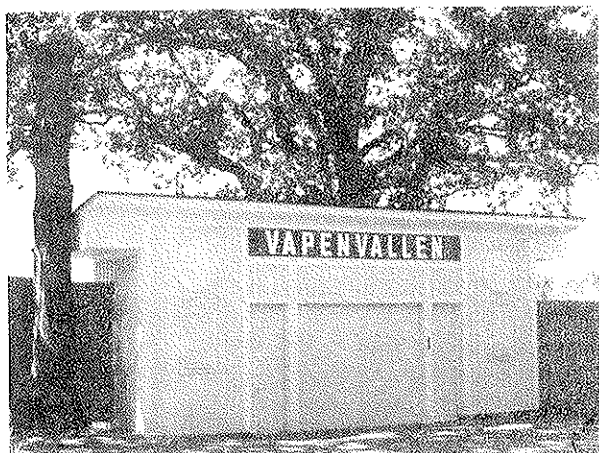
Stg 62 (se sid 58)**Stg 129 F** (se sid 84)**Stg 153**

Stationsplan 2

Huskvarna södra station

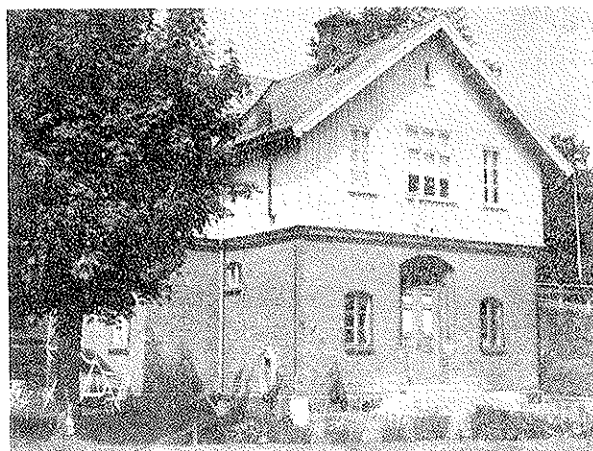
Byggnadsår: 1944

Huskvarna södra station tillkom 1910 som anhalt på järnvägen mellan Nässjö och Jönköping. Den befintliga byggnaden som uppfördes 1944 har ett karaktäristiskt utseende med kvadratisk plan, stort takutsprång och flackt pyramidtak. Fasaden är klädd med ljusgul locklistpanel och taket täckt med rött tegel.

Stg 327 (se sid. 61)**Stg 340**

Vapenvallen

I Vapenvallens östra del finns en entrebyggnad med gulmålad träpanel och klassicerande detaljer. Troligen uppfördes byggnaden på 1920-talet.

Stg 347 (se sid 58)**Stg 391**

Jönköpingsvägen

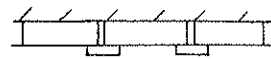
f d polisstation och köttkontrollstation

Polisstationen uppfördes i början av 1900-talet. Byggnaden har en undervåning i tegel och en övervåning i ljus locklistpanel. Planen är T-formad vilket medför att huset har tre gavlar med symmetrisk utformning. Taket är täckt med rött tegel.

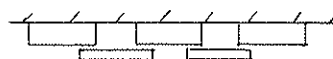
NÅGRA ARKITEKTUR- OCH BYGGNADSTERMER som förekommer i texten

Arkad	Täckt gång bestående av pelare förbundna med bågar.
Burspråk	Utbyggt fönsterförsett fasadparti utan direkt beröring med marken.
Byggnadslovsprövning	Enligt byggnadsstadgan skall det i varje kommun finnas en byggnadsnämnd som bland annat övervakar att byggnadslag och byggnadsstadga efterlevs. För nybyggnad och vissa ombyggnader krävs nämndens medgivande, så kallat byggnadslov.
Egnahem	Vanligen ett enfamiljshus som uppförts i ägarens egen regi, ofta med hjälp av det statliga egnahemslånet (1904-1948).
Eklekticism	Blandning av arkitekturstilar.
Frontespis	Ovanför taklisten uppskjutande, vanligen gavelprytt eller gavelliknande, parti av en byggnad.
Fronton	Triangel- eller segmentformat överstycke ovanför en byggnads taklist eller ovanför dörr- eller fönsteröppning.
Hörnkedja	Markering av byggnads hörn genom rektangelformad byggnadssten.
Lamellhus	Långa, fritt liggande smala byggnadskroppar.
Lisen	Vertikalt, slätt murband som skjuter ut förhållandevis obetydligt framför en muryta.
Listverk	Horisontalt band sammansatt av flera lister med olika profiler.
Lufter	De fack som bildas av ett fönsters karm och poster.

Paneltyper:

Locklistpanel

Lockpanel

Fasspontpanel

Pilaster

Flat väggpelare med bas och kapitäl, vanligen förhållandevis obetydligt utskjutande framför murlivet.

Punkthus

Hög byggnad (minst fem våningar) med relativt liten yta per våningsplan, vanligen mellan tre och sex lägenheter kring ett trapphus.

Q/q-märkning

Enligt byggnadslagen är kommunerna skyldiga att upprätta stadsplan som reglerar bebyggelsen. I stadsplanen kan Q/q-beteckning införas vilket medför att en grupp tomter eller kvarter utgör kulturresevat. Stort Q innebär att området utgör resevat för befintlig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse som inte bör rivas eller förändras. Med litet q betecknas områden där särskild hänsyn skall tas till bebyggelsens karaktär och egenart.

Revetering

Putsbeklädnad på träunderlag.

Risalit

Svagt framskjutande fasadparti, fört genom byggnadens hela höjd.

Spritputs

Fasadputs som innehåller grovt grus eller småsten och därmed får en markant ytstruktur.

Taktegel:

Enkupigt

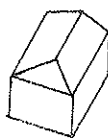

Tvåkupigt

Taktyper:

Sadeltak

Valmat tak

Avvalmat
sadeltak

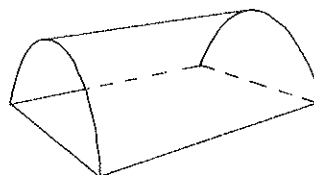

Brutet tak,
även Mansardtak

Säteritak

Tunnvalv:

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Arkiv

Stadsplaner och kartor i stadsingenjörskontorets arkiv, Jönköpings kommun.

Byggnadsritningar i stadsarkitektkontorets arkiv, Jönköpings kommun.

Byggnadsnämndens protokoll och handlingar i kommunarkivet, Jönköpings kommun.

Ägokartor i lantmäteriets arkiv, Jönköping.

Fotografier: Huskvarna hembygdsförening
Lokalhistoriska arkivet, Huskvarna stadsbibliotek
Jönköpings läns museum

Litteratur

Bergenblad, H	Fälttåget genom Holaveden. Vår hembygd 1965. Huskvarna hembygdsförening.
Bergenblad, H	Appelbladskas smedjan. Vår hembygd 1973.
Bergenblad, H	Rumlaborg under 1300-talet. Vår hembygd 1984.
Danielsson, B	En vandring från Kinesiska muren till Lekerydståget. Vår hembygd 1982.
Dinnetz, G	Kellgren på Sanna, helbrägdagöraren och människovännen. Gudmunds Gillets Årsbok 1953.
Eilert, E	Hundra år i Huskvarna - Gamla dagböcker berättar. Jkpg, 1952.
Gadolin, G	Huskvarnas första begravningsplats. Vår hembygd 1965.
Göransson, E	Huskvarna Vapenfabrik. En historik över dess utveckling under tvåhundra femtio år. Sthlm, 1939.
Hallerstig, W	Från brukspatronsresidens till kursinternat. Vår hembygd 1981.
Hallerstig, W	Trähustiden förbi. Vår hembygd 1983.
Handel och köpenskap,	Vår hembygd 1952. (Temanummer)

- Hellner, B Några kulturhistoriska notiser över Huskvarna stads äldre bebyggelse. Vår hembygd 1939.
- Henriksson, A Om Huskvarna. Vår hembygd 1981.
- Hälsa och sjukvård, Vår hembygd 1954. (Temanummer)
- Johansson, B Egen härd är guld värd, glimtar från egnahemsverksamheten i Huskvarna. Etnologiska institutionen, Göteborgs universitet, 1975.
- Jonsson, S Föreningen Folkets Hus Huskvarna 50 år. Jubileumsskrift. Jkpg, 1953.
- Kindberg, K G Vi sätter BO-städer. Insyn - De anställdas egen tidskrift vid Huskvarna, Norrahammar och Åminne. Nr1 1945.
- Lindén, A En bok om Rosendala. Vår hembygd 1955.
- Lindstam, R Huskvarna krönika. Hva, 1923.
- Ljungstedt, Å Apoteket Svanen. Vår hembygd 1982.
- Löwendahl, E Två Huskvarnagårdar: Norrgården och Södergården. Vår hembygd 1956.
- Löwendahl, E Öxnehaga - Yxenhaga. Vår hembygd 1958 - 1959.
- Löwendahl, E Törmenås. Vår hembygd 1961.
- Meurling, I Torp och backstugor under Bråneryd. Hakarps Krönika 1953. Hakarps hembygdsförening.
- Meurling, I Torp och backstugor under Göransberg. Hakarps Krönika 1955.
- Mollstadius, A Smedbyns uppkomst och första invånare. Vår hembygd 1963.
- Olsson, S-O Huskvarna arbetare 1850 - 1900. Jkpg, 1983.
- Putsén, A 40 år med Huskvarna Folkets Park. Vår hembygd 1965.
- Pählman, A & Sjölin, W Konsumtionsföreningen Union Huskvarna, en minnesskrift 1899 -1939. Stockholm, 1939.

Sahlström, G	Erik Dahlbergh. Vår hembygd 1939.
Sahlström, G	Rumlaborg, en minnesskrift 1434 - 1934. Hva, 1934.
Silfving, J	Sanda socken. Vår hembygd 1960.
von Strokirch, M	Huskvarna stads broar. Vår hembygd 1967.
von Strokirch, M	Damstedtepoken i Huskvarna. Vår hembygd 1973.
Svensson, D	Huskvarna Egnahemsförening. Hakaprs Krönika 1964.
Svensson, D	En by kommer till - och försvinner. Vår hembygd 1967.
Söderqvist, L	Stockmakarebyn på 1890-talet. Vår hembygd 1951.
af Ugglas, S	Huskvarna 1689 -1917. Historisk översikt af gevärsfaktoriets uppkomst och utveckling från äldsta tider till år 1917. Jkpg, 1917.
Vejde, P G	Bråneryd. Vår Hembygd 1923.
Vägar och samfärdsel,	Vår hembygd 1953. (Temanummer)

